

Å bli avvist i møtet med den annen

- En kvalitativ studie om adopsjon og problemer
med ny tilknytning

Drømmefangerhjerter. Eli Veim

Av Elisabeth Irgens

Masteroppgave i pedagogikk

Universitetet i Bergen

Det psykologiske fakultet

Høsten 2008

FORORD

Jeg vil med dette rette en takk til min informant. Uten din deltagelse ville ikke denne studien blitt til.

Jeg vil også rette en takk til min veileder Herdis Alvsvåg. Uten at du hadde trodd på meg ville ikke denne studien blitt ferdig.

Stor takk til dere begge.

Elisabeth Irgens

Desember 2008

SAMMENDRAG

I forbindelse med adopsjon er det gjerne ”solskinshistorien” vi ønsker å høre. Det vil si historien om den glade og lykkelige adoptivfamilien. I denne studien har jeg fokus på en adoptivfamilie som lever med et tilknytningsskadet barn. En adopsjon der tilknytningen mellom foreldre og barn ikke har gått seg til på en ønskelig måte. Dette kan være en vanskelig situasjon for adoptivforeldre å være i.

For en utenforstående kan et adoptert barn med tilknytningsskade virke smilende og glad, og se ut for å mestre sosiale ferdigheter. Av den grunn opplever adoptivforeldrene ofte å ikke bli trodd eller forstått når de forteller omverden at barnet er tilknytningsskadet.

Et tilknytningsskadet barn kjennetegnes ved at det kan være usedvanlig sjarmerende og tilsynelatende åpen overfor personer som ikke er nærpersoner. På den måten kan barnets tilknytningsskade bli nærmest usynlig for omverden. I tillegg kan det være tabuisert og utleverende for en mor å innrømme at barnet avviser henne. Dette kan medføre at adoptivmoren føler seg sårbar og alene i forhold til problematikken rundt barnet. Denne studien har som målsetting å bidra til en større forståelse for denne typen problematikk.

Masteroppgaven er en casestudie basert på en kvalitativ vitenskapsteoretisk tilnærming. Empirien bygger på en case hvor en adoptivmor forteller hvordan det kan oppleves å leve med et tilknytningsskadet barn.

Til å belyse empirien har jeg valgt K. E. Løgstrups *Den etiske fordring*. Løgstrup er opptatt av ”*Møtet med den annen*”. Han beskriver betydningen av tillit, åpenhet og kjærlighet i de nære relasjonene. Dette kan være vanskelig for et tilknytningsskadet barn, da de ikke mestrer nærheten i de nære relasjonene og dermed kan avvise adoptivforeldrene. Av den grunn har jeg valgt å kalle studien *Å bli avvist i møtet med den annen*.

Temaene som løftes frem er adoptivmorens opplevelse av *å bli avvist i møtet med barnet*, *adoptivmorens opplevelse av møtet med omverden* og *møtet med det profesjonelle hjelpeapparatet*. Vi får et innblikk i en verden som i forskningssammenheng i liten grad har vært dokumentert. ”The needs of adoptive mothers whose children have attachment disorder have been neglected in favor of research based on the needs of the children,” skriver Ryen (2006, s. 161-162). En systematisk beskrivelse av hvordan en adoptivmor opplever å leve med et tilknytningsskadet barn kan bidra til en større forståelse fra omverden og hjelpeapparatet.

Søkeord: ”Attachment disorder”, ”Adoptive mother”.

ABSTRACT

The “sunshine story” of an adoption brings a smile to our faces and warmth to our hearts. Unfortunately this is not always the reality. In this study I focus on one family who adopted a child with attachment disorder. This is a child who is unable to develop close intimate emotional bonds with others. Adoptive parents may have difficulty coping with this situation.

To an outsider the adoptive child with attachment disorder may appear to have social skills to smile and seem happy. Because of this, other people may not believe or understand that the child actually has attachment disorder.

However, the hallmark of children with attachment disorder is their ability to be charming and appear open in superficial social situations. In this way the child’s attachment disorder may not be visible to the outside world. In addition, it may be considered taboo for a mother to admit her child rejects her. This exposure could also cause her to feel vulnerable and alone.

This master thesis is a qualitative study. This empirical study is based on one a case study of one adoptive mother who tells of here *lived experience* being the mother of a child with attachment disorder.

I have chosen to enlighten the empirical data through K. E. Løgstrup and *The Ethical demand*. K. E. Løgstrup’s work is concerned with “*The meeting of the other person*.” He describes the importance of trust, openness and love in the closest relationships. This may be problem to a child with attachment disorder, as they do not cope with the closeness inherent in a parent-child relationship; instead the child rejects their adoptive parents. For this reason I choose to title the study: *To be rejected in the meeting with the other person*.

The themes that will be analyzed is: *To be rejected in the meeting with the child*, and *how the adoptive mother experience her meeting with helping professions and other outside the closest family*. We will have a glimpse in to the world of attachment disorder from a point of view that has been more or less unexplored scientifically. ”The needs of adoptive mothers whose children have attachment disorder have been neglected in favor of research based on the needs of the children,” skriver Ryen (2006, s. 161-162). The goal of this systematic description, of the experience of an adoptive mother of a child with attachment disorder, is to contribute to a greater understanding by the helping professions and others.

Key words: “Attachment disorder”, ”Adoptive mother”.

INNHOLDSFORTEGNELSE

1.0 Innledning	1
1.1 Bakgrunn for studien, formål og problemstilling	3
1.2 Begrepsavklaring - Tidligere forskning	4
1.3 Studiens avgrensning og oppbygging	7
2.0 Teoretisk grunnlag - Den etiske fordring	9
2.1 Kort introduksjon til Knud Ejler Løgstrup	9
2.2 Den etiske fordring	11
2.2.1 Hva går den etiske fordring ut på?	11
2.2.2 Den etiske fordring som kritisk instans	11
2.2.3 Den etiske fordring er radikal og uuttalt	12
2.3 De sosiale normene	13
2.3.1 De sosiale normene er i større grad uttalt	13
2.3.2 Forskjeller og likheter mellom den etiske fordring og de sosiale normene	14
2.3.3 Brudd på de sosiale normene	14
2.3.4 Normene som nest beste etikk	15
2.4 Møtet med den annen	16
2.4.1 Møtet med den annen	16
2.4.2 Det gjensidige forpliktende møtet	17
2.4.3 Møtet mellom foreldre og barn	19
2.4.4 Den naturlige kjærligheten	19
2.4.5 Makt i relasjoner	20
2.5 Tillit	21
2.5.1 De suverene livsytringene	21
2.5.2 Den naturlige tilliten	24
2.5.3 Å leve i mistillit	25
2.5.4 Når tilliten misbrukes	25
2.5.5 Den fordrede kjærligheten	26
2.6 Sansenes betydning i møtet med den annen	27
2.6.1 Den sansemessige nærheten i møtet	27
2.6.2. Tonen i møtet med den andre	28
3.0 Metode	30
3.1 Kvalitativ metode	30
3.2 Case som metode	30
3.2.1 Case	30
3.2.2 Casehistorien og dens omdreiningspunkt	31
3.2.3 Casehistorien og overføringsverdi	32
3.2.4 "... slik kan det også være "	33
3.3 Fremgangsmåte	34
3.3.1 Anonymisering og personvern	34
3.3.2 Utvalgsriterier og informantens bakgrunn	34
3.3.3 Intervjuet med adoptivmoren og intervjuguide	36
3.3.4 Transkribering	38
3.3.5 Analyseprosessen	39

3.3.6 Fra samtale til tekst	40
3.3.7 Oppfølgingssamtaler med informanten	42
3.4 Metodiske refleksjoner	42
3.4.1 Pålitelighet og gyldighet.....	42
3.4.2 Et overordnet prinsipp	43
3.4.3 Det moralske aspektet	44
3.4.4 Forholdet mellom informant og forsker	45
3.4.5 Egen forforståelse.....	47
3.4.6 Subjektiviteten som feilkilde.....	48
 4.0 Presentasjon og analyse av data	 51
Adoptivmorens møte med barnet	52
4.1 Å bli avvist i møtet med barnet	52
4.1.1 Barnet har problemer med nærhet i relasjonen	52
4.1.2 Barnet foretrekker fremmede fremfor nærpersonene.....	53
4.1.3 Barnets bruker taushet og blikket for å stenge ute nærpersonene	54
4.1.4 Manglende evne til medfølelse, en manipulerende atferd.....	57
4.1.5 Møtet med barnet oppleves som krampeaktig og unaturlig	58
4.1.6 Møtet med barnet blir en kamp	60
4.2 All avvisning berører	61
4.2.1 All avvisning gjør vondt.....	61
4.2.2 Avvisningen setter seg i kroppen	62
4.2.3 Avvisningen dreper livsgleden.....	63
4.2.4 Avvisningen gjør at det blir en jobb.....	64
Adoptivmorens møte med omverden.....	65
4.3 De sosiale normene og møtet med omverden.....	65
4.3.1 Synlig eller usynlig avvisning	65
4.3.2 Et spill som omverden ikke gjennomskuer	66
4.3.3 En redsel for å ikke bli trodd	67
4.3.4 Å fortelle om denne typen problemer er tabubelagt.....	68
4.4 Det profesjonelle møtet	69
4.4.1 Hvordan føles det å be om hjelp?.....	69
4.4.2 Savner en støtteinstans	70
4.4.3 Om du får hjelp er personavhengig	72
4.4.4 Fagfolk bør ha bedre kjennskap til tilknytningsskader	73
 5.0 Drøfting av funn	 76
5.1 Innledning	76
5.2 Adoptivmorens møte med barnet	77
5.2.1 Den etiske fordring og avvisning i møtet med den annen.....	77
5.2.2 Den etiske fordring som kritisk instans.....	85
5.3 Adoptivmorens møte med omverden.....	88
5.3.1 Den etiske fordring og de sosiale normene	88
5.3.2 Normene som nest beste etikk.....	91

6.0 Avsluttende kommentar	95
--	-----------

Litteraturliste	99
------------------------------	-----------

- Vedlegg:**
- (1) Brev til informanten med samtykkeerklæring
  - (2) Intervjuguide
  - (3) Skiv fra Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD)

1.0 Innledning

I denne studien ser jeg på problemer med ny tilknytning hos barn i forbindelse med adopsjon og hvordan en adoptivmor kan oppleve dette. Det vil si en adopsjon der tilknytningen mellom foreldre og barn ikke har gått seg til på en ønskelig måte. Dette kan være en vanskelig situasjon å være i for adoptivforeldrene. Tilknytningsskade gjelder for noen adopterte, men for de det gjelder kan det være alvorlig. Utad virker gjerne adoptivbarnet smilende og glad, og det er kun de nærmeste som merker og vet om barnets tilknytningsskade. Et kjennetegn på et tilknytningsskadet barn er at de kan opptre sjarmerende og vennlig mot bekjente som ikke er nærpersoner. Barnet kan være ukritisk åpen mot fremmede og søke kontakt i uforpliktende møter. Dette skyldes at det er nærheten i relasjonen til nærpersonene de tilknytningsskadede barna ikke mestrer. Når adoptivforeldre uttrykker sin bekymring for barnets oppførsel, blir de ofte møtt med mistro og spørsmål knyttet til deres egen egnethet som foreldre (Ryan 2006, s.10). Omverden ser ikke at adoptivforeldrenes bekymring skyldes at barnet er tilknytningsskadet. Dette kan medføre at adoptivforeldrene vegrer seg for å fortelle om barnets tilknytningsproblemer.

I forbindelse med adopsjon er det gjerne lettere for omverden å tenke seg at adoptivbarnet kan ha problemer i møte med et nytt språk og en ny kultur. Dette er fenomener som det også har blitt forsket mye på. Skandinavisk forskning har i de siste årene hatt spesiell oppmerksomhet mot det adopterte barnets språkutvikling og mestring av språket (Dalen s.22). De siste årene har mange forskningsprosjekt også vært opptatt av hvordan det går med adoptivbarnets identitetsutvikling når det kommer i tenåringsårene (Dalen s. 9). Problemer i forbindelse med møtet med en ny kultur og innlæring av et nytt språk er det mulig å få hjelp til. Det som jeg ved denne studien forsøker å vise, er at for de adoptivforeldrene som får et tilknytningsskadet barn, er det ikke nødvendigvis barnets møte med et nytt språk og en ny kultur som er det største problemet, men *møtet med dem som foreldre*. Det er kanskje ikke er mulig å tette igjen *hullene i hjertet* til barnet. Barnets tilknytningsskade kan medføre at uansett hvor mye kjærlighet adoptivforeldrene gir barnet, forblir hullene i barnets hjerte der. Det er kjærligheten i de nære relasjoner et tilknytningsskadet barn ikke klarer å håndtere. Av den grunn vil et tilknytningsskadet barn kunne avvise adoptivforeldrene i møtet med dem. Jeg har derfor valgt å ha som tittel på denne studien: *Å bli avvist i møtet med den annen*. Det er *det* studien handler

om. Også rent teoretisk. Møtet, eller møtet som *ikke* finner sted i den ånd og kjærighet som K. E. Løgstrup (1956) betegner som grunnlaget for et møte.

Løgstrup vektlegger betydningen av møtet mellom mennesker. Ut fra *Den etiske fordring* skriver K. E. Løgstrup (1956) at: ”Vi er hverandres verden og vi er hverandres skjebne. Den enkelte har aldri med et annet menneskets liv å gjøre uten å holde noe av dette menneskets liv i sine hender” (Løgstrup 1956, s.37). Når man adopterer et barn, holder man i sin ytterste konsekvens et annet menneske sitt liv i sine hender. Det er et stort ansvar. Denne studien handler om å ha ansvar for et barn, og likevel oppleve at man ikke blir møtt i møte med barnet. Studien handler om en adoptivmors historie, om hvordan det er å leve med et barn som ikke klarer å knytte seg til henne. Vi får et innblikk i hva vil det si å bli avvist av sitt eget barn, i sitt eget hjem, daglig, over flere år.

En allmenn oppfatning som adoptivforeldrene gjerne blir møtt med, er at dersom man gir barnet nok kjærighet og møter barnet på den pedagogisk riktige måte, vil barnets tilknytningsskade forsvinne. Dessverre er det ikke alltid så enkelt. Det er ikke sikkert det finnes en pedagogisk metode for å åpne et tilknytningsskadet hjerte. For noen barn vil tilknytningsskaden være der, til tross for at barnet blir møtt med kjærighet og på ”den pedagogisk riktige” måte.

Det er viktig å være bevisst at tilknytningsskaden er ikke noe som oppstår i det barnet ankommer adoptivfamilien. Tilknytningsskaden oppstår *før* barnet kommer til adoptivfamilien, skaden er noe barnet har med seg i bagasjen fra giverlandet. Det er dessverre ikke alltid slik at tilknytningen går seg til etter hvert. For noen av de adopterte er tilknytningsskaden av en så alvorlig art at de vil slite med den resten av livet. Tilknytningsskaden vil kunne påvirke adoptivbarnets forhold til ektefelle og egne barn når den tid kommer. Adoptivforeldrenes største bekymring, i tillegg til påkjenningen det er å leve med at barnet ikke klarer å knytte seg til dem som adoptivforeldre, er gjerne bekymringen for hvordan det vil det gå med adoptivbarnet som voksen: Dersom adoptivbarnet ikke klarer å knytte seg til dem som foreldre som barn, hvordan det vil det da gå med adoptivbarnet som voksen?

Som pedagoger må vi tørre å ta inn over oss at foreldrene kan ha prøvd alt. Det hjelper ikke å plassere skyld eller ”moralpedagogisere” det hele. Kunsten blir gjerne å lære å leve med tilknytningsskadene. Som profesjonelle hjelpere fordrer det at vi forsøker å forstå hvordan det

kan være for foreldrene å leve i en familie med tilknytingskader hos barnet. For at vi skal forstå det, må vi ha hørt om det. Det fordrer at noen forteller hvordan det er, eller kan være.

Metoden jeg bruker til å formidle adoptivmorens historie er casedesign og dybdeintervju. Studien er skrevet med utgangspunkt i en adoptivmors historie.

1.1 Bakgrunn for studien, formål og problemstilling

Selv er jeg adoptivmor og spesialpedagog. Både i møte med andre adoptivforeldre, i møte med barnehage og skole, har jeg inntrykk er at problemer med ny tilknytning er et sensitivt og tabubelagt område, som adoptivmødre vegrer seg å fortelle om. Barnehage og skole har i mange tilfeller manglende fagkunnskap og lite kjenneskap til problemer med ny tilknytning i forbindelse med adopsjon. Dette var bakgrunnen for mitt engasjement i tema. Ved å skrive denne studien vil gjerne andre adoptivforeldre vite at de er ikke alene om å ha disse spesielle erfaringene. De som ikke selv har erfaring med barn med tilknytingsvansker, vil forhåpentligvis kunne lære noe om problematikken ved å lese denne studien. Kanskje vil de kunne se problemer med adopsjon og ny tilknytning fra et annet ståsted, eller i et nytt lys?

Den teoretiske referanserammen som oppgaven er skrevet i, med utgangspunkt i K. E. Løgstrup og hans beskrivelse av *"Møtet med den annen"*, kan være interessant utover min problemstilling. Av den grunn kan kanskje oppgaven ha interesse også for foreldre som har barn med en annen type problematikk enn tilknytingsvansker. Felles for foreldre som har et barn som er skadet, spesielt når barnet er skadet på det følelsesmessige plan, er at man ikke kan se skaden fysisk. Det kan gjøre noe med forståelsen og måten man blir møtt på som foreldre. Det handler om møter. Måten man blir møtt på, og måten man selv møter andre på. Både i de nære møtene og i de profesjonelle møtene.

Problemstillingen for prosjektet er:

Hvordan opplever en adoptivmor barnets manglende tilknytning? En undersøkelse av hvordan en adoptivmor kan oppleve relasjonen til barn som er skadet i sin evne til tilknytning.

Mitt perspektiv er *ikke* å se på *hvorfor* barn utvikler tilknytingsvansker. Jeg har heller ingen svar på hvordan vi kan møte avvísningen. Mitt perspektiv er avgrenset til å undersøke *hvordan* dette kan *oppleves* for en adoptivmor.

Studien tar utgangspunkt i hvordan en adoptivmor opplever å leve med et barn som er skadet i sin evne til tilknytning. Jeg ser på hvordan hun opplever å ha blitt møtt i møte med barnet. Videre tar jeg opp hvordan adoptivmoren opplever å bli møtt av omverden og det profesjonelle hjelpeapparatet. Jeg belyser også hvorfor en adoptivmor vegrer seg for å fortelle om problemene med ny tilknytning. Målet med studien er å bidra til en større forståelse for denne typen problemer. I forhold til målet vil jeg referere en adoptivmors egne ord: *"Jeg har fått høre av de i hjelpeapparatet som har sagt til meg: "Vi lærer mye av deg som mor. Du lærer oss noe." Det synes jeg er viktig. For det er ingen som vet bedre hvordan det er enn meg. Og det at de hører og tar det inn, det synes jeg er bra."*

Mitt håp er at studien kan gi et utdypende bilde av hvordan det kan oppleves å leve i en familie hvor barnet er tilknytningsskadet. Jeg ønsker å kaste lys over et tema som er tabubelagt. Det er ikke "solskinshistorien" som vi gjerne har hørt om og ønsker å høre om i forbindelse med adopsjon. Det er en fortelling om et barn som avviser sin egen mor. Ikke bare av og til. Men stort sett hele tiden. *"Slik er alle sier de."* Andre ser eller hører om en episode, og tenker at "slik er da vel alle barn". Det er da adoptivmoren sier at: *"Alle unger er slik av og til, ja, men min er slik alltid. Det er det som er normalen for oss."* I denne studien vil vi få et innblikk i denne "unormale" eller avvikende hverdagen, slik en adoptivmor beskriver den. En fortelling som sier oss, og igjen henviser jeg til adoptivmorens egne ord at: *"... slik kan det også være."*

1.2 Begrepsavklaring - Tidligere forskning

Bowlby (1969) var en av de første som studerte relasjonen og tilknytningen barnet har til foreldrene mens de fremdeles er barn. Bowlby referert i Smith (2002) definerer tilknytning som et emosjonelt bånd som knytter barnet til en eller noen få personer på tvers av tid og sted (Smith 2002, s.69). Begrepet *tilknytning* brukes for å beskrive barnets følelsesmessige tilknytning eller tilknytingsbånd til foreldre eller primære omsorgspersoner.

Det finnes tre hovedformer for tilknytning: Trygg tilknytning, unnvikende tilknytning og ambivalent tilknytning. Klassifiseringen av ulike tilknytningsmønstre er basert på Ainsworth (1971) kjente undersøkelse "fremmedsituasjonen" (Ainsworth, Bell & Stayton 1971, s.34-36). Vi kan si at det finnes kun en form for trygg tilknytning, men flere former for og grader av utrygg tilknytning (Smith 2002, s.163-164). De fleste barn har *trygg tilknytning*, det vil si at barnet bruker moren som en trygg base som de kan vende tilbake til og utforske verden fra. Barn som viser ambivalent og unnvikende tilknytning har utviklet et tilknytningsmønster hvor de ikke bruker moren som en trygg base. *Ambivalent tilknytning* vil si at barnet varierer mellom kontaktsøkende og kontaktavvisende atferd, mens et barn med *unnvikende tilknytning* viser i hovedsak kontaktavvisende atferd. Kontaktavvisende atferd vises ved at barnet ignorerer moren og snur seg vekk fra henne, barnet kan også være mer positiv eller responsiv overfor fremmede enn tilknytningspersonen (Ainsworth et al., 1971). Main (2000) referert i Ryen har funnet at klassifiseringen i de ulike tilknytningsmønstrene forblir konsistent over tid (Ryen 2006, s.23). På tross at barnet forandrer atferd etter hvert som det vokser til, kan tilknytningsmønsteret forbli det samme. Avisningen kan gi seg utslag i nye former etter hvert som barnet blir eldre.

Et kjennetegn på et tilknytningsskadet barn er at de kan foretrekke fremmede fremfor nærpersoenen. "Hvis et barn ikke skjeller klart mellom tilknytningen til ulike personer, men oppfører seg like fortrolig ovenfor alle, er det sannsynlig at han eller hun er alvorlig emosjonelt forstyrret, sier Bowlby" (Gomnæs 2003, s.63).

I denne studien vil begrepene *tilknytningsskade* eller *tilknytningsvanske* bli brukt synonymt med begrepet *relasjonsskade*. Med det mener jeg at barnet er skadet i sin evne til å ha tette, nære og naturlige relasjoner. Selv foretrekker jeg å bruke begrepet tilknytningsskade. *Problemer med ny tilknytning* vil si at barnet har problemer med å knytte nære naturlige *tilknytningsbånd* til nærpersoenene. Spesielt ser vi dette i forhold til nærpersoenene innad i familien. I denne studien er nærpersoenen en adoptivmor, og vi får en beskrivelse av hvordan hun opplever barnets manglende tilknytning. Min informant foretrekker å bruke begrepet relasjonsskader. Informanten sier det slik: "Jeg synes relasjonsskade sier mer hva det egentlig er, det er en skade og så har det med relasjoner å gjøre." Vi kan også se på tilknytningsskade som et følelsesmessig handikap, siden barnet er "alvorlig emosjonelt forstyrret", som Bowlby uttrykker det (Gomnæs 2003, s.63).

Med begrepet *adoptivfamilien*, menes i denne studien en adoptivfamilie som har et tilknytningsskadet barn. For de fleste adoptivfamilier er ”solskinshistorien” virkeligheten. Men slik er det ikke for de adoptivfamiliene som får et barn som har tilknytingsproblemer.

Når det gjelder omfang og alvorlighetsgrad av tilknytningsskader blant adopterte finnes det ifølge Statistisk Sentralbyrå ingen undersøkelser gjort på dette området. Vi kan anta at det finnes mørketall, da temaet kan være tabu og utleverende for adoptivfamilien. Det finnes ulike grader av relasjonsskader eller tilknytningsskader. For de fleste adoptivbarn går tilknytningen seg naturlig til etter en viss tid i Norge. I denne studien har jeg fokus på et tilfelle der tilknytningen ikke har gått seg til på en god måte. I slike tilfeller kan barnets tilknytningsskade være alvorlig. ”*Det er ikke en liten justeringssak*”, sier adoptivmoren jeg intervjuet. Dette sier noe om alvorlighetsgraden.

Dalen & Rygvold skriver at: ”Barn med høy adopsjonsalder kombinert med svært ugunstige leveforhold i fødelandet er barn som blir beskrevet som særlig sårbare” (Dalen & Rygvold, 2004, s.12). Det vil si at dette er to risikofaktorer som kan øke sjansen for at det adopterte barnet er tilknytningsskadet. Dalen & Rygvold sier at de fleste undersøkelser viser at det er kombinasjonen av uheldige miljøpåvirkninger og hvor lenge et barn har levd under slike forhold som er utslagsgivende for adoptivbarnets utvikling og tilpasning (Dalen & Rygvold 2004, s. 34). Rutter (1998) konkluderer med at det er varigheten av institusjonaliseringen og forholdene som barnet har vært utsatt for på barnehjemmene som påvirker barnets mulighet for å vende tilbake til et normalt utviklingsløp etter adopsjonen (Rutter 1998, s.474 -475). Barnet er særlig sårbar i forhold til videre utvikling dersom institusjonaliseringen har vart over en lengre tidsperiode (Dalen & Rygvold 1999, s. 34).

Bowlby (1969) beskriver et tilknytningsskadet barn sin atferd etter et lengre opphold på institusjon på følgende måte:

A child living in an institution or hospital who has reached this state will no longer be upset when nurses change or leave. He will cease to show feelings when parent come and go on visiting day; and it may cause them pain when they realise that although he has an avid interest in the present they bring, he has little interest in them as special people. He will appear cheerful adapted to his unusual situation and apparently easy

and unafraid of anyone. But this sociability is superficial: he appears no longer to care for anyone (Bowlby 1969, s.28).

Det er skrevet oppgaver som tar utgangspunkt i *hva* en adoptivmor bør gjøre for å få barnet til å knytte seg til en. Det er derimot ikke skrevet mange oppgaver om hvordan det oppleves når barnet ikke klarer å knytte seg til adoptivmoren. Søk på *Eric* med søkeordene "attachment disorder" og "adoptive mother" gav null treff, mens søk på *Psyc Info* gav to treff. Jeg fant kun en doktorgrad, skrevet av Teresa Ryen (2006) som belyser adoptivmødres sitt perspektiv på hvordan det kan oppleves å leve med et tilknytningsskadet barn. I Ryen (2006) sin undersøkelse er utvalget fjorten adoptivmødre. Denne doktorgradsstudien kom jeg over etter at jeg var ferdig med mine funn og undersøkelser. Det var betryggende å se at mine funn stemte overens med doktorgraden. Spesielt gjaldt dette adoptivmorens følelse av å "være alene med problemene" og manglende forståelse fra omverden.

Adoptivmorens beskrivelse av barnets atferd, slik den fremkommer i denne casestudien, stemmer overens med funn fra en undersøkelse fra Prew, Suter & Charrington referert i Fahlberg (1994) over de mest vanlige atferdsproblemer hos adoptivbarn. Blant et uvalg fant man følgende hos 70 % av de adopterte barna: 82 % opptrer ekstremt engasjert og sjarmerende (ovenfor omverden), 80 % trekker seg tilbake og vil ikke "høre", 75 % har en manipulerende atferd, 74 % har manglende øyekontakt med foreldrene, 74 % forteller løgner om ting som er opplagt (Fahlberg 1994, s.275).

1.3 Studiens avgrensning og oppbygging

Det er mange spørsmål en kunne ønske å få svar på når man setter i gang med en slik studie. Det er også mange valg man må ta i forhold til avgrensning av studien. I denne studien har jeg begrenset meg til å se på hvordan en adoptivmor opplever barnets avvisning. Det teoretiske perspektivet jeg har valgt til å belyse dette møtet mellom mor og barn, har jeg begrenset til den danske filosof og teolog K. E. Eilert Løgstrups *Den etiske fordring* som kom ut i 1956.

Det kunne vært interessant og sett på andre teoretiske perspektiver i forhold til problemstillingen. Spesielt kunne det vært relevant å se på adoptivmødres mestringsstrategier

i forhold til barnets avvisning og også stigmatisering av morsrollen. Men det ville blitt en annen innfallsvinkel og perspektiv.

Barnets perspektiv er fraværende i denne studien. Det har vært et bevisst valg fra min side. Dette tema er tatt opp i flere andre undersøkelser, mens perspektivet sett fra en adoptivmors vinkel er uvanlig og til dels fraværende. "The needs of adoptive mothers whose children have attachment disorder have been neglected in favor of research based on the needs of the children," skriver Ryen (2006, s. 161-162). Denne studien har derfor kun hatt fokus på adoptivmorens opplevelse av barnets avvisning. Videre har jeg utelatt adoptivfarens perspektiv. På spørsmål om hvordan informanten trodde historien ville blitt fortalt om den var blitt fortalt av adoptivfaren, svarte hun følgende: *"Han ville ha kjent seg igjen i hovedtrekkene, fordi han sier også at han ikke orker mer og at dette sliter han ut... Men fordi han ikke er så emosjonelt oppi det, derfor ville det ha blitt en annerledes historie."* Den historien får vi ikke høre i denne studien.

Å fortelle at ens egne barn har en tilknytningsskade er å fortelle noe som er utleverende og tabubelagt. Det har vært utført lite forskning på konsekvenser som barnets manglende tilknytning kan påføre adoptivmoren. *Hvordan opplever adoptivmoren barnets manglende tilknytning?* Det perspektivet har vært tilnærmet fraværende i forskningssammenheng. Av den grunn fant jeg det interessant å belyse dette temaet. En systematisk beskrivelse av en adoptivmors erfaringer vil gjerne bidra til større forståelse for problematikken fra omverden og hjelpeapparatet.

Oppgaven er bygd opp over 6 kapitler. I innledningskapittelet er problemstilling og bakgrunn for valg av tema presentert. Videre er tidligere forskning og begrepsavklaring gjort rede for. I kapittel 2 blir den teoretiske referanserammen med utgangspunkt i K. E. Løgstrup og *Den etiske fordring* presentert. I kapittel 3 blir det gjort rede for metoden som er brukt. I kapittel 4 presenteres empirien, og i kapittel 5 blir empirien drøftet i lys av det teoretiske perspektivet. Kapittel 6 inneholder en oppsummering med avsluttende kommentarer.

2.0 Teoretisk grunnlag - Den etiske fordring

I dette kapittelet vil det teoretiske grunnlag for studien bli presentert. Temaet i denne oppgaven er *hvordan opplever en adoptivmor barnets manglende tilknytning?* En undersøkelse av hvordan en adoptivmor kan oppleve relasjonen til barn som er skadet i sin evne til tilknytning.

Ut fra de empiriske resultatene i denne studien, kan vi lese om en virkelighet som ikke passer med et idyllisk og vellykket bilde av en adopsjon. Vi kommer denne adoptivmoren tett innpå livet og hennes livsverden når hun forteller om hvor vanskelig et møte med et tilknytningsskadet barn kan være. Til å belyse empirien har jeg valgt å bruke Knud Ejler Løgstrup som teoretiker. Løgstrup er en tenker som beskriver ”Møtet med den annen”, og de ulike forhold som kan virke inn på våre relasjoner til andre mennesker.

2.1 Kort introduksjon til Knud Ejler Løgstrup

Knud Ejler Løgstrup (1905-1981) ble født i København. Løgstrup var filosof og teolog. Han er en av de få danske tenkere av internasjonalt format og han var en markant personlighet i kulturdebatten etter krigen og frem til sin død (Martinsen 1993).

Løgstrup tilhører den fenomenologiske tradisjonen, der studiet av menneskets livsverden står sentralt. Begrepet *livsverden* knyttes til fenomenologiens grunnlegger Edmund Husserl (1859-1938). De sosiale og historiske sammenhengene mennesket inngår i, kalles menneskets livsverden. Fenomenologien har som grunnleggende moment at det er i relasjonen til andre at vi erkjenner vår egen individualitet (Alvsvåg, 2000, s.20). Innen den fenomenologiske tradisjonen er man opptatt av hvordan mennesket opplever å være menneske i en verden sammen med andre. ”Phenomenological research is the study of lived experience” (Van Manen 1990, s.9). Om fenomenologi skriver Martinsen: ”Fenomenologiens oppgave er å uttrykke inntrykket gjennom kroppens sanser og i ordene vi bruker” (Martinsen 1993, s.107). I denne studien vil vi få innblikk i en adoptivmors livsverden, og hvordan hun opplever å være i relasjon til et barn som har problemer med å tørre å være nær i de nære relasjonene.

Løgstrups forfatterskap er omfattende. Han vektlegger våre relasjoner til andre, til naturen og til dyr, vårt opphav og våre omgivelser. Han viser i sitt forfatterskap hvordan vi er født avhengige av naturen og hverandre. Grunntanken hos Løgstrup er at menneskene lever i en gjensidig avhengighet av hverandre, men også ”innfelt i naturen” (Andersen, 2006, s.25). Dette fenomenet kommer til uttrykk i en av Løgstrups bøker: *Opphav og Omgivelser* som kom ut i 1984. Løgstrups tanker om natur og ivaretagelse av naturen, blir ikke videre omtalt i denne studien, da fokuset vil ligge på Løgstrups tanker om relasjonenes betydning for forholdet oss mennesker i mellom.

Den etiske fordring utkom i 1956 og regnes som Løgstrups hovedverk. Den etiske fordring kan leses som en filosofisk tolkning av allmenne livsvilkår (Christoffersen 2000, s.16). Løgstrup studerte en tid hos Husserl og selve uttrykket ”den etiske fordring” stammer fra Husserl. Løgstrup tok utgangspunkt i dette begrepet og videreutviklet omsorgen som en universell etisk appell. (Martinsen 1993, s.69-70). Løgstrup ville ikke gi en innføring i etiske teorier (Christoffersen 2000, s.10). *Den etiske fordring* har ikke en logisk oppbygging der det ene resonnementet hviler på det andre. Løgstrup vender stadig blikket mot nye sider og nye aspekter ved de fenomener han inviterer leseren inn i (Christoffersen 2000, s.14).

Løgstrup kan gi perspektiv og dybde til ”livet i de menneskelige relasjoner” (Martinsen 1993, s.21). Hans filosofi åpner ofte leseren for nye tanker. Det blir et møte i teksten, som kan sette spor i oss. Martinsen (1993) sier at Løgstrups filosofi er ikke en ferdig og utarbeidet helhetsoppfatning av verden, den er en *mosaikk*. En mosaikk og analyse som peker ut menneskets muligheter (Martinsen 1993,s.19).

Denne studien bygger i hovedsak på K. E. Løgstrup og *Den etiske fordring*. Kari Martinsen og Arne Johan Vetlesen, er tenkere som har latt seg inspirere av Løgstrup og deres formidling av Løgstrup blir også med som et supplement til Løgstrups tenkning.

I det følgende vil jeg først se nærmere på *Den etiske fordring*. Deretter vil jeg se på andre faktorer som gjør seg gjeldene i forhold til menneskets livsverden, ifølge Løgstrup, nemlig de sosiale normene. Jeg vil se på forskjeller og likheter mellom den etiske fordring og de sosiale normene. Deretter vil jeg gå nærmere inn på hva som i denne studien menes med begrepet ”Møtet med den annen”, og jeg vil gi en begrunnelse for hvordan møtet mellom foreldre og barn i denne sammenhengen kan benevnes som møtet med den annen. I ”Møtet med den

annen”, står tillit sentralt, og betydningen av tillit i relasjonen vil bli utdypet. Til slutt vil jeg se på hvordan ”Møtet med den annen” kan påvirke oss sansemessig.

2.2 Den etiske fordring

2.2.1 Hva går den etiske fordring ut på?

Den etiske fordring hviler ifølge Løgstrup på følgende to elementer: At det ene menneskets liv er viklet inn i det andre menneskets liv. ”Fordringen går ut på å ha omsorg for den del av den andres liv som er oss prisgitt gjennom denne sammenviklingen” (Løgstrup 1956, s.148). Det andre elementet går på at fordringen får sin ensidighet ut fra forståelsen av at den enkeltes liv er en vedvarende gave som er oss gitt. Av den grunn har vi ikke mulighet for å kunne kreve noe til gjengjeld for det vi gjør, mener Løgstrup. Løgstrup påpeker at hvorvidt livet er oss skjenket selvsagt ikke kan fastslås empirisk, det kan man bare tro eller benekte (Løgstrup 1956, s.148). Den etiske fordring er oss ”gitt” og kan dermed ikke relativiseres (Løgstrup 1956, s.278). Det er med vår eksistens vi må forsøke å forstå fordringen, skriver Løgstrup (Løgstrup 1956, s.27).

Den etiske fordring er uttrykt i den gyldne regel, skriver Martinsen (2007) med referanse til Løgstrup. Det vil si, at det gode vi vil at andre skal gjøre mot oss, det skal vi også gjøre mot dem (Matteus-evangeliet, kap.7, vers 12). Det er ikke et gjengjeldelsesprinsipp, men vi skal handle til det beste for den annen. ”Den erfares som en appell utgått fra den andre om å handle til den andres beste” (Martinsen 1993, s.67-68).

2.2.2 Den etiske fordring som kritisk instans

I boken *Den etiske fordring* insisterer Løgstrup på at fordringen er uoppfyllelig (Christoffersen 2000, s.18). Vi vil aldri kunne innfri den helt. Martinsen (2007) viser til at det faktum at den etiske fordring er uoppfyllelig, gjør at den blir stående som en kritisk instans. Den etiske fordring vil alltid få oss til å spørre om vi gjorde så godt som vi kunne og om vi handlet til det beste for den annen (Martinsen 2007, s.317-318). Som vi senere vil se i empirikapittelet, stiller adoptivmoren seg spørsmålet: Kunne jeg ha gjort noe annerledes? Den etiske fordring sier ikke hva den enkelte skal gjøre i den gitte situasjon. Det blir dermed opp til den enkelte å tenke seg inn i ”som om” den var i den annens sted. Hvordan den enkelte

i den gitte situasjon finner det best å handle, er noe den enkelte må finne svar på ut fra sin egen uselviskhet og livsforståelse, sier Løgstrup (Løgstrup 1956, s.77). Med uselviskhet mener Løgstrup, at man i det man holder på med, ikke tenker på seg selv, men på den andre (Løgstrup 1956, s.154). Det vil si at man forsøker å sette seg selv til side og sette seg inn i den andres sted. Dette kan være vanskelig, da vi mennesker er ”selviske vesener” som Martinsen (2007) uttrykker det, og sikter med det til at vi mennesker gjerne har en tendens til å handle ut fra hva som er til det beste for oss selv (Martinsen 2007, s.318). Av den grunn trenger vi den gyldne regel eller den etiske fordring som motvekt til vår egen selviskhet. Vi trenger en kritisk instans som får oss til å stille spørsmålstegn ved våre handlinger. Handlet jeg til det beste for den andre, eller handlet jeg til det beste for meg selv? Det spørsmålet er selve *essensen* i den etiske fordring.

2.2.3 Den etiske fordring er radikal og uuttalt

Den etiske fordring er taus. Den uttales ikke. Av den grunn er den radikal, sier Løgstrup (Løgstrup 1956, s.66). Dette fordi den enkelte, stilt overfor den uuttalte fordring, selv skal avgjøre hvordan han eller hun skal ta vare på den andres liv (Løgstrup 1956, s.66). Den etiske fordring sier at den andres liv skal ivaretas på en måte som tjener den andre best. Noe annet eller mer sier den ikke (Løgstrup 1956, s.77). Vi kan overse og overhøre den etiske fordring om å ivareta det andre mennesket på en best mulig måte, men fordringen er der likevel. På den måten slipper vi ikke utenom den. Løgstrup (1956) skriver: ”..det ligger en uuttalt fordring i et hvilket som helst møte mellom mennesker, uansett under hvilke omstendigheter møtet finner sted og hvilken karakter det har” (Løgstrup 1956, s.39).

Fordringen er for sin radikalitets skyld i det filosofiske språk blitt kalt ”ubetinget”, ”uendelig” og ”absolutt” (Løgstrup 1956, s.68). Den ligger der som en fordring skapt forut for møtet. Den er ”evigvarende” eller universell. Vi kan si at den etiske fordring gjelder uavhengig av hvilken kultur, religion eller tidsepoke vi lever i. Den er før- kulturell. En annen måte radikaliteten uttrykker seg på, ifølge Løgstrup, er ved at den andre har ingen rett til å stille fordringen. Selv om fordringen går ut på å ta vare på hans liv. Det vil si at den andre har ingen rett til å skjule seg bak den radikale fordring ved å si at alt det jeg sier og gjør i vårt innbyrdes forhold, skal jeg si og gjøre for hans skyld og ikke for min egen. Fordringen er oss gitt, og fordringen er dermed ikke noe de to parter har blitt innbyrdes enig om (Løgstrup 1956, s.67- 68). Slik jeg tolker Løgstrup, kan vi ikke opptre som ”selvutslettende” offer med legitimitet knyttet til den

etiske fordring. Vi skal handle til det beste for den andre, men ikke på en slik måte av vi utsletter oss selv og blir til offer der den andre får makten over oss. Det gjelder å ikke opptre verken selvisk eller selvutslettende, men finne en balanse eller en gylden middelvei der vi både tar vare på oss selv, og dermed også er i stand til å ta vare på den andre.

De fordringene som den andre er i sin fulle rett til å stille, ifølge Løgstrup, er av en helt annen art. Det er fordringer som springer ut av de sosiale normene i samfunnet (Løgstrup 1956, s.67).

2.3 De sosiale normene

2.3.1 De sosiale normene er i større grad uttalt

Løgstrup tar utgangspunkt i analysen av menneskets erfaringer. Innen en slik erfaringsposisjon som Løgstrup står i, kan man ofte glemme de samfunnsskapte sammenhengene som mennesket gjør sine erfaringer i. Men dette perspektivet er ikke fraværende i Løgstrups tenkning. Sentralt hos Løgstrup står spørsmålet om mennesket okkuperes av normene eller har mennesket mulighet til å bruke skjønn? (Martinsen 2007, s.336).

De sosiale normene gir tydeligere henvisninger til hvordan det forventes at man skal eller ikke skal handle, uten at hensikten med handlingen dermed trenger å være utført av hensynet til den andre. Handlingen kan like gjerne være motivert ut fra hensynet til en selv. Det kan være at man innordner seg gjeldene normer for selv å komme i et godt lys. Eller det kan være at man innordner seg samfunnets til enhver tid gjeldende normer av frykt for sanksjoner. Eller det kan også være av vane (Løgstrup 1956, s.77-78). Vi trenger de sosiale normene som ”spilleregler” i samfunnet. Løgstrup (1956) sier at de sosiale normene tjener som beskyttelse for de forskjellige menneskelige relasjoner (Løgstrup 1956, s.81). Ut fra de sosiale normene vet vi vanligvis hva vi kan forvente oss. For eksempel forventes det gjerne i forbindelse med adopsjon at tilknytningen mellom mor og barn går seg naturlig og godt til etter en viss tid i Norge. Dette er noe som både adoptivmoren og omverden gjerne forventer. Dersom tilknytningen ikke går som forventet, kan det oppfattes som brudd på de sosiale normene.

2.3.2 Forskjeller og likheter mellom den etiske fordring og de sosiale normene

Det er forskjeller mellom den etiske fordring og de sosiale normene, men der finnes også likheter. Det er ikke snakk om to innbyrdes uavhengige avgjørelser der den ene peker innover mot motivet, og den andre peker utover mot handlingen (Løgstrup 1956, s.83). Det er en intim forbindelse mellom dem (Løgstrup 1956, s.80). Moralen er til stede både i den etiske fordring og i normene. Martinsen (2007) refererer til Fink som sier det slik: ”Det er et komplisert forhold mellom den tidløse, etiske fordring om å ta vare på, og de relative, kulturbestemte moralske normer. De utgjør to former for normativitet som begge er nødvendig”(Martinsen 2007, s.319).

Omsorg har å gjøre med vårt forhold til den andre. Våre liv er moralske, skriver Martinsen (1993). Vi kommer ikke utenom moral og etikk. Etikk og moral kan defineres på ulike måter. I denne studien er de knyttet til betegnelsen ”Møtet med den annen”. Jeg velger å bruke en forklaring fra Martinsen: Moral er å ville den andre vel, ut fra appellen om å ta vare på den andre. Etikk er at en er selvforglemmende opptatt av den andre (Martinsen 1993, s.14). Vi kommer ikke utenom at våre liv er moralske. Hva som til enhver tid regnes for å være moralsk, kan variere med kulturen og det samfunnet vi lever i. Så lenge vi har med andre mennesker å gjøre, er vi i vårt forhold til den andre moralsk forpliktet, både ved den etiske fordring og ved de samfunnsskapte normene. Mens den radikale fordring er før- kulturell, er de sosiale normene skapt i og avhengige av den kulturen og det samfunnet vi lever i. Det vil si at de sosiale normene kan forandre seg med tiden. Den etiske fordring derimot, blir stående.

2.3.3 Brudd på de sosiale normene

For å kunne ta en avgjørelse angående hva det andre menneske er best tjent med, er det ikke nok å holde seg til de sosiale normene, skriver Løgstrup (Løgstrup 1956, s.82). Vi må også kunne bruke skjønn. Med skjønn menes at vi ikke tolker normene som absolutte retningslinjer. Vi har selv mulighet til å vurdere situasjonen og bruke skjønn. ”Normene er ikke absolutte, de må til enhver tid skjønnnes eller vurderes i situasjonen” (Martinsen 2006, s.257). Selv om normene er tydeligere uttalt, gir verken normene eller den etiske fordring oss klare entydige ”kjøreregler” for livet vårt og handlingene våre. Slik jeg tolker Løgstrup, baserer vi vår bruk av skjønn ut fra vår erfaring og livsforståelse. Det vil si at vår bruk av skjønn i forhold til de sosiale normene, vil variere fra individ til individ, ut fra den enkeltes forståelse av seg selv og ens egen livsforståelse. Løgstrup sier det slik: ”Ens egen

livsforståelse og forståelse av hva det vil si at et menneskeliv lykkes, skulle derfor helst være på høyde med den livsforståelsen som ligger til grunn for de sosiale normene” (Løgstrup 1956, s.82). Her bruker Løgstrup ordet ”helst”. Det er slik vi gjerne skulle ønske det var. Vi kan tenke oss at livet gjerne blir enklere når det er samsvar mellom de sosiale normene og ens egen livsforståelse. Løgstrup påpeker at det krever noe ekstra av oss mennesker å stå alene eller utenfor de sosiale normene. Vi mennesker speiler oss i ”de andre” og vi vil alltid forsøke å sikre oss ”de andres” bifall og velvilje (Løgstrup 1956, s.82).

Så lenge vi handler innen de rådende normene, beskyttes vi som mennesker av normene. Det er først når vi bryter med de samfunnsskapte normene eller konvensjonene, at vi kan oppleve at normene ikke beskytter oss, men kanskje tvert imot ”tar” oss.

De sosiale normene forventer vanligvis at adopsjonen er ”vellykket” og at barnet knytter seg følelsesmessig til den nye familien sin. Til mer presist de sosiale normene er uttrykt, jo lettere kan vi konstatere når et menneske henholdsvis overholder eller handler i strid med de sosiale normene. Av den grunn kan vi besvare brudd på normene med helt bestemte reaksjoner. Reaksjonene på brudd på de moralske og konvensjonelle normene kan variere på en skala fra at man dømmer handlingen som taktløs og upassende, til den andre ytterkant, der man fordømmer handlingen som ansvarsløs og ond (Løgstrup 1956, s.78).

2.3.4 Normene som nest beste etikk

Martinsen (2007) viser til den danske teologen Ole Jensen som fremlegger Løgstrups etikk som en ”som om- etikk”, eller den nest beste etikk. Med det ser Jensen ut til å mene at vi i fantasien skal tenke ”som om” vi var i den andres sted. Noe som på grunn av menneskets selviskheter nærmest er umulig, og dermed kaller han det for den nest beste etikk. Ifølge Jensen handler etikk og moral alltid om det nest beste: ”Etikk og moral er det, der så bliver nødvendig... når det beste er uopnåelige, fordi fordringen viser seg at være uopfyldelig” (Martinsen 2007, s.318).

Som jeg har vært inne på fører menneskets selviskheter til at vår oppfyllelse av den etiske fordringen alltid bare er nest best. Vi kan aldri oppfylle den helt. I den nest beste etikk er vi henvist til å gå omveien om regler, lover, konvensjoner, forordringer, ritualer og normer som eksisterer i den kulturen og det samfunnet vi lever i (Martinsen 2007, s.319).

Martinsen skriver at mellom den etiske fordring og de mange normer og idealer som vi selv etablerer og engasjerer oss i, er det et komplisert forhold (Martinsen 2007, s.315). På sitt beste fordrer etikken ingen normer og regler. Da leves etikken spontant og regelløst uten at vi en gang tenker over at vi handler til den andres beste (Martinsen 1993, s.73).

For å vise hvor problematisk eller komplisert forholdet mellom den etiske fordring og de sosiale normene kan være, vil jeg komme med et eksempel: Løgstrup sier at den etiske fordring er uoppfyllelig, fordi mennesket sjelden opptrer med uselvviskhhet på den måten at mennesket klarer å sette seg selv til side. Men sett at du faktisk prøver å møte det andre mennesket, du strekker ut en hånd, du er ”god” og ønsker det beste for det andre mennesket, men likevel blir du avvist eller ikke møtt. Da er den etiske fordring nærmest umulig å innfri, da appellen i den etiske fordring blir avvist i møtet *av* den andre. I slike tilfeller, kan vi si at normene trer inn som nest beste etikk. Gjensidigheten i møtet er også avhengig av måten det andre mennesket møter deg på. Appellen i den etiske fordring er ensidig, men hvordan den andre velger å svare på appellen, har med gjensidighet å gjøre. Når den etiske fordring ikke lar seg innfri eller gjennomføre, fordi den andre avviser en eller ikke er villig til å komme en i møte, da trer normene inn. På den måten kan normene fungere som den nest beste etikk.

2.4 Møtet med den annen

2.4.1 Møtet med den annen

Ut fra den etiske fordring skriver Løgstrup at: ”Vi er hverandres verden og vi er hverandres skjebne” (Løgstrup 1956, s.37). Vi er i våre liv og i vår egen lille verden innvevd i hverandre (Christoffersen 2000, s.12). Løgstrup skriver det slik:

Den enkelte har aldri med et annet menneske å gjøre uten å holde noe av dette menneskets liv i sine hender. Det kan være svært lite, en forbigående stemning, en oppstemthet en vekker eller får til å visne, en tristhet en forsterker eller letter. Men det kan også være skremmende mye, slik at det simpelthen er opp til den enkelte om den andre lykkes med livet sitt eller ikke (Løgstrup 1956, s.37).

Å møte et annet menneske vil dermed si å holde noe av dets skjebne i sine hender (Vetlesen 2003). Det vil si at vi kommer ikke utenom relasjonene. I *Den etiske fordring* vektlegger Løgstrup det som er mellom individene, nærmere bestemt relasjonenes betydning for livet. Forholdet mellom foreldre og barn er stedet der den ene i mest vidtrekkende og skjebnesvanger forstand er prisgitt den andre, fremhever Løgstrup (Løgstrup 1956, s.36).

På grunn av barnets avhengighet av den voksne, kan vi si at forholdet mellom barnet og den voksne er et asymmetrisk forhold. Avhengigheten i den asymmetriske relasjonen mellom barnet og den voksne, kaller Løgstrup for ”den elementære avhengigheten.” Ulikheten stiller etiske krav til den voksne om ivaretagelse, omsorg og hensyn i forhold til den svake og avhengige (Pahuus 2006, s.245- 246). Løgstrup ser på denne avhengigheten som vi mennesker har av hverandre som det etiske livs grunnfenomen (Pahuus 2006, s.242).

Interdependens er et begrep Løgstrup bruker for å beskrive at våre liv er ubedt, og ikke valgt, -innvevd med andres liv. Vi både berører og blir berørt av, både former og blir selv formet av, andres skjebner (Vetlesen 2003, s.80). Også avhengigheten vi mennesker har av hverandre, og menneskenes avhengighet av naturen, kaller Løgstrup for interdependens. Vi kan si at menneskenes skjebner er innvevd i hverandre og samtidig ”innfelt i naturen” (Andersen 2006,s.25). Vi lever i en gjensidig avhengighet av hverandre og av naturen.

2.4.2 Det gjensidige forpliktende møtet

Før jeg går videre vil jeg si litt mer om hva jeg mener med uttrykket ”møte med den annen.” Jeg sikter ikke til ethvert møte i enhver forstand, men derimot det nære og forpliktende møtet. Hva er det som gjør et møte forpliktende? Når er et møte forpliktende og når er det det ikke? Jeg støtter meg til Vetlesen her, som sier at man kan ikke selv bestemme om et møte er forpliktende. Man kan ønske det, og ville det, men det handler om gjensidighet i relasjonen eller møtet (Vetlesen 2003).

Gjensidigheten i et møte handler om *tillit* og *blottstillelse*. Tilliten går to veier. At man både har tillit til at den andre vil en vel, og at man selv tør å gå inn i relasjonen og gi noe av seg selv i møtet. Breindahl (1999) referer til Buber som sier at personen kommer til syne, i det den inntreffer i forhold til andre personer (Breindahl 1999, s. 88). I det gjensidige forpliktende møtet ser man den andre og blir selv sett. Vetlesen (2003) skriver at et slikt møte er etisk

ladet, innen en setting av nærhet. I slike møter er det en *sterk gjensidighet*. Det er denne typen møter som synes å være det Løgstrup betegner som møter mellom mennesker. Å tiltale en annen, å være den ene part i et møte, vil si å utlevere seg. En kan si det er en appell om å bli tatt imot. Tilsvarende gjelder det å bli til- talt. Da er du mottaker av en utlevering. Det er egentlig en blottstillelse, der en ved å utlevere seg også røper sin sårbarhet eller nakenhet (Vetlesen 2003, s.78).

Ordet blottstillelse har i denne sammenheng ikke noe å gjøre med blottstillelse i ekshibisjonistisk forstand (Løgstrup 1956, s.38). Blottstillelse i ekshibisjonistisk forstand krever strengt talt ingen tillit (Løgstrup 1956, s.38). Slik jeg forstår Løgstrup, er det snakk om en ærlig sårbar blottstillelse, der man gjerne forventer å bli møtt av den andre. Løgstrup skriver: ”I forventningen til den andre foretar man seg noe, og utleveringen består nettopp i dette ” (Løgstrup 1956, s.38). Selvutleveringen består ikke nødvendigvis av en intim betroelse, det kan liksom gjerne ha med det å kunne stole på at den andre snakker sant, eller slå an en bestemt tone sammen med den andre (Løgstrup 1956, s.38).

Løgstrup bruker uttrykket: ” Vi drister oss frem på for å bli imøtekommet” (Løgstrup 1956, s.39). Håpet er å bli imøtekommet, men det motsatte kan også skje. Det er det som er faren med et møte, dette at vi kan risikere å bli *avvist*. Det er en appell om å bli tatt imot, samtidig som det er en risiko for å bli avvist. Hvordan jeg velger å handle, om jeg griper inn, eller forholder meg passiv, er min beslutning. Avvisning, det være seg i form av uberørthet, likegyldighet, eller i sterkere variant, i form av kulde eller overlatt ydmykelse, er å misbruke blottstillelsen. Jeg kan velge å forholde meg kald, likegyldig eller avvisende til appellen (Vetlesen 2003, s.79). Vi kan trosse eller overse appellen om å møte den andre, men vi kan ikke fjerne den. Den er der som en realitet.

Løgstrup sammenligner møtet mellom mennesker med en bro. Broen kan bygges på alle mulige måter, og den kan være av forskjellige typer materialer, skriver Løgstrup (1956, s.61). Men det som kjennetegner menneskelige møter om de skal virke forløsende eller befriende, er alltid tre - leddede deltakerrelasjoner; som består av meg, den andre og dette noe vi har felles eller er sammen om (Martinsen 2006, s.263). Løgstrup sier det slik: ”..mennesker må møtes i noe tredje, i en formidling... Vi må sammen være beskjeftiget med og opptatt av noe, opplagt eller bekymret over noe” (Løgstrup 1956, s.61). Det vil igjen si at vi er villige til å engasjere

oss i møtet. Vi står ikke utenfor og ser på, vi er i felleskap opptatt av noe sammen med den andre.

Nærheten i selve møtet trenger ikke være avhengig av tid eller familiære bånd. Det kan være at man er i nær familie, men likevel ikke møter hverandre på en åpen, nær og varm måte. Motsatt kan vi si at et kort møte, med en totalt fremmed, kan likevel oppleves som et sterkt møte med en annen. Men det trenger ikke dermed være et forpliktende møte. Innad i en familie, som bor under samme tak, er man nærmest forpliktet til å ha et personlig forhold til hverandre. Forholdet mellom foreldre og barn krever en personlig kontakt. Løgstrup (1956) sier at forholdet er personlig, og det betyr at man er sikre på hverandre. I personlige forhold kan den ene regne med den andre (Løgstrup 1956, s. 62). Vi kan også snakke om forpliktende møter i profesjonell forstand. I denne studien vil vi også se på hvordan en adoptivmor opplever møte med det profesjonelle hjelpeapparatet.

2.4.3 Møtet mellom foreldre og barn

Hvordan kan jeg kalle møtet med ens eget barn for møtet med den annen? Vi ser ofte mor og barn i relasjon som ett. Vanligvis er en familie en "enhet", der det vil være upassende å omtale ens eget barn som "den andre". Også Løgstrup ville sannsynligvis ha reagert på det, da han skriver: "Det andre mennesket hører med til ens verden på en slik måte at det slett ikke passer å kalle han eller hun "det andre menneske" og ikke barn eller ektefelle" (Løgstrup 1956, s.150). Jeg velger likevel å bruke hans betegnelse "det andre mennesket" også i det nære møtet mellom mor og barn. Dette rett og slett fordi "møtet" som finner sted er et så betegnende "ikke møte". Et møte som ikke finner sted i den ånd og kjærlighet som Løgstrup refererer til som grunnlaget for møtet, kan betegnes som et "ikke møte." I slike situasjoner blir den andre "det andre menneske", selv om "det andre mennesket" hører med til ens verden på en slik familiær måte.

2.4.4 Den naturlige kjærligheten

Løgstrup viser til at den naturlige kjærligheten er biologisk og sosialt betinget (Løgstrup 1956, s.169). Løgstrup bruker uttrykket "den naturlige kjærligheten" i sin beskrivelse av hvor viktig foreldre- barn- relasjonen er. I den naturlige kjærligheten blir ivaretagelsen av den andres liv en ren selvfølgelighet som gjør fordringen overflødig (Løgstrup 1956, s.153). Løgstrup viser her til "den naturlige kjærligheten", som vi vanligvis finner mellom foreldre og

barn. Når et barn er skadet i sin evne til å etablere følelsesmessige bånd og tilknytning til foreldrene, blir ”den naturlige kjærligheten” vanskelig, selv om det gjerne er både barnet og adoptivforeldrenes sitt høyeste ønske. ”Som med tilliden er der også med kærligheden tale om noget naturligt” (Lomborg 2000, s.73). Det kan virke som om ”den naturlige kjærligheten” bare ”er” der. Den er ikke noe vi kan skape selv, eller sammen bli enige om at skal være der. Det eiendommelige for den naturlige kjærligheten er at den er selvfølgelig, selv uten fordringen (Løgstrup 1956, s.152). Løgstrup skriver:

Den gjerningen som den naturlige kjærligheten beveger et menneske til, er derfor på samme tid motivert ut fra at ens eget liv lykkes ved den... Sagt på en annen måte: den tilværelsen som blomstrer ved den enkeltes ivaretagelse av den andres liv, er den enkelte selv deltager i (Løgstrup 1956, s.149 -150).

Når man gir av seg selv og blir møtt i kjærlighet, får man vanligvis ”automatisk” noe tilbake. Man kan si det slik at man høster frukter av det man sår. Ikke for egen vinnings skyld, men i gleden ved å få lov til å komme nær og gi kjærlighet. Vanskeligere blir det hvis man ikke får lov til å gi. Hvis barnet ikke evner å ta imot den kjærligheten og omsorgen det tilbys. ”Det er elementært godt å ta vare på” (Martinsen 2007, s.317). Det er ved å få lov til å gi omsorg at man som foreldre kan føle at man lykkes. Og motsatt kan vi si: Det er fundamentalt vondt, å ikke få lov til å vise omsorg, på en måte der man kan være nær og kjærlig. Spesielt når dette er ens eget barn, og man ser at barnet *trenger* kjærlighet.

2.4.5 Makt i relasjoner

Vi lever i forhold til andre mennesker i en form for gjensidig utlevering til hverandre. Vi lever ikke først og fremst som selvstendige vesener, men i en gjensidig avhengighet. Det ligger makt i disse relasjonene eller avhengighetsforholdene, da vi kan enten *fremme* eller *hemme* hverandres livsutfoldelse (Pahuus 1999, s. 99-100). Vi kan for eksempel gi rom for den andre, eller vi kan stenge den andre ute. ”Hver dag har vi makt over de andres stemninger” (Løgstrup 1956, s.75). Gjennom de holdninger vi har til hverandre, påvirker vi hverandres verden. Vi er gjennom vår holdning til den andre med på å bestemme om den andres verden skal bli lys eller mørk, rommelig eller trang, mangfoldig eller kjedelig, og sist men ikke minst trygg eller utrygg (Løgstrup 1956, s.39).

At vårt liv er prisgitt den andre, betyr at det alltid vil være et innbyrdes maktforhold i våre relasjoner. Den ene har mer eller mindre makt over den andres liv. Det er makt i et hvilket som helst forhold mellom mennesker. Man kan føle avsky over erkjennelsen av at det alltid ligger makt i eller mellom relasjonene, men å fornekte dette faktum er en ønskedrøm, ifølge Løgstrup (1956, s.75). Men som mennesker har vi et ansvar i forhold til den makten som er oss gitt. Ansvaret beror på hvorvidt vi erkjenner at våre innbyrdes forhold er maktforhold, uten å høre fordringen om å ta hensyn til den andre. Dersom vi stiller oss likegyldige til fordringen og kun handler ut fra egen interesse, kan makten i forholdet bli misbrukt (Løgstrup 1956, s.76).

Vi kan også si det slik at det ligger makt i å avvise den andre personen når den imøtekommer oss. Det er en makt som adoptivbarnet kan benytte seg av. Makten man får ved å avvise den andre.

Martinsen (2007) sier at *ensidigheten* i den etiske fordring, setter meg og maktrelasjonen jeg står i, i forhold til den andre, under press (Martinsen 2007, s.317). Det at fordringen er ensidig, krever at adoptivforeldrene gir uten tanke på gjengjeldelse. På den måten kan vi si at ensidigheten i fordringen setter makten i forholdet under ytterligere press. Dette fordi adoptivforeldrene da blir nødt for å gi, på tross av at de blir avvist av barnet. Og de har ikke grunn til å forvente noe tilbake.

2.5 Tillit

2.5.1 De suverene livsytringene

Ordet livsytring, sier som ordet forteller at det er snakk om ytring eller tegn på liv.

Livsytringer er fenomener som viser seg i relasjonen mellom mennesker (Lomborg 2000, s.72). I boken *Den etiske fordring* insisterer Løgstrup på at fordringen er uoppfyllelig. Senere i hans forfatterskap endret han oppfatning og dannet uttrykket ”spontane livsytringer” som navn på fenomener som innfrir fordringen (Christoffersen 2000,s.18). Livsytringene lar seg ikke innfange språklig, da de dekker en rekke fenomener med visse fellestrekk. Eksempler på spontane eller suverene livsytringer er tillit, kjærlighet, barmhjertighet, håp, talens åpenhet, medfølelse (Lomborg 2000, s.72). Slik jeg tolker Løgstrup, er dette fenomener som ligger til grunn for at vi skal tørre å våge oss frem i møtet med den andre. Uten at det dermed er sagt at

vi kan klare å innfri den etiske fordring, men disse fenomenene ligger der som en forutsetning for at møtet med den andre skal kunne skje. Når livsytringene fungerer på sitt beste, kan vi kanskje håpe på å være i nærheten av å kunne innfri den etiske fordring.

De suverene livsytringene er som sagt ikke nevnt i boken *Den etiske fordring*. De suverene livsytringer er et begrep som Løgstrup brukte senere i forfatterskapet. Men Løgstrup har også i *Den etiske fordring* nevnt den naturlige kjærligheten som et fenomen der fordringen blir overflødig. Slik jeg tolker Løgstrup, mener han at når de suverene livsytringer er til stede, vil fordringen ha mulighet for å kunne bli innfridd. For eksempel slik Løgstrup selv sier med den naturlige kjærligheten. Som vi har sett sier Løgstrup at ved den naturlige kjærligheten blir ivaretagelsen av den andres liv en ren selvfølgelighet som gjør fordringen overflødig (Løgstrup 1956, s.153). Løgstrup sier ikke dermed at den etiske fordring innfris, men han sier at den kan bli overflødig, da den naturlige kjærligheten gjør at fordringen innfris helt naturlig.

De suverene liveytringene er grunnlaget for vår eksistens, uten dem ville vi ikke kunne eksistere som mennesker (Lomborg 2000, s.72). Livsytringene slik som tillit, åpen tale, håp og barmhjertighet, er kjærlighetens og omsorgens uttrykksformer, skriver Martinsen (Martinsen 1993, s.21). ”De er den ubegrunnede forutsetning for våre liv. Uten dem bryter livet sammen, livet ”i de menneskelige relasjoner” ødelegges” (Martinsen 1993, s.21-22). Dersom vi ikke kan evne å gi eller ta imot omsorg og kjærlighet, ødelegges noe i møtet mellom menneskene.

Livsytringene er suverene, spontane, definitive og radikale. Løgstrup kalte livsytringene for *suverene*, fordi de viser seg i vår daglige omgang med hverandre helt ”av seg selv” (Lomborg 2000, s.74). Det vil si at livsytringene er der på en naturlig måte. Vi kan ikke skape dem og vi kan ikke kontrollere dem. Men livsytringene utfolder seg på en naturlig måte gjennom våre handlinger (Lomborg 2000, s.74). De suverene livsytringene blir også gjerne kalt de *spontane* livsytringene, fordi de er uttrykk for noe naturlig og spontant som skjer i *møtet* mellom menneskene. Spontaniteten uttrykker at det er noe som skjer i øyeblikket. Noe vi gjerne opplever som naturlig, spontant og ekte. Det kan skje når man klarer å sette seg selv til side og handle til den andres beste uten tanke på egennytte av handlingen. ”Spontaniteten har *retning* mot den andre og den har *form*. Form er en betingelse for spontanitet” (Martinsen 1993, s.75). Uten form kan spontaniteten bli hemningsløs.

Vi kan ikke selv skape livsytringene, eller kontrollerer dem (Lomborg 2000, s.74). For eksempel kan verken kjærlighet eller tillit graderes eller bestemmes over. Av den grunn kan vi si at livsytringene er *definitive*. Enten er de der, eller så er de der ikke. Det finnes ingen lunken mellomposisjon eller graderinger av tillit, kjærlighet, håp eller åpenhet (Lomborg 2000, s.74).

”Moralen og kjærligheten er taus, uuttalt og stille. Den er usynlig, gjemt i handlingen” (Martinsen 1993, s.74). På samme måte som med den etiske fordring, er livsytringene også tause eller uuttalte. Vi kan ikke skape dem med vår egen vilje, men vi kan gi dem rom eller hindre dem rom. Vi kommer ikke utenom livsytringene. Vi står alltid i valget mellom å ta vare på eller å ødelegge den annens livsmuligheter (Lomborg 2000, s.74).

En livsytring kan ha både positiv og negativ karakter, avhengig av hvor livsytringen er rettet og hvor den har sitt utspring. Løgstrup skiller mellom de *suverene* livsytringene og *tvungne* eller *kretsende tankefølelser* som Løgstrup kaller det (Lomborg 2000, s.72). Sistnevnte vil si selvkretsende tanker der vi tar utgangspunkt i oss selv. Den etiske fordring ønsker det motsatte, nemlig at vi skal skifte fokus fra oss selv og være henvendt mot den andre. De suverene livsytringene er åpne og utadrettede fenomener (Lomborg 2000, s.72). De suverene livsytringene peker utover, de er rettet mot det andre mennesket. Vi kan si at de suverene livsytringene hjelper oss i forhold til våre bestrebelser på å kunne innfri den etiske fordring, mens de selvkretsende tankene fjerner oss fra den etiske fordring.

De suverene livsytringene besitter en iboende *positivitet*. De treffer oss ladet med en positiv livsunderstøttende verdi. Man kan si at de gir energi eller livskraft. Fra motsatt fløy nevner Løgstrup andre livsytringer som mistillit, grusomhet og lidelse, som fenomener som besitter en iboende *negativitet*. Dette treffer oss med en negativ, livsødeleggende karakter (Vetlesen 2003, s.80). Opplevelsen av å bli ”møtt” i møtet med den annen, kan gi oss energi, mens derimot opplevelsen av å ikke bli møtt i møtet med den annen, kan tappe oss for energi og livskraft. De negative livsytringene er ikke spontane, definitive og radikale slik som de spontane livsytringene.

Det er de suverene livsytringene som bærer vår tilværelse (Martinsen 1993, s.111). Vi kan si at kjærligheten og tilliten, bærer vår tilværelse, mens livsytringer fra motsatt fløy, som mistillit, grusomhet og lidelse får våre liv til å visne. ”I sin mangfoldighet og i sine motsetninger er disse fenomenene avhengig av hverandre. I begge tilfeller forholder vi oss til noe som unndrar seg beherskelse og herredømme” (Martinsen 1993, s.111). Vi kan ikke bestemme og ha kontroll over fenomener som kjærlighet, åpenhet, tillit og mistillit. Det er fenomener som er der, og som virker inn på våre liv. På godt og vondt.

Alle livsytringer virker inn på møtet med den andre. Av de spontane livsytringene velger jeg å si litt mer om *tilliten* i det følgende. Fordi tillit er så grunnleggende i møtet med den andre. ”Tillit i elementær forstand hører enhver samtale til” (Løgstrup 1956, s.35). Her sikter Løgstrup til samtale i en utvidet betydning. Et møte kan også finne sted uten ord. Tillit er grunnlaget for enhver form for kommunikasjon.

2.5.2 Den naturlige tilliten

Forutsetningen for nærheten i møtet er at man har tillit. Tilliten går to veier: Den ene måten tilliten viser seg på er ved at man tør å våge seg frem i møtet med den andre. Den andre måten tilliten viser på er ved at man tør å ta imot den tillit som vises en i møtet. Vanligvis møtes mennesket i tillit til hverandre:

Det hører vårt menneskeliv til, at vi normalt møtes med en naturlig tillit til hverandre.

Det er ikke bare tilfellet når vi treffer et menneske vi kjenner godt, men det gjelder også når vi møter vilt fremmede. Det skal spesielle omstendigheter til for at vi skal møte en fremmed med forutinntatt mistillit (Løgstrup 1956, s.29).

”Tilliten er ikke opp til oss. Den er oss gitt”, skriver Løgstrup (1956, s.39). Slik jeg tolker Løgstrup mener han at mennesket er født med en grunnleggende tillit og at det er mistillit som er lært. Vetlesen (2003), med referanse til Løgstrup, sier det slik: ”Tillit er der hvor vi kommer fra, der vi starter ut” (Vetlesen 2003, s.82). Det vil være noe ekstraordinært som nødvendiggjør et slikt skifte av grunnmodus fra tillit til mistillit. Løgstrup nevner eksempler som krig, mennesker som lever under ekstraordinære situasjoner. Det vil si, mennesker som lever i en verden der normalitetsbegrepet blir snudd, kan oppleve at mistillit er det ”normale” (Vetlesen 2003, s.82). Det er her jeg tenker at et tilknytningsskadet barn kan ha lært å møte verden med en grunnleggende holdning av mistillit.

2.5.3 Å leve i mistillit

I følge Løgstrup er det å leve i tillit det naturlige, det uanstrengte, det vi føler oss vel med. Å leve i mistillit fordrer en *forstillelse* (Vetlesen 2003, s.81). Det blir dermed unaturlig, anstrengt og falskt. Ekstensielt betyr fremmedgjørelse, at mennesket opplever sine relasjoner som falske (Breindahl 1999, s.87). Mangel på tillit, kan føre til at barn med tilknytingsproblemer også opplever en følelse av å være innesperret i seg selv, i et ”skall”, en slags fremmedgjøring. Denne innesperringen kan få tragiske konsekvenser, også for de mennesker vi deler våre liv og skjebner med (Christoffersen 2000, s.12-13). Barnets manglende tillit, gjør at barnet beskytter seg ved å ikke slippe noen inn på seg. Et trygt barn utleverer seg som regel spontant og naturlig, uten at de tenker over det.

”Tilliten er det fundamentale - og mistilliten oppstår av mangel på tillit” (Løgstrup 1956, s.39). I og med at tilliten er det fundamentale, er det ikke tilliten men derimot mistilliten som trenger en begrunnelse og en forklaring (Løgstrup 1956, s.39). ”Mennesket utleverer seg og legger mer eller mindre av seg selv i et annet menneskets hånd i vist eller ønsket tillit” (Løgstrup 1956, s.39). Hva skjer når tilliten i møtet ikke blir tatt imot?

Hvis tillit ikke blir møtt med mottagelse, slår den over i mistro. Hvis tilliten blir møtt med en hvilken som helst annen holdning enn mottagelse, slår den over i mistro, skriver Løgstrup (1956, s.41). Det trenger ikke være så sterkt uttrykt som fiendtlighet. Blir man møtt med likegyldighet, reservasjon eller avvisning i møtet med den annen, slår tilliten også over i mistro. Mennesket trenger da å nøytralisere tilliten sin på forhånd i møtet med den annen, skriver Løgstrup (1956, s.42). Mennesket beskytter seg ved å nøytralisere tilliten, slik at de slipper å bli såret i møtet med den andre. Det å henvende seg til den annen, vil alltid innebære en viss risiko. Om denne risikoen i møtet med den annen sier Martinsen følgende: ”Enhver henvendelse rommer en risiko for avvisning. En risiko fordi den innebærer en blottstilling eller sårbarhet overfor angrep eller likegyldighet” (Martinsen 2007, s.316-317).

2.5.4 Når tilliten misbrukes

Løgstrup (1956) skriver:

Vi kunne simpelthen ikke kunnet leve, vårt liv ville visnet og blitt forkrøplet hvis vi i utgangspunktet møtte hverandre med mistillit, tiltrodde den andre å stjele og lyve,

forestille seg og føre oss bak lyset. Men å vise tillit betyr å utlevere seg selv. Derfor reagerer vi så voldsomt når vår tillit blir misbrukt (Løgstrup 1956, s.29-30).

Det at et menneskets liv vil visne og forkrøples hvis tilliten blir misbrukt, sier oss hvor elementær tilliten er og hvor høy prisen er for å reservere og gardere seg (Martinsen 2007, s.317). Å ikke slippe den andre inn på seg, verken i ord, handling eller oppførsel, er livsfornektende. Det er på samme tid en fornektelse både av ens eget og den andres liv, skriver Løgstrup (1956, s.35).

Undersøkelser har påvist hvordan et barns liv for all fremtid, kan påvirkes av den voksnes atferd og oppførsel overfor det. Det kan ta fra barnet det dyrebareste av alt, nemlig livsmotet, skriver Løgstrup (1956, s.36). Dette kommer ikke minst av, at barnet til forskjell fra de voksne, ikke er i stand til å vise en forbeholden tillit. Da må de nemlig ha lært å reservere seg. Men, hevder Løgstrup, å reservere seg bevisst og med selvbeherskelse, det kan et barn ikke. Barnets reservasjon skjer i kraft av en psykisk automatikk, påstår Løgstrup (1956, s.36). Derfor får den skuffede tilliten, utryggheten og usikkerheten som følger av dette, så vidtrekkende og skjebnesvangre konsekvenser for barnet. Hvis et barn ikke møter kjærlighet, blir dets livsmuligheter ødelagt (Løgstrup 1956, s.42).

2.5.5 Den fordrede kjærligheten

Når etikken fungerer på sitt beste, som for eksempel med den naturlige kjærligheten, fordrer etikken ingen normer og regler. På sitt beste, skriver Martinsen med referanse til Løgstrup, leves etikken spontant og regelløst uten at vi en gang tenker over at vi handler til den andres beste (Martinsen 1993, s.73). Som jeg har vært inne på handler *etikk* om at en er selvforglemmende opptatt av den andre (Martinsen 1993, s.14). Hva når våre handlinger *ikke* skjer spontant og naturlig, er det da vi trenger hjelp fra normene og moralen? Martinsen sier det slik: ”Vi får bruk for normer og moral når kjærligheten som er ”født” etisk, svikter (Martinsen 1993, s.71). *Moral* er å ville den andre vel, ut fra appellen om å ta vare på den andre (Martinsen 1993, s.14). Vi kan si at hvis det ikke er kjærlighet som får oss til å ta vare på den andre, får vi støtte oss til moralen. ”Norm -moralen er fordret for å ta vare på kjærligheten eller livsytringene når de er kommet ut for en krise” (Martinsen 1993, s.73). I materialet kommer det frem at adoptivbarnet er skadet i sin evne til ny tilnyting. Barnet har ikke den nødvendige tillit som må til for å kunne ta imot den kjærlighet og omsorg som det

tilbys. Da oppleves gjerne ikke kjærligheten og tilliten som spontan og suveren. ”Den fordrede kjærligheten er alltid en *nedskrivning* av den spontane kjærligheten. Den er samfunnsskapt, og kulturelt og faglig tradisjonsbetinget i form av holdninger, konvensjoner og regler. De sosiale normer og konvensjoner blir en erstatning for spontaniteten” (Martinsen 1993, s.91). Den fordrede kjærligheten er gjerne den vi står igjen med når den naturlige kjærligheten ikke lar seg innfri.

2.6 Sansenes betydning i møtet med den annen

2.6.1 Den sansemessige nærheten i møtet

Det å sanse den andre, er å stå i et etisk forhold til ham, sier Martinsen (2000, s.23) ”Jeg ser deg”, og dermed trer den etiske fordring inn. Vi kan si at den etiske fordring handler om opplevelsen av å bli sett, forstått og møtt av den andre. Det forpliktende møte er sanselig eller kroppslig. I det gjensidige forpliktende møtet ser man den andre og blir selv sett. Vi kan si at de som møtes deler et ”øyeblikk” sammen. Det handler om å oppleve den andre og å bli opplevd av den andre, på samme tid, i et delt øyeblikk (Vetlesen 2003, s.78). Her kan vi trekke paralleller til de spontane livsytringene, da øyeblikket oppleves som et ekte, levende møte. Det som her trer frem er den sansemessige nærheten i møtet. ”I den betydning at de to partene fortløpende er i stand til å se, høre, fornemme, lukte, berøre og bli berørt av, fysisk og psykisk, kroppslig og mentalt – av hverandre” (Vetlesen 2003, s.78). Et tilknytningsskadet barn har gjerne problemer med den sansemessige formen for nærhet som kjennetegner et ekte levende og forpliktende møte.

”I utryggheten undertrykker vi uttrykksfullheten” (Løgstrup 1956, s.222). Som eksempel nevner Løgstrup hvis vi er usikre på dem vi er sammen med, later vi som ingenting for at ikke tone og gest skal røpe hvor usikre vi egentlig er. Tryggheten derimot forsterker gjerne uttrykksfullheten. Dersom vi med sansene, kroppen, tør å møte den andre, vil vi gjerne også kjenne oss levende. Martinsen (1993) sier at dersom man er til stede med kroppen i bevegelse mot den andre, føler man seg også levende (Martinsen 1993, s.49). Det er ved å møte den andre at vi kjenner at vi ”lever”. Martinsen (1993) sier følgende om den nære sammenhengen det er mellom vår tillit og vårt livsmot: ”Det å svare an i hverandres liv forhøyer vårt livsmot, og tillit kan åpne en fastlåst situasjon og sette den i bevegelse” (Martinsen 2007, s.322). I tilliten åpner vi oss opp, mens i mistillit lukker vi oss til som mennesker. Ordet *Ansvar* betyr å

svare an i hverandres liv. Det er et relasjonsord (Martinsen 2007, s.321). Dersom vi våger å svare an i hverandres liv, vil det forhøye vårt livsmot (Martinsen 2007, s.322). Og motsatt kan vi si med Løgstrup, at dersom vi ikke våger å svare an i hverandres liv, vil våre liv visne. Dette sier noe om relasjonenes betydning for vårt livsmot.

2.6.2. Tonen i møtet med den andre

Vår *utlevering* består i at man er villig til å foreta seg noe i forhold til den andre. Man er villig til å by på seg selv og engasjere seg i møtet. På den måten kan man finne en tone sammen med det andre mennesket. Som Løgstrup uttrykker det kan selvutlevering ha med det å kunne stole på at den andre snakker sant, eller slå an en bestemt tone sammen med den andre (Løgstrup 1956, s.38).

Løgstrup skriver at man kan ikke unndra seg tonenes og gestens virkning i møte:

”Vedkommende persons stemning, hva han har i sinne, kanskje imot en, kommer uvilkårlig til uttrykk i stemme og tonefall” (Løgstrup 1959, s.222). Martinsen fremhever at tonen spiller en avgjørende rolle for den andres forståelse. I et møte vil kroppen vår melde fra til den andre ut fra hvilken tone eller stemning vi er i (Martinsen 2006, s.262).

Løgstrup viser til at vi hver dag har makt over hverandres stemninger (Løgstrup 1956, s.75)

”Det er ikke med snakk, ikke med teorier, hevder Løgstrup, at vi setter tone på den andres liv. Det gjør vi med vår kropp og den holdningen kroppen viser... Vårt blikk og vårt språk setter farge på relasjonen” (Martinsen 2003, s.53). Uavhengig av ordene man bruker i det man henvender seg til den andre, blir det i henvendelsen slått an en bestemt tone (Løgstrup 1956, s.36).”Dermed går fordringen – uuttalt - ut på at en selv blir mottatt ved at ens tone blir antatt”(Løgstrup 1956, s.36).

På tilsvarende måte som med livsytringene, kan vi si at det finnes møter med mennesker hvor det er en *god tone*, og det kan gi oss energi, og motsatt finnes det møter med mennesker hvor det er en *dårlig tone*, og det kan tappe oss for energi. Gjennom holdningen vi har til hverandre, setter vi tone på den andres liv. Vi er som Løgstrup sier med på å bestemme om den andres verden skal bli lys eller mørk, rommelig eller trang, og sist men ikke minst trygg eller utrygg (Løgstrup 1956, s.39- 40). Alt dette viser seg i den holdning vi har i møtet med den andre.

At vi gjør en forskjell i hverandres liv er ikke til å komme utenom, skriver Martinsen (2007, s.316).”Hvordan den ene drister seg frem for å bli imøtekommet - tatt imot, tatt vare på - blir utslagsgivende for hvordan møtet former seg for begge parter” (Martinsen 2007, s.316).

Motsatt kan vi også si at hvor den ene part i møtet mangler tillit, har problemer med å ta imot og selv bli tatt vare på, - blir utslagsgivende for hvordan møtet former seg. Mistillit, avvisning av den andre og taushet som svar på en henvendelse, gjør noe med tonen i rommet. Det er to parter i ethvert møte. Hvordan den andre tar imot eller ikke tar imot den tillit og kjærighet som den ene drister seg frem med, får betydning for møtets form.

I dette kapitlet har jeg redegjort for teorigrunnlaget som jeg drøfter empirien med. I det følgende vil jeg beskrive hvordan jeg har gått frem metodisk når jeg har samlet empirien.

3.0 Metode

I dette kapitlet vil jeg gi en redegjørelse for mitt valg av metode. Jeg vil beskrive de overveielser og valg jeg har tatt og hvordan jeg har gjennomført analysen i denne studien.

3.1 Kvalitativ metode

Valget av metode er avgjørende for hva man ønsker å belyse. Problemstillingen i denne studien er å se på hvordan en adoptivmor opplever relasjonen til et barn som er skadet i sin evne til ny tilknytning. Jeg fant det derfor riktig å bruke kvalitativ metode. Den kvalitative metode er egnet når man vil gå i dybden på et fenomen. Den brukes når målet er å oppnå fylldige data om personer og situasjoner. Thagaard (2002) anbefaler den kvalitative metode når man ønsker å studere sensitive og personlige emner, som kan omfatte private forhold i personers liv (Thagaard 2002, s.12). Kvalitative studier er egnet når målsettingen er å forstå virkeligheten, slik den oppfattes av de personene som forsker studerer. Ved å få innsikt i andres forståelse av virkeligheten, kan man få større innsikt i og forståelse av ulike sosiale fenomener. Språk, betydning og innsikt er sentralt i kvalitativ forskning, ikke tall, utredninger og oversikter. Kvalitativ forskning er som Van Manen (1990) sier: “.. the study of lived experience” (Van Manen 1990, s.9).

Den minste enhet man kan studere innen kvalitativ forskning er ifølge Fossåskaret : ”noe mer enn en person og samtidig noe mindre enn en person” (Fossåskaret 1997, s. 18). Med dette sikter Fossåskaret til at det er *relasjonen* som står i sentrum innen den kvalitative forskningen.

3.2 Case som metode

3.2.1 Case

Jeg valgte å bruke Casehistorie og dybdeintervju som metodisk tilnærming til problemstillingen. Studien tar utgangspunkt i en adoptivmors historie om hvordan det kan være å leve i en familie med et tilknytningsskadet barn.

Case kommer av latinsk casus, som betyr ”tilfelle”. Det finnes ikke en enhetlig definisjon, ei heller fremgangsmåte, som dekker case begrepet (Fog 2005, s.117). Men som uttrykket tilsier, er det et eller noen få tilfeller som studeres inngående.

I samfunnsforskning er det særlig to kjennetegn ved en case: ”Et avgrenset fokus på den spesielle casen, og en mest mulig *inngående* beskrivelse” (Johannessen, Tufte & Kristoffersen 2004, s.80). Det vil si at man samler så mye informasjon som mulig, om et avgrenset fenomen, som så studeres inngående. Undersøkelsens formål blir å *beskrive*, eller fortelle frem hvilke hendelser, strukturer og holdninger som fremkommer i dette fenomenet. Ved å lese en casehistorie får man ifølge Fog et helhetlig, fortettet og strukturert bilde av et fenomen (Fog 2005, s.135). På den måten kan en casehistorie gi oss innsikt i og forståelse for andre menneskers liv.

3.2.2 Casehistorien og dens omdreiningspunkt

Fog sier at casehistorien gir noe annet og mer enn en beskrivende historie. Casehistorien gir en historie med et bestemt poeng eller omdreiningspunkt (Fog 2005, s.119). Problemer med ny tilknytning i forbindelse med adopsjon er denne studiens omdreiningspunkt.

”En casehistorie er en bestemt abstraksjon” (Fog 2005, s.127). Med dette menes at deler av materialet trekkes frem og brukes mens andre deler legges vekk. Vi kan ikke fortelle hele historien fra A til Å, det vil alltid være et utvalg. Deler blir satt inn i en større og teoriladet sammenheng. Casehistorien bygger på det empirisk innsamlede materialet, som deretter blir satt inn i en teoretisk sammenheng, der forsker er bundet og forpliktet i forhold til etiske og metodiske retningslinjer.

Fog fremhever at *avgrensing* er et viktig trekk ved en casestudie. Avgrensingen henger sammen med interessen av å intervju en person, og om hvilket tema (Fog 2005, s.118). Samtalen har dermed et bestemt utgangspunkt eller omdreiningspunkt. Fog sier at samtalen er ført på et bestemt virkelighetsgrunnlag og ut fra en bestemt interesse (Fog 2005, s.128). I mitt tilfelle var jeg ikke ute etter å snakke om adopsjon i vid og ubegrenset betydning. Formålet med samtalen var å få til et dybdeintervju som dreide seg om en adoptivmors opplevelse av hvordan det er å leve med et tilknytningsskadet barn.

3.2.3 Casehistorien og overføringsverdi

Case som metode er naturlig å bruke når det bare finnes noen få tilfeller av det en vil undersøke, eller når det bare er noen få tilfeller som er tilgjengelig for forsker. ”Sjeldne populasjoner er små subgrupper i den generelle befolkningen” (Ringdal 2001, s.151).

Adopterte barn med tilknytningsskade utgjør en ukjent andel av en subgruppe med adopterte barn i Norge. Det vil si at adopterte barn med tilknytningsskader utgjør en relativt liten gruppe, av en allerede liten gruppe med adopterte barn i Norge. Videre kan temaet være vanskelig og forbundet med tabu å fortelle om for adoptivforeldrene. Av den grunn valgte jeg å begrense utvalget til å gjelde en adoptivmor. Formålet med denne metoden er å beskrive erfaringene slik de kan fremkomme innen denne spesielle gruppen. Generalisering av resultatene utover denne studien er ikke gyldig. Likevel vil andre som deler samme problematikk kunne kjenne seg igjen i erfaringene og opplevelsene som beskrives i en case.

Jeg tar utgangspunkt i en casehistorie. Man skal være forsiktig med å trekke bastante konklusjoner. De adopterte er ikke en homogen gruppe. Ikke alle adopterte får problemer med ny tilknytning. Likevel mener jeg det er viktig, at de adoptivfamiliene som har et tilknytningsskadet barn, ikke opplever at de står alene med problematikken. Det kan være at det er flere adoptivfamilier som har en hverdag som ligner på den hverdagen som blir fremstilt i denne casen. Vi vet ikke omfanget av adoptivfamilier som har et tilknytningsskadet barn. På grunn av at temaet er tabubelagt kan det være ”mørketall”. Denne studien sier noe om et fenomen som er relativt lite utbredt, men som ikke dermed er mindre betydningsfullt.

I en casestudie er man ikke bunden av tallrike og detaljrike feltobservasjoner. Det er en vanlig innvending mot casestudier, at siden man kun bygger på et eller noen få tilfeller, av det som studeres, så kan man ikke generalisere resultatene. Dette er ikke et problem, siden hensikten er å få utfyllende informasjon om et avgrenset og ofte spesielt fenomen (Johannessen et al., 2004, s.82). Casestudier brukes ikke om man vil si noe om utbredelsen av fenomener, det handler om å si noe inngående om et bestemt fenomen. Selv om vi i en casestudie ikke kan generalisere resultatene, kan likevel en casehistorie ha *overføringsverdi*. En case beskriver et tilfelle, men andre kan kjenne seg igjen i det tilfellet som beskrives. Det kan også være, at man får innblikk i et fenomen, som man visste lite om på forhånd.

Selv om vi i kvantitativ forskning ikke generaliserer resultatene, betyr det ikke at funnene ikke kan være av allmenn interesse. Andreassen (2008) sier det slik: ”Man får indblikk i det

almene ved å studere det enkelte individ” (Andreasen 2008, s.5). Jeg har undersøkt et individs opplevelse av et avvikende fenomen. Med avvikende fenomen menes her hvordan det kan oppleves å leve sammen med et tilknytningsskadet barn. Studien kan si noe om det allmenne i dets avvikende form. Innsikt i det avvikende kan kaste lys over noe allment ved fenomenet som undersøkes, samtidig som det kan kaste lys over det normale menneskeliv og dette livets gjenstridigheter og mange motsetninger (Andreasen 2008, s.7).

Martinsen fremhever at våre hverdagserfaringer kan ha avgjørende erkjennelser å tilføye de vitenskapelige redegjørelser (Martinsen 1997, s.59). Selv om våre hverdagserfaringer ikke lar seg måle og tallfeste, kan man likevel ved å samle hverdagserfaringene inn på en systematisk måte, og belyse dem ved hjelp av teori, si noe mer allment om fenomenet. Løgstrup sier det slik: ”Den kjensgjerning at det ene menneskets handling og atferd påvirker det andre menneskets livsløp og sinn, lar seg konstantere empirisk” (Løgstrup 1956, s.202). Han sier videre at virkningene den enes handling har på det andres mennesket liv kan være synlig og åpen for alle og enhver, eller de kan være skjulte (Løgstrup 1956, s.202). Problemer med adopsjon og ny tilknytning viser seg i mange tilfeller å være skjult for omverden. Denne studien er et forsøk på å konstatere empirisk hva en slik form for avvisning kan gjøre med den som blir utsatt for den daglig.

Det er utleverende å fortelle at ens egne barn ikke knytter seg til en. Det å komme med en slik utlevering, er noe av det såreste man gjør. Informanten beskriver ikke en enkelt episode som har skjedd en gang. Hun forteller om de typiske episodene, de som gjentar seg. Om selve hverdagen med barnet. Martinsen sier det slik: ”Fortellingen formidler våre hverdagserfaringer i møte med livet” (1997, s.59). Det er hverdagserfaringene som er denne casehistorien sitt utgangspunkt. En adoptivmors hverdag i møte med et barn som avviser henne.

3.2.4 ”... slik kan det også være ”

Fortellingen er i den hebraiske virkelighetsforståelsen opptatt av å finne frem til det vi ikke kan forklare, men som likevel er virkelig (Martinsen 1997, s.59) På denne måten kan fortellingen fungere som et middel til å sette ord på det i livet som er vanskelig og uforståelig, men som det likevel er viktig å fortelle om. Martinsen sier at fenomener som livslyst, tilgivelse, oppriktighet, ondskap, ødeleggeslyst, aktelse, skam og krenkelse er fenomener

som hører livet til men som vitenskapen står avmektig ovenfor (Martinsen 1997, s.59). I forhold til barn som er tilknytningsskadet, er det mistilliten som må beskrives. Det er den vi ikke kan forstå. I denne studien vil en adoptivmor gi oss innblikk i hvordan hun opplever å leve med barnets mistillit og avvisning.

Denne adoptivmorens fortelling tar utgangspunkt i hennes opplevde hverdag i møte med barnets avvisning. Det å fortelle at ens eget barn avviser en, er et sårbart og vanskelig tema å fortelle om. Martinsen sier det slik: ”..der livet er vanskelig og sårbart. Det er fortellingens utgangspunkt” (Martinsen 1997, s.59). Det er en hverdag som kan oppleves som uvirkelig og uforståelig både for en utenforstående og for henne selv. Fortellingen er ofte knyttet til det som er uavklart og vanskelig. Det er der livet er mest levende, på godt og vondt (Martinsen 1997, s.62). Fortellingen og det at det blir fortalt er viktig. En fortelling som sier oss at: ”... *slik kan det også være.*”

3.3 Fremgangsmåte

3.3.1 Anonymisering og personvern

I forkant av intervjuet ble studien meldt til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (vedlegg 3). Deretter ble informasjonsskriv og forespørsel om å delta i forskningsprosjektet sendt til informanten (vedlegg 1). Det ble understreket at samtykke til å delta er frivillig, og at informanten på et hvilket som helst tidspunkt underveis har mulighet til å trekke seg fra å delta i studien. For å sikre anonymitet har ingen navn eller steder blitt oppgitt. Eventuelle dialektord er blitt normert til vanlig bokmål. Informantens fortelling er sløret, der det har vært nødvendig for å sikre informantens anonymitet. Siden studien endte opp med kun en informant, ble forhold rundt anonymisering og sløring svært viktig. Dette ble grundig diskutert og gjennomgått med informanten.

3.3.2 Utvalgsriterier og informantens bakgrunn

Jeg begrenset utvalget til å gjelde en adoptivmor, som har barn med tilknytingsvansker og som var villig til å fortelle om det. Det å få tak i informanter viste seg å være vanskelig. I utgangspunktet hadde jeg tenkt å intervju to adoptivmødre. Jeg begynte med et pilotintervju

som jeg tenkte muligens kunne inkluderes i empiriutvalget. Det viste seg at denne moren ikke tilhørte mine utvalgs-kriterier.

En lærdom jeg tok av pilotintervjuet, var betydningen av å klargjøre hva som er problemstillingen og bakgrunnen for intervjuet. Jeg var ikke interessert i å høre om ”hentehistorien”, selv om den er viktig og utgjorde mye av empirien i pilotintervjuet. Jeg ville høre om hvordan hverdagen med et tilknytningsskadet barn utartet seg. Dermed fikk jeg også helt andre historier jeg fikk i det neste intervjuet. Denne adoptivmoren overrasket meg med sin åpenhet. Hun hadde selv en klar mening om betydningen av å fortelle om denne typen problematikk, og hun ønsket selv å gjøre det. Jeg trengte ikke å dra noe ut av henne. Hun hadde sterke meninger, og hun begrunnet sine argumenter, i mange tilfeller uoppfordret.

Når jeg så over de intervjuet jeg hadde gjennomført med informantene, synes jeg det var fyldig og meningsbærende alene. Jeg var redd det ville bli vanskelig å få tak i enda en adoptivmor, som var villig til å åpne seg og fortelle om problemer med barnets tilknytning. Jeg tok derfor på ny kontakt med informantene, for å diskutere muligheten for å basere hele studien på de to intervjuene med henne. Det sa hun seg villig til. Dermed er studien basert kun på en case.

I det følgende vil jeg si litt mer om informantens bakgrunn og utdype hva det er som gjør at denne adoptivmoren tør å fortelle: Adoptivforeldrene hadde de beste intensjoner med adopsjonen. De trodde de skulle bli ”beriket”. Adoptivmoren sier at de opplever en virkelighet som er helt annerledes enn de som adoptivforeldre hadde kunnet forestille seg. Grunnen til at hun ser barnets tilknytningsskade så tydelig, er at hun har barn fra før som har ”normal” tilknytning: *”Det at jeg har barn fra før med ”normal” tilknytning, gjør at jeg hele tiden ser hvor unormalt barnet oppfører seg.”* Med ”unormal” mener adoptivmoren at barnet er tilknytningsskadet, og dermed ikke har trygg eller normal tilknytning. Hun har erfaring med barn med trygg tilknytning og hun vet derfor hvordan normal eller trygg tilknytning hos barn kan være: *”Jeg vet hvordan det er å ha barn som har normal tilknytning. Jeg vet hvordan det er å lykkes og.”* Adoptivmoren har to vidt forskjellige erfaringer. Hun vet hva det vil si å ha barn med normal eller trygg tilknytning, og hun har erfaring med hva det vil si å ha et barn med utrygg tilknytning. Det er denne kombinasjonen av erfaringer, som gjør at hun ser barnets tilknytningsskade så tydelig, og som gjør at hun tør å dele disse erfaringene med oss. Det at hun har erfaring med et barn som har trygg tilknytning, har også hjulpet henne til å se at skaden

ligger i barnet: ”*Det er det som gjør at jeg vet at jeg ikke er helt mislykket. Det er det som gjør at jeg vet at det er faktisk ikke meg det er noe i veien med.*”

3.3.3 Intervjuet med adoptivmoren og intervjuguide

Det ikke-strukturerte intervju følger ifølge Fog ikke spørsmål og svar i på forhånd oppsatt rekkefølge, men det er tematisert (Fog 2005, s.18). Jeg er opptatt av fortellingen, det var dermed viktig å gi rom og plass for fortellingen i intervjuene. Temaet er tabubelagt. Det vil si at det for informanten gjerne har vært liten mulighet til å snakke om temaet. Av den grunn kunne det være fristende si ”fortell”. Likevel var det visse ting jeg ønsket å belyse og gi retning. Intervjuguiden består av følgende tre nøkkelspørsmål:

- 1) Kan du fortelle om dine erfaringer og opplevelser som adoptivmor?
- 2) Hvordan opplever du at samfunnet oppfatter deg som adoptivmor?
- 3) Hvordan har møtet med barnehage/skole/ det profesjonelle hjelpeapparatet vært?

I tillegg hadde jeg seks mindre tilleggsspørsmål (vedlegg 2). Av disse seks tilleggsspørsmålene, er det kun et som er blitt benyttet videre i denne studien. Det er spørsmålet om hvordan hun som adoptivmor skulle *ønske* hun ble møtt av samfunnet og hjelpeapparatet.

En erfaring fra pilot intervjuet var at et av spørsmålene var utflytende og ”stort”. Behovet for avgrensing gjorde at spørsmålet ble omformulert: ”Jeg vil be deg beskrive hverdagen med barnet? Hva er de spesielle utfordringene i hverdagene? Kan du beskrive det som ikke har gått seg til med adopsjonen, og hvordan dere mestrer det? Hva gjør det med deg?” Etter dette gikk det meste av seg selv. Det ble som en sammenhengende lang fortelling rundt et tema eller omdreiningspunkt, der likevel alle spørsmål ble besvart. En annen lærdom fra pilotintervjuet, var at dette er stoff som det kan være vanskelig for informanten å dele med andre.

Spørsmålene i intervjuguiden ble tatt opp i løpet av to dybdeintervjuer med informanten. Det første intervjuet varte i to og en halv time. Her ble vi avbrutt av noen korte pauser, nærmere bestemt tre-fire telefoner. Den andre gangen hadde vi et kortere intervju, som varte i tre kvarter.

I forkant av intervjuene hadde vi en samtale for å klargjøre begge parter forventninger og prosjektets mål. Hva forsker ønsker av informant, er en ting, men et annet viktig spørsmål er:

Hva forventer informanten av forsker? I forkant av det første intervjuet informerte jeg om prosjektplanen og formålet med studien. Vi brukte god tid på denne gjennomgangen før båndopptakeren ble slått på. Jeg gav uttrykk for at jeg ikke var interessert i å høre om når de hentet det adopterte barnet i giverlandet, men at intervjuet skulle dreie seg om hverdagen med barnet slik hun opplevde det nå. Informanten ble også gjort kjent med muligheten for å trekke seg fra prosjektet på et hvilket som helst tidspunkt. I forkant av intervjuet fortalte jeg også informanten om hvordan jeg i ettertid, ville gi henne historien hennes tilbake for en ”godkjenning.” Dette ville skje i form av to oppfølgingssamtaler, der empirien ville bli gjennomgått sammen med informanten. Dette fordi jeg ville at informanten skulle være sikker på at ikke noe ville komme på trykk uten henne samtykke.

Jeg opplevde intervjusituasjonen som sterk og konsentrert. Det var en god tone under selve intervjuet, selv om vi berørte vanskelige temaer. Alle spørsmålene i intervjuguiden ble berørt under det første intervjuet. Jeg konsentrerer meg best mens jeg skriver, samtidig som jeg lytter. Under selve intervjuet skrev jeg fjorten håndskrevne sider. Dette var klarert med informanten i forkant, slik at ikke hun skulle bli ”nervøs” av skrivingen min. Det kunne være spesielle ting jeg bet meg merke i, i det informanten sa, og som jeg da kunne sitere og be henne utdype nærmere umiddelbart. Ved å gjøre notater underveis kunne jeg også sjekke om alle spørsmål i intervjuguiden var besvart.

Intervjuene ble gjort over tre dager. Det var en dags pause mellom de to intervjuene. Den tiden benyttet jeg til å lytte på båndopptaket fra det første intervjuet. På grunn av tidsmangel, tok jeg meg ikke tid til å transkribere dette intervjuet umiddelbart. Jeg foretrakk å skrive det viktigste ut for hånd. Det ble til sammen cirka førti håndskrevne sider. Videre forberedte jeg meg ut fra de punktene jeg ville utdype. Jeg hadde notert hovedpunkter ut fra hver av kassettenes. I tillegg laget jeg meg et system med en fargekode hvor jeg siterte hennes sterkeste utsagn, med henvisning til sidetall. På den måten kunne jeg lettere se den røde tråden og huske bedre hva det var jeg ville ha utdypet nærmere i det neste intervjuet. Dagen før det andre intervjuet, hadde jeg en kort telefonsamtale med informanten, der jeg informerte henne om hva jeg ønsket å utdype i intervju nummer to. Vi hadde kommet gjennom alle spørsmålene fra intervjuguiden i det første dybdeintervjuet og jeg ville at informanten skulle være informert, om hva vi kom til å snakke videre om, slik at hun kunne få tid til å forberede seg dersom hun ønsket det.

Ved gjennom av det første intervjuet, var jeg spesielt oppmerksom på om det var noe som jeg forstod på grunn av min erfaringsbakgrunn, men som ikke var nok utdypet og konkretisert, på en slik måte at det ville være forståelig for en leser som ikke hadde kjennskap til problematikken. Når jeg lyttet til samtalen vår på båndet, kunne jeg se at jeg forstod mye ”uten ord”. Dette kunne komme til uttrykk via pauser og stillhet. Det kunne også komme til uttrykk ved at samtalen fortsatte, fordi vi hadde en felles innforståthet som ikke trengte å verbaliseres fullt ut. Denne innforståtheten, måtte vi forsøke i større grad å sette ”ord” på, slik at jeg kunne formidle det videre i en forståelig form.

Informanten viste en større åpenhet enn hva jeg hadde forventet. Det var spesielt informantens sterkeste utsagn jeg ba om å få utdypet videre. Jeg ville i tillegg forsikre meg om at hun stod ved det hun hadde sagt. Derfor siterte jeg hennes sterkeste utsagn og gjentok dem i det andre intervjuet. Jeg oppdaget allerede under de første håndskrevne notatene, at informanten underbygger utsagnene sine godt. Jeg oppfattet informanten som en kunnskapsrik, engasjert og interessant samtalepartner. Informanten er ”veltalende”, og utbygger sine resonnement både logisk og konsistent. Det er ikke motsetninger i materialet.

3.3.4 Transkribering

Kort tid etter at jeg var ferdig med begge intervjuene foretok jeg transkriberingen. Selve transkriberingen foregikk ved at jeg lyttet til båndet fire-fem ganger, og skrev ned ordrett på datamaskinen alt som ble sagt. Jeg noterte meg i tillegg tonefall og pauser. Materialet fra intervjuene utgjorde 85 maskinskrevne sider.

Kvale ser på transkribering som en fortolkningspross i seg selv (Kvale 1997, s.161). Med dette mener han at transkribering er mer enn en teknisk aktivitet. Vi fortolker også under transkriberingsprosessen. En del av informantens uttalelser var så sterke at jeg husket dem ordrett. De ”kvernet” rundt i hodet mitt. Dette har skjedd gjennom hele prosessen. Jeg kunne ikke glemme ordene hennes. Det fikk meg til å tenke over hva det betyr. Hvorfor trer noe så sterkt frem og noe mer i bakgrunnen?

I den første transkriberingsutskriften er informantens ord uendret. Det eneste som var endret i forhold til originalintervjuet var anonymisering av navn. Til slutt, etter at jeg hadde delt inn i temaene, ble eventuelle dialektord og uttrykk normert til vanlig bokmål. Jeg valgte å kutte ut

ord som ”eh, jo ” for å få en bedre flyt i språket. Fortellingen ble sløret der det var nødvendig. Med sløring mener jeg at uvesentlige detaljer har blitt utelatt av anonymitetshensyn, ikke noe er lagt til. Fog sier at når man slører en casehistorie, gjør man det for at ikke beskrevne detaljer skal kunne gjenkjennes, men man gjør det på en slik måte at ikke det vesentlige poenget i historien forsvinner (Fog 2005, s.132-133).

3.3.5 Analyseprosessen

Analyseprosessen er ikke en isolert enhet, men noe som foregår gjennom hele prosessen. Fog (2005) sier at forsker tolker og analyserer hele tiden, også under selve intervjuet (Fog 2005, s.10). Det første jeg gjorde i forhold til den systematiske gjennomgangen av materialet, var å utheve informantens mest meningsbærende og sterkeste utsagn med fargekoder. Ved gjentatte gjennomlesinger, var det fire tema som vokste frem i forhold til å kunne besvare problemstillingen. De fire temaene var:

- 1) Hvordan kommer barnets avvisning til uttrykk?
- 2) Hvordan reagerer adoptivmoren på barnets avvisning?
- 3) Hvordan vises avvisningen i forhold til omverden?
- 4) Et tilknytningsskadet barn og møtet med hjelpeapparatet.

Dette var de fire første temaene slik de kom til meg. Etter nærmere analyse har de fire temaene blitt formulert som: 1) *Å bli avvist i møte med barnet.* 2) *All avvisning berører.* 3) *De sosiale normene og møtet med omverden.* 4) *Det profesjonelle møtet.* De to første temaene handler om adoptivmorens møte med barnet, mens de to siste temaene handler om adoptivmorens møte med omverden.

I den tidligste fasen var det informantens ord og mening som stod i fokus. Det teoretiske aspektet trådte mer i bakgrunnen. Det var viktig å få frem det som informanten hadde formidlet til meg fra livet sitt. Jeg har valgt å presentere hvert tema i en fortellende form, der jeg tilstreber å la informantens stemme tre tydelig frem. Noen av adoptivmorens uttalelser er sterke og treffende, av den grunn har jeg valgt å la hennes uttalelser være utgangspunktet for overskriftene i empirikapittelet.

Senere i prosessen, ble empirien belyst med teorien. *Møtet med den annen* ble vesentlig. Ut fra personvern og anonymitetshensyn, måtte jeg vurdere hva som strengt tatt var nødvendig å

ta med. Noe måtte kuttes eller sløres, men det var viktig å likevel beholde innholdet og helheten. Jeg prøvde å ”skjære” det hele ned til å dreie seg om møter og møtets betydning.

For å oppnå større avstand til stoffet, lot jeg det ligge en tid, for så å ta det frem igjen. Den teoretiske vinklingen, forandret også måten jeg så på empirien. Nye justeringer og vinklinger oppstod. Det har vært en prosess som har blitt til over tid. Spesielt har teorien forandret måten jeg så på empirien. I boken om feltarbeid i egen kultur, benytter Cato Wadel (1991) metaforen en ”runddans” om forholdet mellom teori, metode, data (Wadel 1991). Skriveprosessen blir sentral i denne prosessen, og forskers evne til analyse og refleksjon. Det har vært mange omskrivninger underveis. Fuglestad (1997) sier at omskrivingene er en del av en kunnskapsutviklende prosess (Fuglestad 1997,s.239). Empirien har ikke vært noe som stod isolert for seg selv. Empirien har vært med meg inn i møtet med teorien. Det har vært en vekselvirkning, der empirien har påvirket hva jeg fant i teorien, og motsatt har teorien påvirket hva jeg så i empirien.

Som teoretisk innfallsvinkel har jeg valgt å ta utgangspunkt *Den Etske fordring* av K. E. Løgstrup (1956) og tenkere som er inspirert av hans filosofi. Jeg fant mye hos Løgstrup i *Den etske fordring* som var tett på det jeg skrev om. Løgstrup er i *Den Etske fordring* en nærhetsteoretiker. Widmann (2006) sier at originaliteten i Løgstrups arbeid henger sammen med at Løgstrup ikke tar utgangspunkt i systematiske fagterminologiske oppstillinger, men heller lar problemene utfolde seg ved å ta fatt på fenomener det daglige liv mennesker imellom (Widmann 2006, s.133). På den måten blir Løgstrups tenkning livsnær og lett å kjenne seg igjen i.

Jeg er bevisst at det er jeg som forsker med mine spørsmål og teoretiske innfallsvinkel som tar valg i forhold til hva jeg så som sentrale tema i materialet, og i forhold til hvordan jeg velger å belyse dette teoretisk. En annen forsker kunne ha tatt andre valg.

3.3.6 Fra samtale til tekst

Det er en vesentlig forskjell på det talte språk i selve intervjusituasjonen og overføringen til det skrevne språk slik det til slutt foreligger som intervjuutskrift og som tekst i den ferdige studien.

Jeg har gjennom hele den studien vært opptatt av møter mellom mennesker. Møtet mellom informanten og meg er også et møte. Måten jeg møtte informanten på, min oppmerksomhet og holdning, påvirket møtet mellom oss som mennesker og intervjuet i sin helhet. Fog sier at intervjuet er et møte mellom to mennesker, og i en slik setting foregår det kommunikasjon og forståelse på mange plan på en gang (Fog 2005, s.108). Måten jeg møter den andre på, i dette tilfelle intervjupersonen, vises gjennom mitt kroppsspråk, min mimikk, oppmerksomhet, holdning og innstilling. Vi kan si at de spontane livsytringene som Løgstrup snakker om, også kommer til uttrykk mellom informant og forsker. Fenomener som åpenhet, oppriktighet og tillit er forutsetninger også for samtalen i intervjuet.

Intervjuet er et levende møte, men utskriften er i sin form stivnet. Samtalen eller møtet mellom forsker og informant, ender til slutt i en utskrift. ”Det levende ord bliver en studieobjekt” (Fog 2005, s.111). Fog sier at en utskrift er en stivnet utgave av det som frem til det ble nedskrevet var en del av en levende prosess. Utskriften er frukten av et samarbeid og av et forhold mellom to mennesker (Fog 2005, s.109). På den måten består transkriberingen av mer enn bare ”ord”. For eksempel kan jeg huske måten informanten sa en ting på. Fog sier at det finnes rester av den levende dialogen til stede i utskriften (Fog 2005, s.251). Ordene lever videre. Det kan ligge en fare i denne transformeringen av det levende ord til et studieobjekt. Det er viktig at informant ikke blir oppfattet som et objekt som forsker forsker på. ”The objects studied are in fact subjects, and such subjects produce accounts of the world” (Measor & Sikes 1992, s.211). Søken etter kunnskap har ikke den andre som sitt ”objekt”, men som en ”person”. Som person, er informanten den viktigste bidragsyteren i denne studien.

Det er forskjell på det talte og det skrevne ord, og hele historien vil ikke komme frem i sin helhet. I denne utvelgelsesprosessen, kan det være at ting blir tatt ut av sin sammenheng, og det kan dermed være at informanten ikke kjenner seg i igjen i historien. Som et ledd i kvalitetssikring av studien, har jeg gått tilbake til kilden. Det vil si informanten. Det var viktig å forsikre meg om at hun gjenkjente ordene sine, selv når ordene var blitt til deler av en annen helhet. I oppfølgingssamtalene ble dette bekreftet av informanten.

3.3.7 Oppfølgingssamtaler med informanten

Member checking eller oppfølgingssamtaler som jeg kaller det, innebærer at informanten får si om de kjenner seg igjen i de beskrivelsene og tolkningene som forsker har gjort (Postholm 2005, s.132). I etterkant av intervjuene ble det foretatt to oppfølgingssamtaler. Den første oppfølgingssamtalen ble gjort vel et års tid etter intervjuene. Formålet med den var å dele foreløpig analyse og sjekke at jeg hadde oppfattet informanten riktig. Under denne oppfølgingssamtalen ble det ferdige utkastet til empirikapittelet forelagt og presentert for informanten. Det kunne være forhold som kunnen ha forandret seg siden intervjuet, siden jeg presenterte en virkelighet som lå et år tilbake i tid. Men informanten kjente seg godt igjen i fremstillingen. Videre var det viktig for meg, at hun stod inne for fremstillingen slik den forelå. Forhold rundt anonymisering og sløring ble grundig diskutert og gjennomgått. Informanten hadde i den forbindelse noen få kommentarer som jeg tok hensyn til.

Under den første oppfølgingssamtalen presenterte jeg også deler av teorikapittelet for informanten. Med deler av teorikapittelet, mener jeg så langt som jeg var kommet på det tidspunktet. Jeg informerte henne om hvilke tanker jeg hadde i forhold til hvordan jeg så for meg at empirikapittelet skulle belyses teoretisk. Dette gjaldt spesielt Løgstrups tanker om møtet med den annen. Jeg synes det var viktig at informanten skulle få innsyn også i hvordan jeg kom til å bruke intervjuet med henne, knyttet opp mot det teoretiske perspektivet.

Den siste oppfølgingssamtalen ble foretatt etter at analysen var ferdig skrevet. Dette ble gjort for å sikre meg informantens samtykke og bifall, før studien blir offentliggjort.

3.4 Metodiske refleksjoner

3.4.1 Pålitelighet og gyldighet

I det følgende vil metodiske refleksjoner rundt det å ha casestudie som metode bli utdypet. Vi ser på kriterier som er viktige for å kunne bedømme denne studiens pålitelighet og gyldighet. Pålitelighet og gyldighet har med de krav som stilles i forhold til om undersøkelsen fremstår som troverdig. Fog sier at det dreier seg om forsker sin ”kvalitetskontroll” av det produktet som kommer ut av forskningsprosessen (Fog 2005, s.184).

Pålitelighet går på hvorvidt man kan stole på at forsker presenterer materialet på en troverdig og sannferdig måte. Gyldighet går på hvorvidt vi har undersøkt det vi gir oss ut for å ha undersøkt. Forskers pålitelighet berører alle ledd i forskningsprosessen. Forskers rasjonelle valg og tankemessige overveielser er en del av prosessen fra den spede begynnelse, til den sist slutt (Fog 2005, s.205).

Undersøkelsen pålitelighet dreier seg ifølge Fog om to forhold: For det første dreier deg seg om forholdet mellom intervjuer og respondent i selve intervjusituasjonen. For det andre dreier pålitelighet seg om forholdet mellom forsker og den endelige utskriften. Det vil si måten forsker bruker intervjuet i sin analytiske fortolkning (Fog 2005, s.184). Andreassen sier at å lage gode fortolkninger, vil si å lage sanne fortolkninger (Andreassen 2008, s.8). Jeg har tatt utgangspunkt i at adoptivmorens ord er sanne, og jeg har tilstrebet en sannferdig fortolkning av adoptivmorens beretning. Det er her tale om slik Andreassen sier: ”En dobbel sannhet: den sande beretning skal tolkes sandfærdig” (Andreassen 2008, s.10). Målet er å få frem en ”autentisk” forståelse av informantens erfaringer (Postholm 2005, s.170).

I og med at forsker bruker seg selv som et instrument, sier Fog (2005) at forsker blir en viktig forskningsbetingelse (Fog 2005,s.188). Hun sier at hvis uerkjente følelser styrer intervjuprosessen, påvirker dette studiens pålitelighet og gyldighet (Fog 2005, s.18). Med dette sier Fog at vi skal vite hva vi gjør og hvorfor. Det har derfor vært viktig for meg å klargjøre hvilke tanker jeg som forsker har hatt i forhold til etiske retningslinjer i denne studien. I det følgende vil dette bli utdypet.

3.4.2 Et overordnet prinsipp

Et overordnet prinsipp bør ifølge Fog være å spørre seg: Hvilken rett har jeg til å gå inn i et annet menneskets indre liv? Jeg er enig med Fog som svarer at vi har ingen rett, utover den rett som dette andre mennesket gir meg (Fog 2005, s.258). En konsekvens av dette grunnprinsippet, har vært at jeg tenker at informanten i min studie eier ordene sine. På den måten har informanten fått innsyn i hvordan jeg har formidlet hennes historie videre, og kunnet komme med innspill i forhold til anonymisering og sløring.

Measor & Sikes sier at vi bør jobbe for en praksis hvor vi tilstreber å gi informanten verdigheten ”tilbake”, ved å få delta i teoretiseringen og analysen av sine egne ord (Measor &

Sikes 1992, s.219). For en adoptivmor er det å fortelle offentlig om barnets problemer med ny tilknytning, å fortelle om et personlig og svært sensitivt område. Når man utleverer seg på en slik måte, vil det være moralsk riktig at informanten får vite hvordan ordene kommer på trykk. For meg har det vært viktig å beskytte min informant, og dette har jeg vært bevisst under hele prosessen. Av den grunn har jeg tilstrebet åpenhet, ved å gi informanten innsyn i hvordan jeg har tenkt å bruke ordene hennes. I praksis har dette skjedd ved to oppfølgingssamtaler som vi har hatt i etterkant av intervjuene.

3.4.3 Det moralske aspektet

Det moralske aspektet berører alle sider ved forskningsprosessen. Fog sier at det moralske spørsmål er i den profesjonelle sammenheng skjerpede, men ikke grunnleggende annerledes enn i vår alminnelige omgang med mennesker (Fog 2005, s.224). Man kan med Løgstrup (1956) si at det moralske er tilstede i ethvert møte mellom mennesker.

Det moralske aspektet løper som en understrøm gjennom hele forskningsprosessen. (Fog 2005, s.197-198). De moralske dilemmaene kan ikke skilles ut som noe som ligger utenfor og isolert fra prosessen. Tvert imot er det moralske der hele tiden som en del av prosessen.

I en casehistorie kommer personens historie i sentrum. Measor & Sikes sier at en historie er avhengig av at noen er villig til å komme med en redegjørelse for hvordan de oppfatter sin virkelighet eller verden (Measor & Sikes 1992, s.209). Det blir en slags "godkjent reise bak gardinene". En offentliggjøring av noen sin livshistorie, blir "bevis" for andre om at de ikke er alene med vanskene, smerten, gledene, behovene. (Measor & Sikes 1992, s.209).

Livshistorien er avhengig av at noen er villig til å gi oss innsyn i livet sitt. Da er vi med en gang inne på de etiske sidene i forhold til denne utleveringen. I denne studien er det ikke en yrkesrelatert historie som kommer frem, det er en privat historie. Siden materialet er av en slik intim, tabuisert og utleverende art, betyr det at muligheten for å gjøre skade er større. Informanten kan oppleve gjenfortellingen av livet sitt som en ren blottstilling.

Et viktig trekk ved casehistorien er ifølge Fog at den blottstiller det subjektive perspektivet. Informantens tanker, følelser og handlinger kommer frem. Den kan blottlegge også intervjupersonens forståelse og selvforståelse (Fog 2005, s.119). Det kan bli en sårbar utlevering, i den forstand at man kan føle seg mislykket i foreldrerollen. Fog sier videre at

casehistoriens styrke er at den kan sammenfatte og gjøre rede for det subjektive perspektivet (Fog 2005, s.137). Vi kan si at det subjektive perspektivet kan være casehistoriens styrke og svakhet. På sitt beste kan casehistorien gi oss et helhetlig bilde. Det kommer an på hvordan forsker formidler informantens historie, og om forsker ivaretar informantens historie på en etisk forsvarlig måte.

3.4.4 Forholdet mellom informant og forsker

Kvale sier at et forskingsintervju er en interaksjon mellom to mennesker (Kvale 1997, s.45-46). Det vil alltid finne sted et menneskelig eller relasjonsmessig møte mellom forsker og informant. Forskers oppgave er å videreformidle informantens historie. Tillit og aksept er grunnleggende etiske verdier innen all menneskelig kommunikasjon. Det har vært viktig for meg å ikke misbruke den tillit og åpenhet som informanten viste meg i intervjusituasjon.

Jeg har valgt å bruke samtalen som metodisk middel. Thagaard sier at samtalen er et godt utgangspunkt for å få kunnskap om hvordan enkeltpersoner opplever og reflekterer over sin situasjon (Thagaard 2002, s.11). I en samtale kan man komme intervjupersonen tett innpå livet. Ringdal fremhever at den personlige kontakten og nærhet med dem som skal intervjues, kan ha stor betydning for forskers innsikt i det som studeres (Ringdal 2001, s.115). Han sier videre at å skape tillit hos informanten, er forutsetningen for et vellykket intervju (Ringdal 2001, s.136).

Det ustrukturerte intervju kan ha karakter av en fortrolig samtale. Men forholdet mellom livshistoriegiver og livshistoriemottaker, er ikke et likeverdig forhold. Det er et asymmetrisk forhold, i den forstand at informant og forsker sitter og snakker rundt et tema som i en profesjonell sammenheng skal brukes til noe. Forskeren vil noe med samtalen. Det er et formål med samtalen. Av den grunn sier Fog at samtalen blir et *middel*. Samtalen blir et redskap, et instrument, en metode (Fog 2005, s.213). Dette får konsekvenser for den underliggende logikk som ligger i samtalen, for det moralske aspektet som samtalen bygger på, og for forholdet mellom de to samtalepartnerne (Fog 2005, s.213). Det er dermed ikke likevekt mellom forsker – informant. Men det utelukker ikke at samtalen av den grunn likevel kan være både åpen og oppriktig. I et dybdeintervju er poenget å komme intervjupersonen tettere innpå livet, enn man ville gjort med et standardisert spørreskjema. Det er nettopp

samtalens åpenhet og fortrolighet, som danner grunnlaget for det empiriske materialet som forsker skal jobbe videre med.

Åpenheten i samtalen, kan føre til at informanten sier mer enn det hun i ettertid synes var passende. Fog referer til Løgstrup som sier at samtalens åpenhet kan forføre (Fog 2005, s.26). Det er viktig å informere informanten om at de ikke skal føle seg forpliktet til å fortelle noe de selv ikke ønsker å fortelle. Det er lett å la seg rive med i intervjusituasjonen, og fortelle mer enn man gjerne ville ha gjort i andre settinger. En måte å møte dette på, kan være ved å sørge for at informanten får lese gjennom intervjuet og tydeliggjøre at det går an å trekke ”ord” tilbake.

Jeg ønsket ikke at informanten skulle angre eller ha vondt av at noe av det hun hadde sagt. Jeg spurte informanten hvilken følelse hun hadde i etterkant av intervjuene. Informanten svarte da følgende: *”Jeg har ikke kommet på at jeg har utlevert noe, fordi det er jo slik det er.”*

Vi hadde en diskusjon rundt dette utsagnet. Hun ser ikke på det som en utlevering, men som en sannhet som hun ønsker skal få komme frem. Det er som hun sier: Virkeligheten er slik. Likevel, ”ord på trykk” kan være farlig. I forhold til presentasjonen av denne studien, har jeg forsøkt å ta hensyn til informantens ønske, om at dette er en virkelighet som informanten ønsker at skal komme frem i offentligheten, samtidig som det er et materiale av en utleverende art.

For å ikke skape et brudd i den tillit og åpenhet som preget datainnsamlingen, er det ifølge Thagaard viktig at tolkningen forsker presenterer, gir informanten en opplevelse av å bli forstått av forskeren (Thagaard 2002, s.191). Jeg har forsøkt å vise forståelse for informantens situasjon, på alle ledd i forskningsprosessen. Både under selve intervjusituasjonen, og senere ved bearbeiding av data. Personvern, anonymitet og sløring, i forhold til informantens fortelling, har vært svært viktig. I tillegg har jeg under oppfølgingssamtalene sikret meg informantens gjenkjennelse og godkjennelse av ”de skrevne ord.” Jeg har tilstrebet å bevare informantens tillit til siste punktum.

3.4.5 Egen forforståelse

Egen forforståelse skal ikke legges vekk, men klargjøres både for seg selv og andre (Postholm 2005, s.128). Slik jeg tolker Postholm (2005) mener hun at objektivitet er teknisk umulig i en kvalitativ undersøkelse, og at det derfor er viktig at subjektiviteten kommer frem i lyset. "All forståelse bygger på en forforståelse" (Thagaard 2002, s.38). Den teoretiske innsikt og erfaringsbakgrunn som forsker har på forhånd, vil forme intervjuet og det empiriske materialet. Fog sier at erkjennelse er i en viss forstand også gjenkjennelse (Fog 2005, s.125). Hvis man ikke har den samme eller liknende erfaringsbakgrunn har man heller ikke de samme redskaper eller forutsetninger for å forstå.

Det er blant forskere ulikt syn på hvorvidt kjennskap til det som skal studeres er en fordel eller en ulempe. Postholm (2005) med referanse til Hammersley & Atkinson hevder at kjennskap til kulturen i en gruppe er nødvendig for å kunne gi troverdige forklaringer på medlemmenes handlinger (Postholm 2005, s.141). Som jeg har nevnt tidligere er jeg selv adoptivmor. Eliasson sier at våre egne erfaringer påvirker våre innlevelsesmuligheter og hvilke spørsmål vi stiller (Eliasson 1987, s.3). Min egen nærhet og kjennskap til temaet, har uten tvil gitt meg en åpning til feltet. "Den følelsesmessige forbundethet er i en eller annen grad en nødvendighet i de humane videnskaber" (Fog 2005, s.125). Fossåskaret påpeker at forskers forutforståelse kan være en forutsetning for innsikt (Fossåskaret 1997, s.31). Uten mitt kjennskap til problematikken, ville gjerne ikke informanten hatt den samme innstilling overfor meg. Motsatt kan vi si, at det er ikke sikkert at jeg ville hatt den samme innstilling overfor informanten, dersom jeg hadde en annen erfaringsbakgrunn. Fog sier at forskers viktigste redskap i intervjusituasjonen er forsker sin oppmerksomhet og innstilling overfor informanten (Fog 2005, s.46). Det handler om informantens opplevelse av å bli forstått av forskeren. Min forforståelse påvirket min evne til innlevelse, empati og innstilling overfor informanten i intervjusituasjonen. Dette gir meg som forsker, et viktig ansvar. Ansvaret går ut på å ivareta den åpenhet og tillit informanten viste meg, i presentasjonen av hennes fortelling gjennom denne studien.

Men forståelse i seg selv er ikke nok, man trenger også ha den nødvendige distanse for at den faglige bakgrunnen skal tre frem. Fog (2005) sier det slik: "Case-historien skal være skrevet med både overblik og indføling" (Fog 2005, s.124). Egen erfaring og kjennskap til problematikken er i seg selv ikke nok. Det må et teoretisk perspektiv til også. Fog sier at teoriens funksjon er å strukturere oppmerksomheten, uten å binde den (Fog 2005, s.54). Det er

viktig å være bevisst hva man har med seg ved inngangen til feltet. Både min erfaringsmessige og teoretiske viten var med meg med. Likevel forsøkte jeg å være åpen for det som kom til meg, og lot meg ikke bli styrt blindt verken av teori eller egen forforståelse.

Eliasson har en tese om at vi som forskere bør søke å være ”trofast” mot informanten, samtidig som vi har den nødvendige ”troløshet ” og distanse som kunnskapssøking krever (Eliasson 1987, s.145). Jeg har vært trofast mot adoptivmorens fortelling, samtidig som jeg trengte den nødvendige distanse som må til for å sette adoptivmorens historie inn i en teoretisk og forskningsmessig sammenheng. Jeg har tilstrebet dette som Fog sier om å skrive med både faglig overblikk og innlevelse (Fog 2005, s.124). De erfaringer vi har med oss, kan forutsatt at de brukes på en profesjonell måte, kunne berike teorien og brillene vi nærmer oss feltet med. Fog påpeker at forskeren kan se andre sammenhenger enn det intervjupersonen ser, fordi hun ser med andre, teoriladede øyner. Det er forskerens arbeid å forstå det informanten sier, og å forstå det i en større sammenheng (Fog 2005, s. 123). Det teoretiske perspektivet vil gi forsker et annet ståsted og overblikk. Informantens historie settes inn i en teoretisk og forskningmessig sammenheng, og blir på den måten noe annet og mer en ren gjenfortelling. Det er som Fog sier; casehistorien gir noe annet og mer enn en beskrivende historie (Fog 2005, s.119).

3.4.6 Subjektiviteten som feilkilde

Measor & Sikes sier at når en livshistorie samles inn, er både forsker og informant involvert i en prosess med utvelgelse og presentasjon av fortolkning (Measor & Sikes 1992, s.223). Informanten gir også en utvelgelse, en subjektiv fortolkning av sin livssituasjon. Det er slik hun opplever og presenterer sin virkelighet der og da. Forsker på sin side fortolker informantens historie og setter historien inn i en teoretisk sammenheng. Etiske spørsmål reiser seg til måten dette foregår på (Measor & Sikes 1992, s.223). I denne casen har jeg vært opptatt av å beskrive hvordan en adoptivmor opplever sin subjektive virkelighet. Den subjektive virkeligheten kan ikke verifiseres. Vi må bedømme forskers og informantens troverdighet, ut fra den informasjonen vi som lesere får til rådighet.

Både forsker og informant, foretar en utvelgelse ut fra sin subjektive fortolkning. Det vil si at jeg som forsker på alle nivå i denne studien har foretatt valg. En annen forsker kunne foretatt

andre valg, og sett helt andre sammenhenger ut fra sin subjektive fortolkning. Likevel, har jeg som forsker vært bundet av det empiriske materialet, og forskningsetiske retningslinjer.

Fog sier at forsker er et instrument, ved at hun bruker seg selv. Men hun påpeker videre at forskers subjektivitet er et sårbart instrument (Fog 2005, s.71). All tolkning inneholder en subjektiv fortolkning. Den kan ha feilkilder.

Vi bør ha et bevisst forhold til hvilke ”briller” vi ser med. Jeg har vært bevisst på faren for overidentifisering. Fordi jeg kjenner feltet, er det særdeles viktig å være bevisst på min egen rolle. Min informant, og min egen referanseramme og vår felles nærhet til tema, ved at vi begge er adoptivmødre, kan være både en ”inngang” til feltet og en fallgrube. Vi kan bli blindet ved at vi ser det samme. Et faremoment er at man ser det man leter etter, eller hører det man vil høre. Dette kan blåses opp og gjøres tydeligere enn det er grunn for. Når man opererer innen et kjent felt og ikke ser feltet med nye øyner, kan det også være en fare for at det er noe man overser.

Det har vært en risiko forbundet med å involvere informanten i forskningsprosessen på den måten som jeg har valgt. Jeg kunne risikere at informanten ”overtok” ordene, og at informanten ville forsøke å overstyre meg. Thaagaard sier at informanten ikke kan forvente at forsker skal opptre på deres vegne (Thaagaard 2002, s.205). Hensynet til informanten skal ivaretas, men det betyr ikke, at jeg som forsker reduseres til å være informantens talerør. Det skriftlige samtykke som informanten har gitt i forkant av intervjuet, innbefatter ifølge Thaagaard ikke forskers tolkninger (Thaagaard 2002, s.129). Informantens historie settes inn i en teoretisk sammenheng, og det er forsker som fører pennen.

Man kan si at informanten eier ordene sine, men forsker råder over måten ordene tolkes på. Men informantens ord danner grunnlaget for fortolkningen. Informantens ord kan ikke misbrukes, eller brukes uavhengig av etiske retningslinjer. Fog sier at forsker er i hele forskningsprosessen både moralsk og vitenskapelig bundet av det empiriske materialet. Denne bindingen setter grensene for, hvilke fortolkninger jeg kan komme med (Fog 2005, s.197-198).

Videre kunne jeg risikere at det kunne oppstå konflikter mellom informanten og meg. I verste fall, kunne jeg risikert at informanten trakk ordene sine tilbake, og nektet å delta i studien. Når man har kun en informant, er man i en sårbar situasjon dersom informanten trekker seg. Alle tankene, arbeidet og tiden man har brukt på casen, ville da på et vis vært bortkastet. På den annen side, har dette med å ha kun en informant, lagt et ekstra press på meg. Jeg følte et ansvar overfor informanten, fordi hun har vist meg en tillit ved å dele sin historie med meg. Det la et press på meg til å skrive oppgaven ferdig, selv i de ”tunge” stundene undervis med skrivevegring. Videre følte jeg et ansvar, for å skrive oppgaven på en slik måte, at informantens historie kom frem på en redelig måte.

Measor & Sikes sier at historien er kontekstbasert. (Measor L, Sikes P, 1992, s.212). Den historien som blir fortalt, er slik fortelleren opplever sin situasjon, ut fra sin kontekst, der og da. I tillegg blir historien fortalt via en annen person (forsker). Å overse denne kjensgjerning er både et etisk og metodisk feilgrep. Det er viktig å presisere at jeg har fått innblikk i en del av en virkelighet, slik som adoptivmoren opplevde livet sitt ”der og da”. Det er ikke dermed sagt at det vil være slik ”for alltid.” Alt er foranderlig, i bevegelse. Også måten vi oppfatter og ser på våre liv. Adoptivmorens hjemmesituasjon kan være annerledes i dag, enn den var den gangen jeg intervjuet henne.

I det neste kapittelet vil jeg presentere adoptivmorens opplevelser med å leve med et adoptivbarn som er tilknytningsskadet.

4.0 Presentasjon og analyse av data

I dette kapittelet vil jeg presentere og analysere utdrag fra intervjuene. I metodekapittelet har jeg gjort rede for fremgangsmåten jeg har benyttet. I kapittel 5, vil de viktigste ”funnene” bli drøftet opp mot teori og egne refleksjoner.

Studien bygger på en undersøkelse av hvordan en adoptivmor kan oppleve relasjonen til et barn som er skadet i sin evne til tilknytning. Problemstillingen for denne oppgaven er: *Hvordan opplever en adoptivmor barnets manglende tilknytning?* Med utgangspunkt i studiens problemstilling og datamaterialet har jeg analysert frem fire temaer: De to første temaene handler om adoptivmorens møte med barnet: Å bli avvist i møtet med barnet og All avvisning berører. De to siste kategoriene handler om adoptivmorens møte med omverden: De sosiale normene og møtet med omverden og Det profesjonelle møtet.

I det første temaet; *Å bli avvist i møtet med barnet*, ser vi på hvordan avvisningen kommer til uttrykk. Her kommer vi inn på trekk som vi kan se på som typiske kjennetegn ved tilknytningsskadede barn. I den andre kategorien; *All avvisning berører*, ser vi på hvordan det kan være å leve med et tilknytningsskadet barn. Det som kommer frem her er følelsene moren har i forhold til det å bli avvist i sitt eget hjem, nærmere bestemt hva selve avvisningen gjør med henne som omsorgsperson. I den tredje kategorien, *De sosiale normene og møtet omverden*, ser vi på hvordan avvisningen vises i forhold til omverden. Her ser vi nærmere på hva som er synlig for omverden, eller hvorvidt omverden oppfatter at barnet er tilknytningsskadet. I den fjerde kategorien, *Det profesjonelle møtet*, ser vi på hvordan en mor med et tilknytningsskadet barn opplever møtet med hjelpeapparatet.

Jeg har valgt å presentere hvert tema i en fortellende form, der jeg tilstreber å la informantens stemme tre tydelig frem. Overskriftene i dette kapittelet representerer adoptivmorens uttalelser.

Adoptivmorens møte med barnet

4.1 Å bli avvist i møtet med barnet

4.1.1 Barnet har problemer med nærhet i relasjonen

Når foreldrene hentet barnet i giverlandet, var de blitt forberedt fra adopsjonsbyrået på at det kunne være at barnet ville gråte og være skeptisk til dem i det første møtet. Det helt motsatte skjedde. Barnet kastet seg ukritisk rundt halsen på dem og kalte dem "mamma" og "pappa". Som nybakte foreldre opplevde de dette som et vellykket møte og de trodde at barnet hadde akseptert dem. Glade og fornøyde satte de seg på flyet på vei hjem til Norge. De viste stolt frem barnet til familie og venner, men det viste seg at barnet var like åpen og ukritisk til alle de møtte. I begynnelsen syntes de som foreldre at dette var utelukkende positivt. Barnet sjarmerte alle og hun tok verden med storm. Hun smilte hele tiden og hun smilte til alle hun møtte på sin vei. Gråt gjorde barnet sjelden eller aldri. I den første tiden i Norge, i gledesrusen over å ha blitt foreldre, trodde moren selv at alt var "normalt" også med tanke på barnets tilknytning. Adoptivmoren forteller: *"Når hun var liten, så følte jeg at jeg på en måte hadde litt tilknytning til henne. Men det vet jeg nå, i etterkant, var fordi jeg var ny og spennende."*

De første månedene i Norge oppdaget ikke adoptivmoren at barnet hadde en tilknytningsskade. Hun visste heller ikke hvilken diagnose dette var. Hun visste ingenting om tilknytningsskader. Moren erfarte at etter hvert som barnet kjente at tilknytningen til nærpersionene ble sterkere, ble barnet redd og trakk seg unna. Det virket som om barnet stengte av for å beskytte seg selv. Og adoptivmoren satt igjen med en følelse av å være utestengt. Hun hadde gledet seg veldig til å få adoptere et barn og hun følte at hun hadde mye å gi et barn. De skulle få så mye kjekt som de kunne gjøre sammen, hadde moren tenkt. *"Men det ble ikke slik. Fordi jeg ble utestengt. Jeg fikk liksom ikke lov å være med, selv om jeg ville. I begynnelsen fikk jeg lov å være med. I de første månedene, når jeg fremdeles var ny og spennende. Da fikk jeg lov å være med."*

Som foreldre reagerte de på at det ikke var ordentlig nærhet eller dybde i kontakten med barnet. De følte at de ikke oppnådde noe særlig mer fortrolighet og nærhet enn hvem som helst andre kunne få med barnet deres. Kontakten med barnet virket overfladisk og flyktig fra barnet sin side. Av den grunn tok de kontakt med Barne og Ungdoms Psykiatrisk avdeling allerede etter et halvt år i Norge. Moren sier: *"Jeg var bekymret for henne, fordi at jeg så at alt var så overfladisk. Vi kom liksom aldri inn til henne."* Nærhet i relasjonen kan være

problematisk for et tilknytningsskadet barn. Til nærere relasjonen er, til vanskeligere kan det være for barnet. Adoptivmoren ser dette tydelig i forhold til dem som foreldre, og da spesielt i forhold til henne som mor.

Det er vondt for moren å ikke få lov til å være nær barnet. Det er også vondt for moren å se at barnets tilknytningsskade gjør at barnet har problemer med å oppnå tette vennskapsbånd til jevnaldrende. Datteren klarer ikke å skape tette bånd til vennene sine. Hun klarer ikke å ha lange vennskapsforhold og hun skifter ofte venner: *"Hun har mange forskjellige (venner) som hun er med, men hun har ingen nære venner... Den hun kaller sin beste venn, er den hun har følge med på skoleveien. Noe mer enn det er det nesten ikke, for de er ikke bestevenner for de er aldri sammen."* Adoptivmoren fremhever at hun kan være en festlig jente å være sammen med for vennene sine. Selv om verken datteren eller "vennene" holder ut over tid. Hun er aldri stygg eller avvisende overfor vennene sine. Det er vel heller slik at hun er glad over at hun får "lov" til å være med dem. Det er adoptivbarnet som må oppsøke "vennene". De ringer sjelden eller aldri på døren hjemme hos henne.

4.1.2 Barnet foretrekker fremmede fremfor nærpersonene

Adoptivmoren jeg intervjuet opplevde at barnet etter kort tid i Norge helt bevisst demonstrerte at hun foretrakk kontakt med fremmede. Barnet kunne si: *"Jeg har sett en dame på veien som jeg heller vil at pappa skal ha"*. Adoptivmoren mener at dette ikke ble sagt for å såre henne, men at det var slik barnet følte det. Da hadde ikke barnet vært i Norge i mer enn seks måneder, og hun følte at ting begynte å bli for tett, mener adoptivmoren: *"Det var slik jeg opplevde det, at når det begynte å bli for nært, så var det spesielt meg som mor da, som skulle skiftes ut."* I stedet for å kose med henne som mor, så gav barnet uttrykk for at hun foretrakk moren sine venninner fremfor henne. Hun kunne si: *"Jeg vil heller... til mamma sine venninner."*

Og siden har det vært slik at moren blir valgt vekk. Hun føler fremdeles at barnet kan foretrekke nabodamer. Folk hun ikke kjenner, er mer spennende, og hun vil heller være med dem, og gjøre positive ting med dem. Moren forteller: *"Hvis vi er på fjellet, så vil hun ikke gå på skitur med meg. Hun vil heller gå på skitur med noen fire hytter bortenfor, og som bare er der en weekend."* Adoptivmoren opplever at forsøk på initiativ til positive samspill fra hennes

side blir boikottet eller valgt bort. *”Hun velger vekk en bytur med meg, for å være med naboen og sønnen å handle på butikken.”*

Som vi vet, kan et tilknytningsskadet barn demonstrere vennlighet ovenfor fremmede. Som mor opplever hun at barnet kan velge hvem som helst andre, men ikke henne. Moren forteller: *”Hun demonstrerer med det hun kan... Tidligere så kunne hun sitte på ryggen eller skuldrene til mine venner, som hun nesten ikke kjente.”* Når barnet demonstrerer at hun foretrekker andre enn mor, følger hun likevel nøye med på hvordan moren reagerer på oppførselen eller ”demonstrasjonen” hennes: *”Det er akkurat som om hun ser på meg for å se om jeg har oppfattet det”*. Her ser vi måten barnet bruker blikket på. Og vi kan se at det hele kan virke som et iscenesatt spill. Barnet ser på moren helt bevisst, for å se om moren ser at hun velger henne vekk.

Moren innrømmer at hun til tider kan føle frustrasjon over at barnet hennes foretrekker kontakt med fremmede og kan få et tilsynelatende nært forhold til for eksempel nabokonen eller en tilfeldig assistent på skolen. Moren resonerer slik: *”..men det ligger vel i det at hun vet at det er ikke der hun hører til, så det er trygt å få et nært forhold til en fremmed.”*

Tilknytningsskadede barn søker ofte voksenkontakt. Dette kan gå på bekostning av kontakten med jevnaldrende. Som adoptivmoren sier, når datteren er hos naboen, er det gjerne de voksne barnet søker mot og er sammen med der. At datteren foretrekker og søker voksenkontakt, bekymrer adoptivmoren. Fordi hun ser at da får ikke datteren etablert de nødvendige vennskapsbånd til jevnaldrene, som hun ser at datteren så sårt trenger.

4.1.3 Barnets bruker taushet og blikket for å stenge ute nærpersionene

Det som adoptivmoren reagerer sterkest på er barnets bruk av taushet. Hun sier: *”Det som hun bruker aller, aller mest, det er taushet.”* Dette gjelder spesielt når de to er alene sammen. Da snakker ikke barnet til henne, og hun svarer sjelden hvis adoptivmoren spør om noe. Barnet oppfører seg som om adoptivmoren er luft. Som om hun ikke eksisterer. Dette viser hun med kroppsspråket generelt og med blikket spesielt.

Taushet kan oppleves som en veldig sterk kommunikasjonsform. Taushet kan ofte si mer enn ord. Det er som adoptivmoren sier, hadde hun bare sagt noe. Da kunne de ha tatt det opp. De

kunne ha grepet fatt i det. Kranglet om så var. Blitt ferdig med ting. Men tausheten er der hver dag, som en del av hverdagen.

Det første møtet mellom de to hver eneste dag, begynner som regel med at barnet ikke hilser moren i møtet. Moren forteller: *"Det er veldig typisk, når hun kommer inn, så hilser hun ikke. ... Hun sier ikke hei... Det kan være en sjelden gang at hun roper: "hallo" når hun kommer inn."* Deretter fortsetter hun tausheten sin, ofte i timevis. Gjerne helt til det ringer på døren. Da kan tausheten bli brutt. Det er som å trykke på en knapp, da kan hun begynne å snakke igjen.

Adoptivmoren forteller at når hun er alene med datteren og hun vil forsøke å nærme seg henne blir hun stadig møtt med taushet: *"Det er total taushet. Hun vil ikke ha innblanding ifra meg... Hun vil egentlig ikke at jeg skal være med henne på noen ting."*

Adoptivmoren synes det er tungt å leve med barnets taushet. Hun fortsetter: *"Når hun kommer hjem, går hun enten opp på rommet sitt, eller så tar hun sekken med seg inn, setter seg ved kjøkkenbordet, og skal begynne på leksene. Uten et ord. Sier aldri noe."* Dersom moren spør henne om noe, forteller hun lite eller ingenting av seg selv. Barnet gir svært lite av seg selv: *"Du må liksom dra ordene ut... Hun svarer bare "ja" eller "nei". Forteller ingenting."* Hvis moren spør henne hva hun gjorde på skolen i dag, begynner hun å liste opp at i første time hadde de matte, i andre time hadde de engelsk. *"Hun forteller ikke."* Adoptivmoren opplever det som om barnet boikotter ved å lese opp timeplanen, og at hun gjør dette kun for å få henne til å tie.

Tausheten vises tydelig med kroppsspråket. Og hvilket kroppsspråk barnet velger å vise, kan variere på de ulike arenaene: *"Hun kan være utenfor huset og snakke med dem hun har følge med på skolen, og være veldig hyggelig og blid. Og så kommer hun inn på kjøkkenet, og da er plutselig ansiktet helt uttrykksløst."* Adoptivmoren reagerer på måten barnet skifter mellom de ulike arenaene. Hun kan være blid når andre er i rommet, men når de to blir alene endrer barnet atferd og blir taus og uttrykksløs igjen. Adoptivmoren kan da spørre henne: *"Nå, ble du plutselig sur, var det en grunn for det? Nei, men jeg har vært sur på deg (moren) lenge"*, kan barnet svare. *"Det er liksom ikke noen grunn. Det er bare slik"*, sier moren.

Tidligere var det bare taushet. Nå er det taushet med ord: *"Det har du ingenting med, det skal ikke du bry deg om."* Barnet tilføyer korte setninger for å understreke tausheten. Tidligere var tausheten ordløs. Adoptivmoren mener dette kan både ha sammenheng med alderen hennes, at datteren "tøffer" seg litt. Men hun er også åpen for at det rett og slett kan skyldes at datteren merker at moren er blitt så vant med tausheten hennes, at hun nå føler at hun må plusse på med noen slike korte verbale "stikk" for å forsterke tausheten.

Barnets avvisning kommer tydelig til uttrykk i barnets kroppsspråk. Det er en kombinasjon av taushet og blikket, og måten dette uttrykkes gjennom kroppsspråket: *"I tillegg til tausheten, så gir hun meg et slikt tomt blikk,"* sier moren. Adoptivmoren klarer ikke å lese datteren sin ut fra blikket. Det er det hun ser ut for å mene med uttrykket et tomt blikk: *"Det er et tomt blikk, og det er ikke interesse i det, og du klarer ikke lese henne. Men hun kan likevel se rett på meg. Hun kan se rett på meg, men hun ser meg ikke. Det er akkurat som om hun får et slikt glassblikk. Du kommer ikke gjennom. Hun setter opp en vegg."* Det er som om barnet setter opp en vegg mellom dem, og adoptivmoren klarer ikke å trenge gjennom og nå inn til henne.

Barnet bruker taushet og blikket til å stenge nærpersionene ute. Adoptivmoren føler at barnet bruker blikket som en måte til å skaffe seg en form kontroll og makt. Barnet kan da bruke kombinasjonen av taushet og et stirrende blikk: *"Jeg føler at det med å kikke på meg, det er på en måte til å ta kontrollen, over situasjonen. Hun vil vise meg at: Jeg ser på deg, akkurat så mye jeg vil og det bryr meg ikke hva du sier, for jeg er ikke redd for konsekvensene. Det er på en måte som om det er en maktdemonstrasjon, for henne."* Det gjør det veldig vanskelig for adoptivmoren, fordi hun føler at hvis ikke hun klarer å stå i det, så har barnet tatt overtaket på henne. Hun sier det slik: *"For henne så er det en demonstrasjon. Det betyr ingenting hva du sier. Jeg stirrer deg i senk, for det gjør hun."*

Adoptivmoren opplever at barnets munn kan le, men øynene er ikke med. Øynene røper ikke barnets innerste følelsesstemning. Det vises verken sorg eller glede i øynene hennes: *"Vanligvis hvis du ser i blikket til folk, så klarer du å se om de er triste, om de er sinte, om de er forventningsfulle, glade. Du klarer å se noe i blikket på dem, gjerne interesse bare, eller nå har jeg gitt meg. Men med henne så vises ikke dette i blikket."*

Tilknytningsskadde barn kan ofte ha problemer med at de kan lyve. Som mor opplever hun at det er vanskelig å se i barnets blikk om hun lyver eller snakker sant. Dette kan det mange

ganger være nærmest umulig å finne ut av. Barnet kan lyve om hverdagslige ting som egentlig ikke betyr noe eller er vesentlige. Barnet viser heller ingen tegn til anger eller dårlig samvittighet. Det kan virke som om barnets bruk av ”unnskyld”, kun er et ord uten dypere betydning, mener adoptivmoren. Det er en unnskyldning tilsynelatende uten ekte innlevelse og medfølelse. *”Det er veldig typisk for et tilknytningsskadet barn at de klarer ikke se (seg selv) og de klarer ikke ta ansvar for noen ting selv, det er liksom bare: `Alle andre men ikke meg`.”* Barnet har lett for å legge skylden over på omverden, og da ofte de nærmeste.

4.1.4 Manglende evne til medfølelse, en manipulerende atferd

Barnet kan ha problemer med å vise medfølelse. Adoptivmoren opplever det som om barnet er helt upåvirkelig for morens følelser i forhold til det at barnet avviser henne daglig. Enten det er i form av taushet, eller boikotting eller hva det nå måtte være. *”Det er rett og slett steinkald avvisning. Det er bare slik.”* Adoptivmoren opplever kulde og hardhet i barnets avvisning, og formulerer det slik: *”Med steinkald avvisning, så mener jeg det at jeg ser det, og det er slik det føles. Jeg kunne ha grått, jeg kunne ha bedt på mine knær, jeg kunne ha gjort hva som helst. Det er liksom i øynene hennes at hun er helt upåvirkelig for mine følelser. Det betyr liksom ingenting.”*

Adoptivmoren opplever det som om barnet fryder seg litt, når hun blir satt ut av spill av væremåten hennes. Dersom hun reagerer på barnets avsining, virker det for adoptivmoren som om barnet nærmest triumferer: *”Det er akkurat som om det er en tilfredsstillelse for henne å se at jeg begynner å grine. Da smiler hun, et sånn hånlig flir.”*

Tidligere var det viktig for adoptivmoren å forsøke å skjule hvor berørt hun ble når datteren avviste henne. Hun var den voksne, den som skulle lære å leve med avvisningen og takle avvisningen. Men så gikk det så langt at hun tenkte at datteren kunne få se, hva det faktisk gjør med henne. Hun hadde kanskje håpet at hun da ville vise medfølelse. Men hun har funnet ut at det kan gi barnet en maktposisjon å se hva avvisningen gjør med henne: *”Hun kjenner på sin egen makt, derfor så følte jeg i ettertid at det var ikke så lurt, å vise hvor berørt jeg ble.”*

Innimellom kan det være at adoptivmoren føler at barnet åpner opp litt. Men da er det som regel fordi det er noe datteren vil oppnå, og at hun i den forbindelse trenger henne: *”Jeg er god nok å ha, hvis det er noe hun vil ha. Når hun har fått det hun vil ha, så kaster hun meg.”*

Slik: *"Da eksisterer jeg ikke, da snakker vi ikke, da svarer vi ikke."* Da begynner barnet å oppføre seg som om moren var luft igjen og de er tilbake i "taushetens rom."

Moren forteller at hun prøver på alle mulige måter, å spille litt opp til det som interesserer barnet. Hun har sett på andre unger også, at de kan være litt manipulerende og smiskete til de får for eksempel de nye klærne de vil ha, eller... *"Men for henne så er det helt bevisst. Hun kan være sur i en uke, og så er det gjerne noe som hun absolutt vil, og da legger hun om strategien."* Da skrur datteren på sjarmen: *"Da skal hun plutselig snakke og da skal hun fortelle om..."*

"Hun er vanligvis avvisende, og det som jeg mener med å bli "kastet" etterpå, er at da får jeg liksom en åpning." Barnet åpner litt opp og slipper henne litt innpå seg. Men hun opplever at med en gang barnet har oppnådd det hun ville, enten det var å få noe eller at de skulle gjøre noe sammen: *"... i samme sekund vi kommer ut av bilen hjemme, så er vi tilbake akkurat der vi var... Da føler jeg meg brukt, fordi, du har så veldig lyst å komme nær... Så får du håp, for du får en åpning."* Akkurat i de periodene når datteren åpner seg, så føler adoptivmoren at de har en viss nærhet, *"Men etterpå så er det som om hun bare skrur av en bryter, og så er det helt lukket, og da føler jeg meg liksom brukt på en måte, ja."*

Moren forteller at hun vil så gjerne hjelpe barnet. Hun vil så gjerne gjøre noe for henne. Men hun opplever at hun ikke når inn til datteren. *"Det er så vanskelig. Jeg vet ikke hvordan jeg skal angripe det."*

4.1.5 Møtet med barnet oppleves som krampeaktig og unaturlig

Møtet med barnet kan oppleves som krampeaktig og unaturlig. Adoptivmoren sikter her spesielt til møtet med barnet og barnets kroppskontakt. Hun opplever at kroppskontakten med barnet blir krampeaktig og unaturlig, men hun opplever at dette er følelser som hun ikke har lov til å si høyt: *"Jeg kjenner at det blir litt sånn, det blir krampeaktig. Det er slik du nesten ikke har lyst til å si, at du føler at det blir krampeaktig, og det blir unaturlig."*

Adoptivmoren forteller om en gang hun hadde vært borte i noen dager, og hun hadde virkelig gledet seg til å komme hjem og treffe datteren igjen. Men da hun kom hjem, gikk datteren rett forbi henne uten å hilse. Hun forteller: *"Hun gikk rett forbi meg. Hun så egentlig på meg, men*

hun foretrakk ikke en mine, ingenting. Da kjente jeg, det var akkurat som jeg kjente det når jeg hørte skrittene langt borti veien. Jeg kjente at jeg visste hva som kom... Jeg hadde bestemt meg for på forhand, at når hun kommer, så skal jeg gå bort og så skal jeg virkelig ta rundt henne og si: "Så kjekt det var å komme hjem." Men når hun kom mot meg, og jeg så blikket, og kroppen (barnets kroppsholdning), klarte jeg ikke å gjøre det. Da sa jeg bare "hei". Hun forteller at slike møter, hvor datteren ikke hilser henne i møtet, er helt vanlig for dem: "... slik som den episoden der, det er en veldig typisk episode."

Barnets blikk og kroppsholdning påvirket adoptivmorens væremåte. Moren hadde gledet seg i forkant, hun hadde tenkt å gi barnet en god klem. Likevel, når hun så blikket, "... *hun foretrakk ikke en mine, ingenting.*", og barnets kroppsholdning, klarte hun ikke å gjøre det. Dette sier noe om at adoptivmoren blir påvirket av barnets kroppsholdning i møtet mellom dem.

Adoptivmoren forbereder seg på å bli avvist. Dette kan vi se av følgende: Det var akkurat som hun kjente det når hun hørte skrittene langt borti veien. Hun kjente at hun visste hva som kom. Barnets kroppsspråk kommer talende mot henne. Adoptivmoren er bevisst at hun gjorde noen valg i situasjonen: "*Jeg er den voksne, og den som skal ta styringen i situasjonen, men akkurat slik som den episoden der, det er en veldig typisk episode. Fordi at når jeg sier "Jeg visste hva som kom", så var det fordi at jeg hadde egentlig valget, når jeg så hennes kroppsspråk, til å bare ta lett og si "hei", eller gå bort og klemme henne og så kjenne at kroppen (barnets kropp) strittet imot. Og da valgte jeg det som påvirket meg minst.*" Her sier hun at hun valgte det som påvirket henne minst. Valget stod mellom å gi datteren en god velkomstklem slik som hun hadde tenkt, og da kjenne at hele barnets kropp strittet imot, eller som hun sier bare å ta lett på det og si "hei". Og da valgte hun det som påvirket henne minst.

Selv om moren har vært borte i flere dager, går datteren likevel rett forbi henne uten å gjøre antydning til å ville hilse. Barnet viser ikke med en mine, ingenting, ingen følelser eller tegn på at hun er glad for å se henne, eller for den sags skyld at hun i det hele tatt ser moren. Selv om barnet ser rett på henne: "*Hun gikk rett forbi meg. Hun så egentlig på meg, men hun foretrakk ikke en mine, ingenting... Hun gikk inn. Deretter kom hun ut igjen. Tok aller nådigst hodet litt frem og gav meg en slags stiv klem. "Godt å se deg mamma", sa hun "Men det gjorde jeg fordi pappa sa jeg skulle gjøre det."* Det siste opplevde moren som et ekstra stikk.

Bemerkningen om at hun gjorde det kun fordi faren hadde bedt henne om å hilse pent på

henne. I eksempelet ser vi at barnet gir moren aller nådigst en klem, og da en stiv klem, i tillegg med en bemerkning om at hun egentlig gjør dette ufrivillig, da det er faren som har bedt henne om å gi moren den klemmen.

Avvisningen kommer tydelig til uttrykk i barnets kroppsspråk: *"Det er jo noe som skjer i de fleste situasjoner, så merker du kroppsspråket, og noen ganger så er det ord også. I nesten alle situasjoner som jeg prøver å nærme meg og prøver å hjelpe, og jeg prøver egentlig mye, for hun sliter litt både på skolen og sosialt og faglig. Men hun ser på meg som fienden, egentlig, slik at det er veldig det kroppsspråket."* Hvorvidt adoptivmoren har belegg for om barnet ser på henne som fienden eller ikke, er vanskelig å si. Men det er slik adoptivmoren føler og oppfatter kulden i avvisningen fra barnet.

Adoptivmoren reagerer på det påtatte og stive i klemmen hun får fra barnet. Hun opplever ikke barnets klemmer som spontane, ekte og naturlige. Men dette opplever hun som tabu å snakke høyt om: *"Du kan ikke si til noen at du ikke har lyst til at ungen skal komme nær deg. Jeg har lyst til at ungen skal komme nær meg, men fysisk nær meg, det har det gått så langt, at jeg kjenner at jeg har faktisk litt problemer med å gi en hjertelig klem. Jeg klarer ikke gi en klem, som jeg kjenner selv er god og varm, fordi det er liksom slik: "ok, nå klemmer vi", sant?"* Under selve intervjuet understreket hun dette utsagnet ved å herme etter datteren når hun gir "påtatte" klemmer.

Det vi kan lese ut av utsagnet hennes her, er at dette er en utvikling som har skjedd over tid. *"det har gått så langt, at jeg kjenner at jeg har faktisk litt problemer med å gi en hjertelig klem."* Hun sier at hun har fått problemer med fysisk nærhet til barnet, likevel ønsker hun at barnet skal komme nær henne. Slik jeg tolker det, er det ikke adoptivmoren som ikke er varm nok og levende nok som person. Men barnets avvisning har gått så langt, pågått over så lang tid, at adoptivmoren har gitt opp håpet om at det skal bli mulig å komme fysisk nær barnet. Alle relasjoner er toveis, og når klemmen fra den ene siden er stiv og uvillig, vil det bli vanskelig å få til en ekte god varm klem fra den andres side.

4.1.6 Møtet med barnet blir en kamp

Når møtene utarter seg på slik vi til nå har hørt, blir hverdagen med barnet fort til en kamp. Adoptivmoren sier det slik: *"Det som jeg mener er unormalt er at alle slike normale rutiner*

blir boikottet. ” Hun påpeker at atferden strekker seg ut over det som er vanlig ut fra barnets alder. ”*Slik er alle*” sier de.” Det kan være lett for omverden å tro når de ser en enkelt episode at: ”slik er da vel alle barn”. Det er da adoptivmoren sier: ”*Alle unger er slik av og til, ja, men min er slik alltid.*” Adoptivmoren sier hun er innforstått med at alle barn kan være ulydig mot foreldrene sine, alle barn kan bryte avtaler, alle barn kan nekte å samarbeide når de skal gjøre leksene sine, alle barn kan si noe stygt til foreldrene sine, i en eller annen form. Men selv opplever hun dette hver eneste dag: ”*Det hører til sjeldenhetene at jeg har en dag der jeg ikke møter motsand.*” Det er et poeng at alle barn kan være slik i perioder, men for adoptivmoren som opplever dette hver dag, blir selv hverdagslige gjøremål opplevd som en kamp: ”*Jeg har motstand hele tiden. Alt er en kamp. Alt i fra å kle på seg, spise, gjøre lekser, holde avtaler. Absolutt alt er en kamp. Alle unger er slik av og til, ja, men min er slik alltid... Det er det som er normalen for oss.*” Adoptivmoren lever i en hverdag der selv de mest trivielle rutiner blir boikottet og hverdagslige gjøremål blir til en kamp. Selv det å gi en klem er ufrivillig.

4.2 All avvisning berører

4.2.1 All avvisning gjør vondt

Å leve i denne beskrevne hverdagen kan være veldig tøft forteller adoptivmoren. Det setter seg i kroppen og hun føler seg til tider helt utslitt: ”*Dette her er veldig tøft... Det er hjerterått. Når jeg tenker på problematikken rundt barnet, så synes jeg det gjør vondt i hjertet. Det gjør vondt i hjertet, og det er hjerterått*”. All avvisning berører oss som mennesker. Å bli avvist gjør noe med oss. Det gjør rett og slett vondt, forteller adoptivmoren.

Moren sier: ”*Alle de metodene for avvisning de berører meg veldig. Jeg har jobbet veldig mye med meg selv. Det berører meg enda, men allikevel så klarer jeg å se at det ikke er mitt.*”

Når moren sier at hun har jobbet med seg selv, så mener hun at hun har måttet jobbe med å ikke ta på seg skylden for at barnet er tilknytningsskadet. Adoptivmoren klarer nå, etter flere år å se at det ikke er hennes, som hun sier. Men hun har også måttet jobbe med seg selv i forhold til hvor berørt hun blir av barnets avvisning: ”*Du kan si at jeg vet nå at dette ikke har med meg å gjøre. Jeg vet det veldig godt at det ikke har med meg å gjøre. Men du kan si at jeg faller litt tilbake til den av og til, at hvis jeg hadde gjort slik og slik. Hvis jeg hadde visst da*

det som jeg vet nå, så kunne jeg gjerne ha angrepet ting annerledes i fra starten. Det er slik som du tenker når du er fortvilet, men jeg vet at dette har ingenting med meg å gjøre.”

På tross av at adoptivmoren sier hun vet at dette ikke har noe med henne å gjøre, kan det virke som om det er en ambivalens her, eller en stadig tilbakevendende problemstilling for henne:

”Du er den voksne, og du har et barn, som har et problem, og da må du være den som klarer å håndtere det. Fordi du skal på en måte reparere dette her, og gi og gi og gi og gi og gi. Men til slutt så gir du opp. Og da føler du at du, egentlig, burde ha gjort noe annerledes. Ja, du burde egentlig ha...” Men hva hun kunne ha gjort? Se det vet verken fagfolk eller hun selv.

Avvisningen gjør noe med henne som menneske. Den berører henne dypt inn i sjelen. Spesielt nedverdiggende føler hun det er når barnet omtaler henne med ukvemsord. *”Jeg ble sjokkert, når jeg ser at hun kan bruke ord som, ja, jeg vet ikke om jeg skal bruke ordet en gang: ”fritte, og hore og fuck you.” Jeg begynte å grine. Det rørte meg så dypt inn i sjelen, og det hadde noe med min verdi som menneske rett og slett. Det var så nedverdiggende.”* Fordi hun følte at dette ikke bare var noe slikt som datteren slengte ut mot henne i sinne. *”Jeg følte rett og slett at det var sånn hun følte det, jeg følte at det var et hat imot meg.”* Hat er et ganske sterkt ord. *”Det er kulden, det at det er så følelseskaldt som gjør at jeg bruker ordet ”hat”. Det går nesten ikke an å beskrive det med andre ord. Fordi det er så fullstendig. Hun bruker blikket, hele kroppsspråket. Kort. Rett på. Det er så sterkt. Der og da. I det øyeblikket.”* Hun påstår ikke dermed at barnet føler et hat mot henne hele tiden: *”Det er ikke slik hele tiden.”* Men i slike møter opplever hun at barnet stjeler all hennes energi og livskraft.

4.2.2 Avvisningen setter seg i kroppen

Det kan godt være at mange adoptivforeldre tror at dette skal gå lettere enn det de hadde forventet, mener adoptivmoren jeg intervjuet. Som adoptivforeldre visste de at de fikk et ganske stort barn. De visste at det kom til å bli en periode der de måtte tilpasse seg. Likevel tror hun ikke det er mulig å forbedre seg på selve avvisningen i forkant av adopsjonen. *”Jeg tror ikke det går an å forberede seg på det, for du kan ikke forstå hvordan det er før du kjenner det på kroppen.”*

Det kan være en påkjenning å leve med et barn som er skadet i sin evne til tilknytning. Det kan sette seg i kroppen både fysisk og psykisk. Adoptivmoren føler at hvis ikke det blir slutt på

det konstante kaoset, så kan hun bli syk. Det går i kroppen, sier hun: *"Kroppen prøver fysisk å beskytte deg selv mot følelsene som herjer deg... Det manifesterer seg fysisk. For du får en holdning, en kroppsholdning, som om du er i forsvar, og beskytter deg."*

4.2.3 Avvisningen dreper livsgleden

Adoptivmoren vet ikke hvor lenge hun klarer å holde ut i denne hverdagen: *"Jeg føler jeg har prøvd, og prøvd, og prøvd, og prøvd så mange ganger. Og så kjenner jeg at, det gjør noe med meg for hver gang det mislykkes. Jeg kjenner at det er ødeleggende for meg... Det dreper deg litt etter litt innvendig."*

Moren sier: *"Du glemmer ut hvordan det er å glede seg, fordi det gjør du faktisk"*. De voksne i familien snakker om at de ikke har noen gleder lenger. *"Du har barn og du skulle hatt mange gleder, men du har ingen gleder lenger."* Fordi hverdagen med barnet gir dem ikke glede, energi og overskudd. Tvert imot, det er motsatt. Hverdagen med barnet dreper livsgleden i henne. Det suger livskraften ut av dem. Det er som Løgstrup sier: Våre liv ville visne hvis vi møtte hverandre med mistillit (Løgstrup 1956, s.29-30). Å bli møtt med avvisning i møtet, gjør at noe visner i oss.

Ut fra det hun forteller virker det som om hun er i ferd med å gi opp, for hun forteller også: *"Det er vel denne høsten her jeg kjenner at jeg har gitt opp, fordi jeg kjenner at uansett hva jeg gjør, så kommer det ikke til å bli annerledes..."* Moren opplever det som om det nesten ikke spiller noen rolle hva hun gjør, fordi det kommer til å være slik: *"Det er hennes, det er noe hun må være med å ta tak i."* Det er det hun har kommet frem til: *"Jeg kan ikke fikse det for henne."*

Uten at barnet får hjelp av fagfolk, eller at barnet aktivt går inn for å prøve å samarbeide, ser hun at alene kan ikke hun som mor reparere tilknytningsskaden. Barnet må på et vis også ønske å komme henne i møte. Barnet har også et valg, mener adoptivmoren. Barnet må selv være med å ta tak i dette. Hun fortsetter: *"Skaden (tilknytningsskaden) vil alltid være der. Men barnet kan velge å samarbeide... Barnet har også et valg i forhold til å være med å samarbeide på et praktisk plan. Men barnet har ikke et valg i forhold til følelsene sine. Det kan ikke barnet. Det må fagfolk gripe fatt i,"* mener adoptivmoren.

Belastningen kan til tider være umenneskelig, har fagfolk uttalt til adoptivmoren. Hun sier: *”Jeg tenker veldig mye på, hvor mange år til klarer jeg å holde ut i det?”* Hun er bekymret for hvordan det vil bli når barnet kommer i puberteten. Hvordan blir det? Blir det verre? *”Det er egentlig slik at jeg nesten ikke tør si det, men det er nesten slik at jeg tenker: ”Hvis nå hun skeier helt ut i puberteten, så er det noen som tar henne for meg, da er det noen som hjelper oss”.* Man vil så gjerne klare det selv, man vil skåne barnet for nye brudd i relasjonen: *”... her kommer du også i en konflikt, fordi vi du vet at brudd i relasjoner er noe av det verste som kan skje for et tilknytningsskadet barn.”*

Moren føler seg utslitt: *”Jeg føler rett og slett: Jeg har ikke mer å gi henne.”* I tilfelle så kommer det til å ta tid, mener adoptivmoren. Det måtte snudd nå, og så måtte de begynne å bygge på nytt igjen.

Det er kommet så langt, at hun er totalt tappet for energi og livskraft. Adoptivmoren sier at hun har ikke mer å gå på. Når hun har vært fortvilet har hun ringt til hjelpeapparatet og sagt: *”Jeg orker ikke mer.”* Men hjelpeapparatet satser på at hun ikke gir opp: *”Vi vet at du ikke gir opp,”* var svaret hun fikk fra hjelpeapparatet. *”Men det gjør ikke du”, sa de til meg, som om de var så skråsikre på at jeg ikke gjorde det.”* Hun viser her til at hjelpeapparatet satser på at samfunnets normer hindrer henne i å gi opp. Adoptivmoren tenker at hvis barnet hennes hadde vært fosterbarn, så hadde hjelpeapparatet blitt nødt til å stille opp. Hun sikter her til det faktum at de som har adoptert har selv valgt å adoptere. Det forventes dermed at de skal være glade for at de har vært så heldige som har fått lov til å adoptere, mener hun. Dersom barnet er tilknytningsskadet, har ikke adoptivforeldrene lov til å gi opp, da det var deres eget valg i utgangspunktet. *”Det har noe med samfunnet å gjøre. Det ligger langt inn i folkesjelen, at du kan ikke gjøre det. Du har selv reist og hentet barnet.”* Du har selv valgt det, av den grunn er det ikke lov å gi opp, sier adoptivmoren: *”det er helt uakseptabelt.”*

4.2.4 Avvisningen gjør at det blir en jobb

Når hun som mor opplever å ikke nå inn til barnet og hun ikke opplever ekthet og glede med barnet, føler adoptivmoren at det er mer slik at hun gjør en jobb i forhold til barnet. Moren er der for henne, barnet får klær og mat, og en omsorg og kjærighet som hun ikke klarer å ta imot:

”Jeg klarer nesten ikke huske lenger, hvordan jeg trodde det skulle bli, men i alle fall så føler jeg meg ikke som mor. Det er helt sikkert. Jeg føler meg ikke som mor. Jeg føler og det kjenner jeg langt inn i hjertet, og ryggmargen, at dette er en jobb. Det er en jobb og det er det jeg kan gå inn for. Å gjøre en jobb best mulig, og så la resten være. Det er det jeg kan gjøre. Det føler jeg.”

Adoptivmorens møte med omverden

4.3 De sosiale normene og møtet med omverden

4.3.1 Synlig eller usynlig avvisning

I mange tilfeller er det tydelig å se at barnet er adoptert, og adoptivmoren mener det kan ofte være slik at det stilles andre forventninger til adoptivforeldre. Hun har inntrykk av at de aller fleste tenker at adoptivforeldrene skal være så mye snillere enn andre foreldre, fordi de har adoptert. De har sikkert hatt et skrikende behov etter barn, og de har sikkert så utrolig mye kjærlighet å gi. Det stilles også forventninger om at man skal være takknemlig, mener hun. *”Du skal være så vanvittig snill. Det blir forventet at du skal være så veldig god. God på alle mulige måter. Du skal nesten være en engel som springer rundt der.”* Et annet sted sier hun: *”Omverden forventer at jeg skal være glad og lykkelig for at jeg har fått lov til å adoptere.”*

Hun mener at det stilles andre forventninger til dem som adoptivforeldre, og hun tror at adoptivforeldrene blir mer synlig. Spesielt i møtet med barnet føler hun at omverden ser på avvisningen som barnet viser: *”Den føler jeg veldig ofte på, at jeg blir synlig på grunn av... jeg føler ofte at mange ser på meg og ser hvordan jeg reagerer på det.”* Hun ser selv at hun kanskje får en unormal væremåte. Hun merker selv at hun stivner litt i møtet med barnet. *”Og da kan du si, at da blir det enda mer synlig. For hvorfor stivner mor?”*

”Det er veldig synlig. Det er det”. Samtidig som hun også kan si: *”Det er jo ingen som ser det.”* Slik jeg tolker henne her, så mener hun at det er noe som blir synlig. Det er møtet mellom henne og barnet som er synlig. Omverden ser noe, og oppfatter noe. Slik jeg tolker henne her, mener hun at det er ikke barnets tilknytningsskade som blir synlig, men møtet mellom dem. Det møtet er hun en del av. Det er selve møtet omverden ser. For

tilknytningsskaden hos barnet er det gjerne ikke så mange som ser. Fordi da skal de vite hva de skal se etter, og de skal vite hva som kjennetegner et tilknytningsskadet barn, mener hun. Slik jeg tolker adoptivmoren, har hun inntrykk av at folk flest vet lite eller ingenting tilknytningsskader.

4.3.2 Et spill som omverden ikke gjennomskuer

Barnet kan oppfattes som en *kameleon*, som er en ekspert i å tilpasse seg de ulike arenaene eller rom hun opptrer i, mener adoptivmoren. ”*Hun forandrer veldig atferd, når det gjelder de aller, aller, aller fleste*”. Fordi det er veldig viktig for henne, at hun oppfattes som den strålende, blide, smilende jenten, som egentlig bare er snill og grei og positiv på alle mulige måter. Det er veldig viktig for barnet at omverden ser dette. Samtidig som barnet avviser moren på hjemmebane. Et spill innenfor husets fire vegger, et annet spill utenfor husets vegger.

Spillet går veldig mye på henne som mor. Det har hun lest om og blitt forklart av de i hjelpeapparatet, at det er veldig mye moren som får belastningen. ”*Det som er vanskelig, det er at dette her spillet, det er det faktisk ikke så mange som ser*”. En gang sendte datteren meldinger til henne når hun var på jobb: ”*Du skulle ha vært hos djevelen. Hvorfor er du ikke i helvete der du hører til.*” Da følte moren at hvis ikke hun fikk åpnet ventilene litt, kom hun til å begynne å gråte på jobben. Av den grunn viste hun meldingen hun hadde fått fra datteren til en god venninne av seg. Dette mislikte datteren sterkt: ”*Da ble hun rasende, for det var det ingen som skulle se. For dette her er veldig mye et spill, på å sette ut meg, synes jeg*”.

Som vi har vært inne på tidligere, er det i hovedsak når barnet er alene med moren at hun bruker taushet som virkemiddel. Barnet kan være taus i timevis, men dersom det ringer på døren kan hun plutselig begynne å snakke igjen. Det er som å trykke på en knapp. Hvis det kommer noen andre, for eksempel venninner av moren inn i rommet, kan hun forandre atferd med en gang. Da er hun ikke lenger taus mot moren, men opptatt av å vise venninnen at hun har et fint forhold til sin mor. Da kan hun si: ”*Så koselig å sitte med deg mamma*”. Det er dette adoptivmoren mener med at det er et spill. Og omverden tror på datteren. De kan umulig forestille seg at hun var taus i timevis inntil sekundet før de ringte på døren.

Det motsatte kan også skje. At hun ikke fremstiller forholdet mellom henne og moren som positivt, men at hun baksnakker foreldrene sine. *”Hun sverter meg blant vennene sine... Hun sverter meg ovenfor foreldrene til andre barn... Hun kan rett og slett lyge, og fortelle usannheter for å komme i fokus, for å få oppmerksomheten, for at noen skal liksom synes synd i henne.”* Det er som adoptivmoren sier, det er ikke noen grunn for at de ikke skal tro på barnet. *”Hun er veldig troverdig. Jeg tror nesten hun tror på det selv og.”*

4.3.3 En redsel for å ikke bli trodd

Når adoptivmoren skal fortelle om barnets relasjonsskade, er hun redd for å ikke bli trodd. Dette har gjort at hun ikke har prøvd å forklare så mye overfor naboene. Fordi hun vet at datteren er en solstråle og fremstår som en glad og sjarmerende jente når hun er hos naboen. *”Det går ikke an å forklare det.”* Naboene ville tro at hun var gal hvis hun hadde prøvd å forklare at datteren er relasjonsskadet, mener hun. *”Jeg har vært veldig redd for at folk ikke skulle tro meg. Og jeg er sikker på hadde jeg fortalt noen i dag, som ikke har hatt noen befatning med relasjonsskader, så hadde de ikke trodd på meg.”*

Som foreldre har de vært forsiktig med å fortelle til omverden om barnets tilknytningsskade. De har sagt at hun har med seg en del ting i bagasjen. At det kan være problematisk og at hun sliter litt. *”Det har vært veldig slik at vi ikke skulle utlevere henne. Jeg tror ikke jeg har utlevert barnet mitt, til de aller nærmeste, til mine egne foreldre, før det siste året.”*

For dem så har det vært av hensynet til barnet, hvis de forklarte omverden hvordan det var, så kunne de risikere at hun ble gående alene uten venner. Og så har det vært det med at: *”Hvem tror folk på da? Hvem tror de på? Tror de på meg, som er en voksen som egentlig kan si hva jeg vil? Eller tror de på et lite barn? Som sikkert snakker bare rett fra hjertet?”* I den senere tid har hun følt seg mer trygg. Selv om barnet sverter henne overfor foreldrene til andre barn, så vet hun at hun kan stå i det.

Når det gjelder dette med å ikke utlevere seg, så forteller hun at det har vært av hensyn til barnet. Men vi kan også tenke oss at det å fortelle om barnets tilknytningsskade, kan også være en måte å utlevere seg som foreldre. De har beskyttet barnet, men kanskje også seg selv: *”Da kan de (omverden) tenke at det har noe med deg å gjøre.”* Uvitenhet om tilknytningsskader, kan medføre at folk kan tro at det er hun som mor som ikke klarer å knytte seg til barnet. En

slik holdning eller mangel på kunnskap, vil i så tilfelle bidra til å øke belastningen på moren. Et annet moment er at det er ikke lett å forklare, som hun sier, og de har vært redde for å ikke bli trodd. ”Jeg føler at jeg må liksom være litt sånn på vakt, hvem vet hva dette (tilknytningsskade) er?”

4.3.4 Å fortelle om denne typen problemer er tabubelagt

I noen forbindelser, føler adoptivmoren at barnet er veldig manipulerende, veldig kontrollerende, og mange ganger kan hun være direkte ondskapsfull. Og med det så mener hun ikke at det er barnets hensikt å være slik. Barnet er slik fordi det er tilknytningsskadet. Men likevel, det er ikke mange som vil høre om dette, at et barn kan være slik. ”Det er ikke ønskelig å høre det, og det skal ganske mye til å tørre å si det. Og når du sier slik, så føler du faktisk at du er den ondskapsfulle oppi det hele, som får deg til å si slikt.”

”Det er veldig få som forstår det.” Hun forteller om et stygt brev som datteren hennes hadde skrevet til henne, først da turte hun si til sin nærmeste venninne at: ”... hadde jeg visst dette så hadde jeg aldri gjort det.. Jeg hadde aldri adoptert, hvis jeg hadde visst hvordan det skulle bli. Da turte jeg å si det. Fordi det er som å banne i kirken, det sier man bare ikke. Men da turte jeg (si) det, fordi, da hadde jeg et bevis. Det var akkurat som at jeg må ha bevis for: ”Jeg har ikke gitt opp, det er hun som ikke vil ha meg.” Hun føler at hun må ha bevis for å bli trodd.

Adoptivmoren forteller at hun kjenner en annen kvinne som også har adoptert, og hun føler veldig sterkt at hun har akkurat de samme tankene. Men hvis hun sier til henne: ”Hadde du gjort det om igjen?”, da blir hun sint. Fordi hun ikke klarer å innrømme det overfor seg selv, for det er ikke lov. Det er ikke lov å si det.”

I forkant av adopsjonen så trodde foreldrene at livet ville bli beriket, som hun sier. Men det ble ikke slik: De trodde de skulle bli beriket, men det ble et helt annet liv enn de som foreldre hadde kunnet forestille seg. Og det er kanskje lettere for henne å si det, som har barn i fra før mener hun: ”Det legitimerer litt at jeg faktisk ikke er helt mislykket som mor. Altså, jeg vet hvordan følelsen er, jeg vet hvordan det kan være. Jeg vet hvordan det er å ha barn som har en normal tilknytning. Jeg vet hvordan det er å lykkes og”. Hun føler at hun trenger bevis for å bli trodd når hun forteller om problematikken. Vi har sett at hun tidligere har vist til en

melding/sms og nå også til et brev. Videre ser vi at hun fremhever det faktum at hun har barn med ”normal tilknytning”, *legitimerer* at hun vet hva hun snakker om. Hun vet hva det vil si å lykkes også, hun vet hvordan den følelsen kan være. Hun føler at det er viktig å få frem at hun har andre barn fra før, fordi at hadde det ikke vært for det, så hadde hun være knekt: *”Det er det som gjør at jeg vet at jeg ikke er helt mislykket. Det er det som gjør at jeg vet at det er faktisk ikke meg det er noe i veien med.”*

4.4 Det profesjonelle møtet

4.4.1 Hvordan føles det å be om hjelp?

”Jeg mener det at hvis samfunnet sier at adopsjon er et alternativ, så har de og et ansvar både for å hjelpe deg, altså informere deg på forhånd, og hjelpe deg etterpå.”

I forhold til omverden, var hun redd for at hun skulle få skylden for barnets oppførsel. Adoptivmoren så tidlig at her var ikke alt som det skulle være. Det kom en fiks ferdig jente til dem og hun hadde en tilknytningsskade med seg i bagasjen. Det kunne ikke hun som adoptivmor stå ansvarlig for. Det at hun hadde barn med ”normal” eller trygg tilknytning i forkant av adopsjonen, gjorde at det var lettere for henne å se *”hvor unormalt barnet oppførte seg”*. Dette var bakgrunnen for at de tok kontakt med hjelpeapparatet allerede etter kun et halvt år i Norge. Med begrepet ”unormal” sikter adoptivmoren her til barnets manglende tilknytning. *”Det var en beskyttelsestanke for meg selv. Jeg må få de til å forstå at det er ikke jeg som lager henne slik”*. Adoptivmoren var redd for at hun skulle få skylden for at barnet var tilknytningsskadet.

Jeg ba henne beskrive hvordan det føles å måtte be om hjelp. Først og fremst beskriver hun at hun var redd, og dernest at hun følte det som et skikkelig nederlag å måtte be om hjelp. *”Jeg var veldig redd. Jeg lurte på om de kom til å ta fra meg barnet? Jeg var veldig redd for om jeg gjorde noe feil? Jeg var så redd for at de (hjelpeapparatet) skulle stemple meg som en dårlig mor. Jeg var redd for at omgivelsene skulle få vite det, at jeg ikke fikset dette selv. Og så følte jeg meg som en samfunnssnylter. For her har du holdt på å presse på for å få adoptere. Og når du får barnet, så kan du ikke ta vare på det selv engang. Så jeg følte at det var veldig nederlag, skikkelig nederlag å ta kontakt.”*

Det skal ganske mye til for å ta kontakt med hjelpeapparatet, og når du gjør det, så skal de i hjelpeapparatet vite at den sitter langt inne, hos de aller fleste adoptivforeldre, tror adoptivmoren. Og når du har gått til det skrittet å be om hjelp, så er det virkelig fordi at det haster her og nå, med en gang. *”Adoptivforeldrene venter til de ikke orker mer,”* tror hun. Da må det skje noe med en gang. Det er ikke nok å bare få et medfølende klapp på skulderen. Det er godt å ha noen som sitter der og sier: *”Ja, jeg forstår godt at du har det slik, jeg forstår godt at dette er vanskelig, jeg forstår at du er sliten.”* Her beskriver hun hvordan hun opplever at hjelpeapparatet sitter på sidelinjen og gir verbal støtte, men det er ikke nok. Hun ber om hjelp, ikke bare støtte og sympatierklæringer. Det viktigste når du kommer til hjelpeapparatet, fremhever hun, er konkret handling: *”Når du kommer til hjelpeapparatet, så istedenfor å bare forstå deg, så må det være noen som gjør noe for deg”.*

Problematikken rundt et barn med tilknytingsvansker er så alvorlig at fagfolk må på banen. Et tilknytningsskadet barn trenger hjelp, noe de som foreldre ikke bør bli stående alene med mener adoptivmoren: *”Det er ikke mulig for foreldre å gå inn og gi en unge behandling. ... Vi var jo følelsesmessig engasjert. Vi klarte ikke sånn sett å gjøre en jobb i forhold til henne.”*

Adoptivmoren er innforstått med at det i utgangspunktet ikke finnes hjelp å få mot tilknytningsskader. Det er som en kronisk sykdom som barnet og familien må få hjelp til å leve med på best mulig måte. Likevel mener hun at fagfolk kan hjelpe barn som er tilknytningsskadet. Fagfolk kan hjelpe barnet og familien til å mestre situasjonen uten dermed å helbrede eller kurere barnets tilknytningsskade: *”Jeg synes at på en måte så kan de hjelpe med å gi barnet et redskap. Så hun kan lære seg å håndtere situasjoner og følelsene sine.”* Fagfolk har sagt til adoptivmoren at barnet kan klare å lære seg en mer ”normal atferd.” Hun kan bli lært opp til å sette ord på følelsene sine. For eksempel ved at barnet kan lære: *”Nå er du sikkert sint. Nå savner du sikkert mamma.”* Fagfolk kan gi barna et redskap, sier hun. Det kan ikke de som foreldre gjøre på samme måten. De som foreldre er følelsesmessig involvert, og det er nærpersonene barnet avviser og spiller seg ut på. Fagfolk kan hjelpe barnet til å sortere og sette navn på følelsene sine, da de har et annet ståsted, fremhever adoptivmoren.

4.4.2 Savner en støtteinstans

Hun visste ingenting om barn med tilknytningsskader før hun hentet barnet. *”For det første, så har jeg tenkt mange ganger, jeg skulle vært mye bedre forberedt. Før jeg fikk barnet.”* Dette

sier hun selv om hun mener det kan være vanskelig å forberede seg på avvisning, å tro på denne uvirkelige virkeligheten før du har opplevd den på kroppen. Hun innrømmer også: *”Det kan godt hende at jeg ikke hadde trodd på det som ble sagt.”* Her tenker jeg på det hun har sagt tidligere om at hun ikke tror det går an å forberede seg på avvisningen, for du kan ikke forstå hvordan det er før du kjenner det på kroppen.

Hun sammenligner seg med de som får fosterbarn og sier: *”Jeg skulle ønske det var slik for meg som det er for de som har fosterbarn.”* Her tenker hun både på informasjon gitt i forkant av adopsjonen, og veiledning og oppfølging gitt i etterkant av adopsjonen. Tilknytningsskaden hos barnet er den samme enten barnet er adoptert eller er fosterbarn. Hun regner med at fosterforeldre blir kurset og at de har foreninger som kan støtte dem i forhold til akkurat det at de er fosterforeldre. *”Men vi adoptivforeldre har ingenting.”* De kunne gjerne tatt kontakt med adopsjonskontoret, eller adopsjonsbyrået, men de er liksom ferdig med deg når du har fått barnet, har hun inntrykk av.

Adoptivmoren savner en støtteinstans for adoptivforeldre: *”Det skulle ha vært slik at du faktisk ble kontaktet: ”Hvordan går det? Er det noe du trenger hjelp til?”* Hun skulle ønske det var en instans som hun kunne tatt kontakt med i forhold til problematikken rundt barnets tilknytningsskade. Adoptivmoren savner en instans som vet hva tilknytningsskade hos barn er, og som forstår hvordan det kan være å leve i en hverdag med et tilknytningsskadet barn.

”Jeg tenker på når jeg kommer hjem, og møter den hverdagen som jeg egentlig ikke forstår, så må det være noen der som faktisk forteller meg at slik kan det også være.” Noen som forteller henne at det er helt normalt at et tilknytningsskadet barn oppfører seg slik som hun opplever det. Noen som forteller henne at det ikke er henne det er noe i veien med: *”... snakke med meg om hva jeg kan forvente, hvordan det kan være å adoptere et så stort barn. For du går jo rundt og tror at du er helt mislykket. At det er deg det er noe galt med.”*

Hun savner en instans som virkelig vet hva en tilknytningsskade er. En instans der hun kunne komme og be om råd. En instans der det var rom for at hun kunne få komme med problemer. En instans som ikke bare tar lett på det og forteller henne at dette vil normalisere seg over tid. Men tvert imot en instans som forteller henne at dette kan bli problematisk.

Det forventes at adoptivforeldrene skal fortelle ”solskinshistorien”, eller historien om den glade og lykkelige adopsjonsfamilien: *”Du går rundt og tror at barnet skal være glad i deg fra du får det, eller etter en tid at så skal ting normalisere seg. Men når det ikke gjør det, så må du vite at det er faktisk ikke uvanlig. Altså der skulle vært en instans. En støtteinstans, som var der, slik at du var klar over at du er ikke mislykket fordi om du tar kontakt med dem. Det er faktisk helt normalt, at de vil måtte komme til det punktet.”*

4.4.3 Om du får hjelp er personavhengig

Det var først etter mange, lange år, at de virkelig fikk hjelp. På tross av at de tok kontakt med hjelpeapparatet etter et halvt år etter barnets ankomst til Norge. Hun følte at hjelpeapparatet ikke tok dem på alvor. Hjelpapparatet henviste til at tiden vil hjelpe, og at det nok ville gå seg til etter hvert. Hjelpapparatet informerte ikke noe særlig om barnets tilknytningsskade, det har hun selv gått på kurs og lest seg til, forteller hun.

På møter med hjelpeapparatet, opplevde adoptivmoren at det var hun som informerte dem om barn med tilknytningsproblematikk, og ikke omvendt. Det virket som om denne typen problematikk ikke var vanlig å informere om til adoptivforeldre. *”Jeg følte liksom ikke at det var noe ”action” før jeg kom opp i en saksbehandler som grep fatt i problemet med barnets tilknytningsskade. ... Det var veldig sånn personavhengig”*. Adoptivmoren var glad for å endelig møte en person som forstod hva tilknytningsskader var og som visste hva det gikk i. Jeg synes hun beskriver møtet med denne personen fint i det følgende: *”Jeg hadde faktisk en oppegående person som møtte meg, og som vet hva dette var.”*

Når hun fikk hjelp til datteren, så kjente hun at det var en lettelse. Fordi hun traff et menneske, som endelig forstod henne. Et menneske som visste hva tilknytningsskader er. Et menneske som fortalte henne hvem hun skulle kontakte, hvem som hadde ansvar, hvor hun kunne få hjelp og hvilke rettigheter hun hadde. Et menneske som omtrent tok henne i hånden og sa: *”Nå går vi, jeg blir med deg... Fordi du ikke klarer handle...”* Hun opplevde at hun ikke lenger klarte å handle alene og uten hjelp. *”Jeg kunne ha sagt nei, men jeg synes det var greitt at noen ordnet opp for meg, fordi jeg ikke hadde krefter igjen til å gjøre det selv.”*

4.4.4 Fagfolk bør ha bedre kjennskap til tilknytningsskader

Adoptivmoren opplever å bli en kasteball mellom ulike offentlige instanser. De ulike instansene rundt barnet skylder på hverandre, og dermed opplever adoptivmoren at ingen instanser tar konkret ansvar når hun henvender seg til dem for å få hjelp til barnet. Det kan også virke som om det er lite samarbeid mellom de ulike institusjonene, mener hun. Hun opplever at skolen skruer ned forventningene og unnskylder alt med at barnet er adoptert. Som hun sier selv: *"De bruker det liksom når det passer"*. Hun opplever at skolen bruker adopsjonen som unnskyldning når det passer dem. Problemet trenger ikke ha noe med tilknytningsskaden hennes å gjøre i det hele tatt.

Moren har tatt kontakt med skolen i forhold til at datteren blir plaget eller "frosset ut" av medelever på skolen. Og da passer det veldig godt for skolen å si: *"Ja, men hun har jo vært innmeldt på Barne- ungdomspsykiatrisk, så da får de ta det."* Hun oppfatter det som at skolen ikke gjør noe med skolemiljøet, fordi barnet har vært oppmeldt til Barne- ungdomspsykiatrisk. Når hun så ringer til Barne- ungdomspsykiatrisk, sier de til henne: *"Ja, men dette er jo et klassisk skoleproblem."* Hun føler seg mislykket, forteller hun, når hun opplever at hun blir en kasteball mellom de ulike instansene. Skolen ber henne ringe Barne- ungdomspsykiatrisk, mens Barne- ungdomspsykiatrisk ber henne ta kontakt med skolen. Det vil si hun ringer rundt og det er ingen som hjelper henne. *"Jeg klarer ikke ta tak i det, når ingen hjelper meg."* Hun opplever det som om hun står helt alene.

I forhold til skolen føler adoptivmoren frustrasjon. Fordi hun føler at hun ikke klarer å få skolen til å ta henne som mor på alvor, og hun føler på mange måter at hun ikke når frem. Samme hvilket tema som tas opp, så opplever hun at skolen møter henne med: *"Ja, men stakkars, hun er jo adoptert, sant? Så da må en jo forvente at det blir noe"*. Hun forteller at datteren hennes sliter både faglig og sosialt. Men hun aksepterer ikke at alt av den grunn skal unnskyldes med at det faktisk at hun er adoptert. I forhold til skolen føler hun at hun får ikke lov til å være mor, hun er redusert til å være adoptivmor. *"Du får ikke lov å bry deg på samme måten som andre gjør med sine unger, fordi du er adoptivmor."*

Datteren har vanskeligheter på grunn av at hun er tilknytningsskadet. Det som gjør adoptivmoren frustrert, er mangelen på kunnskap om problematikken: *"Det er jo ingen på skolen som vet hva en relasjonsskade er. Ikke i det hele tatt."* Skolen har overfokuseret på det faktum at barnet er adoptert, mener hun. Av den grunn har de som foreldre vært tilbakeholdne

med å snakke om tilknytningsskader til personalet på skolen. Fordi de har vært redde for at da ville det blitt forklaringen på alt som hadde med barnet deres å gjøre. Da ville ikke skolen trengt å gjøre noe for at datteren verken skal lykkes faglig eller få venner. Fordi da er det tilknytningsskaden hennes som er problemet. *”Jeg føler at her på skolen, som de ikke vet hva dette er, der vil alt som har med problematikk bli hengt på relasjonsskaden. Så der kan jeg ikke bruke det, fordi der blir det brukt imot deg.”* Med dette mener adoptivmoren at til mer de forteller skolen, til mindre forståelse og hjelp opplever de å få i forhold til problematikken. Dette fordi skolen ikke vet hva tilknytningsskade er.

I forhold til de instanser som vet hva en tilknytningsskade er, har de som foreldre henvendt seg og vært svært åpne. Dette fordi de da hadde forventet å få hjelp til problematikken rundt barnet. Som det ble sagt tidligere i oppgaven, tok de tidlig kontakt med Barne- og ungdomspsykiatrisk avdeling. De har vært åpne både i forhold til å fortelle om barnets problemer og i forhold til å bli observert som foreldre. Barnet opptrer som kameleon også i forhold til hjelpeapparatet. Det er ikke lett å bli trodd når til og med tunge instanser ikke ser barnets problemer: *”Vi (som foreldre) ble observert, men det er jo ingen som ser”*. Det er det hun mener med kameleonen, forklarer hun. Barnet er som en kameleon som tilpasser seg de ulike arenaer etter ”behov”. Under observasjonen klarer datteren å gi inntrykk av at hun har et veldig godt forhold til moren. Selv om moren sitter og forteller personalet på Barne- og ungdomspsykiatrisk avdeling at hun synes de har et problematisk forhold, så klarer barnet å gi et inntrykk av at det motsatte: *”Det står i rapportene at det ser ut for at ”Mor og barn har et godt samspill”. Vi har jo ikke noe samspill i det hele tatt!”*

For et års tid siden var de igjen inne på Barne- og ungdomspsykiatrisk avdeling: *”Det ble tatt noen tester, språk og alt det der”*, som hun sier. Det kan virke som om både skolen og det øvrige hjelpeapparatet leter etter hullene i språket, men overser *hullene i hjertet*. Kanskje er ikke hullene i hjertet like lette å dokumentere? Inne på Barne- og ungdomspsykiatrisk avdeling uttrykker de som foreldre igjen bekymring i forhold til barnets tilknytningsskade. Men da også klarer barnet å skjule problematikken: *”Hun klarer å holde masken hun, så lenge det trengs liksom... På et vis så sitter jeg og føler at det er jeg som kommer i et dårlig lys, fordi at jeg klarer ikke å forholde meg til falskheten.”*

Adoptivmoren føler at hun har vært alene om problemene, at hun gjennom flere år ikke opplever å ha blitt tatt på alvor og fått den hjelpen hun har etterspurt. Adoptivmoren er skuffet over at det profesjonelle hjelpeapparatet ikke vet mer om tilknytningsskader. Hun opplever at profesjonelle fagfolk ikke klarer å gjennomskue barnets spill, og at de ikke tar henne på alvor når hun forteller om problemene.

I dette kapitlet har jeg presentert empirien. I det neste kapitlet vil empirien bli drøftet i lys av det teoretiske perspektivet som studien bygger på.

5.0 Drøfting av funn

5.1 Innledning

I dette kapittelet vil jeg ved å drøfte sentrale funn fra empirien belyse problemstillingen.

Funnene vil bli drøftet i lys av den teoretiske referanserammen som er gjort rede for i kapittel 2.

Hensikten med denne studien er å undersøke hvordan en adoptivmor kan oppleve relasjonen til et barn som er skadet i sin evne til tilknytning. Vi har fått en beskrivelse av hvordan det kan oppleves å bli avvist av sitt eget barn. Jeg er opptatt av å få frem adoptivmorens opplevelser i forhold til hvordan det kan føles å bli avvist i *møtet* med sitt eget barn. Videre er jeg opptatt av hvordan hennes møte med omverden erfares ut fra hennes ståsted.

De empiriske funnene vil i det følgende bli drøftet i to hovedtema: Adoptivmorens møte med barnet og Adoptivmorens møte med omverden. Det første hovedtemaet er delt inn i følgende to underkategorier: *Den etiske fordring og avvísning i møtet med den annen*, og *Den etiske fordring som kritisk instans*. Det andre hovedtemaet, adoptivmorens møte med omverden, blir drøftet ut fra følgende to underkategorier: *Den etiske fordring og de sosiale normene* og *Normene som nest beste etikk*. Hver på sin måte belyser de fire kategoriene ulike aspekter ved adoptivmorens opplevelse av å leve med et tilknytningsskadet barn. Den etiske fordring og avvísning i møte med den annen, er hovedfokus i studien og de andre kategoriene bygger på dette.

Adoptivmoren beskriver en virkelighet der hun blir avvist av sitt eget barn i sitt eget hjem. Hva gjør dette med moren som menneske? Hun har ingen mulighet for å trekke seg unna. Avvísningen skjer hovedsakelig når hun er alene med barnet, og bak lukkede dører. Det barnet bruker "*aller, aller mest*" som hun sier, er "*taushet*". Taushet og et stirrende blikk. Hun lever i taushetens rom, med et barn som ikke svarer når hun snakker til henne. Barnet hilser henne ikke en gang med et "hei" i møtet.

Vi kan lytte til hva hun sier, og vi kan prøve å forstå. Men det er hun som kjenner det på kroppen. Det er som hun selv sier: Det er ikke mulig å verken forestille seg eller forberede seg på denne formen for avvísning "*før du har kjent det på kroppen*". Adoptivmoren håper at vi

kan lære noe av hennes beretning, for som hun påpeker: ”... *det er ingen som vet bedre hvordan det er enn meg.*” Det er ikke snakk om en ”*liten justeringssak*” som hun sier. I materialet kommer det frem at hun har ”*prøvd og prøvd så mange ganger.*” Hun vil så gjerne nå inn til barnet. Hun vil så gjerne hjelpe henne.

Av empirien leser vi at adoptivmoren føler seg maktesløs i forhold til problematikken rundt adoptivbarnets avvisning. Hun føler at både møtet og kroppskontakten mellom dem blir stiv og unaturlig. Adoptivmoren føler at hun ikke makter å nå inn til barnet. Av den grunn føler hun seg ikke som mor, hun føler at det er mer som en jobb. Videre ser vi at barnets avvisning dreper livsgleden hennes. Hun reagerer på barnets falskhet i relasjonen. Hun opplever at barnet driver et bevisst spill i forhold til henne og omverden. Jeg drøfter dette i forhold til Løgstrups tenkning og spesielt Løgstrups beskrivelse av ”Møtet med den annen” (Løgstrup 1956). Jeg belyser møtet ut fra spenningsfeltet som adoptivmoren havner i, der hun både ut fra den etiske fordring og de sosiale normene har et ansvar for å ivareta barnet på best mulig måte.

5.2 Adoptivmorens møte med barnet

5.2.1 Den etiske fordring og avvisning i møtet med den annen

Jeg har i teorikapittelet gjort rede for hvorfor jeg velger å bruke Løgstrups betegnelse ”det andre mennesket” også i det nære møtet mellom mor og barn. Et møte som ikke finner sted i den ånd og kjærlighet som Løgstrup refererer til som grunnlaget for møtet, kan betegnes som et ”ikke møte.” I slike situasjoner blir den andre ”det andre mennesket”, selv om ”det andre mennesket” hører med til ens verden på en familiær måte.

Den etiske fordring er ubegrunnet og universell. Den erfares som en appell utgått fra den andre om å handle til den andres beste. Ut fra sine iakttagelser finner Husserl at morskjærligheten ikke er det primære og universelle, men derimot den appell som utgår fra barnet (Martinsen 1993, s.69-70).

Hva når appellen som utgår fra barnet ber den andre om å ikke komme nær? Da er det barnets appell om å bli tatt imot som uteblir. Dette uttrykket fra barnets side, om avvisning og om å ikke ønske å bli tatt imot, kan gjøre noe med møtet mellom mor og barn.

Som det fremkommer av empirien ser vi at barnet avviser moren. Klemmen moren gir, blir ikke gjengjeldt. Blikkene møtes ikke i fortrolighet og tillit. Møtet finner ikke sted i den forstand at det er et gjensidig og forpliktende møte. Likevel, barnet appellerer til adoptivmorens morsfølelse. Moren ser at datteren trenger hjelp. *”Jeg vil jo så gjerne gjøre noe for henne. Jeg vil jo så gjerne hjelpe henne.”* Hun synes det er fortvilende å se at datteren trenger hjelp, uten at hun som mor klarer å nå inn til henne. Barnet klarer ikke å ta imot kjærligheten det blir møtt med.

Løgstrup viser til at den naturlige kjærligheten er biologisk og sosialt betinget (Løgstrup 1956, s.169). Han bruker benevnelsen ”den naturlige kjærligheten” i sin beskrivelse av hvor viktig foreldre- barn relasjonen er. I den naturlige kjærligheten blir ivaretagelsen av den andres liv en selvfølgelighet som gjør fordringen overflødig (Løgstrup 1956, s.153). Det skyldes det faktum at den naturlige kjærligheten er nettopp naturlig. Hvordan stiller så kjærligheten i en adoptivfamilie med et tilknytningsskadet barn seg? Er det en naturlig form for kjærlighet? Er det rom for den naturlige kjærlighet når barnet ikke evner å ta imot kjærlighet?

”Vi vil ikke kunne erfare og forstå livet, hvis vi ikke lever det i mottakelse” skriver Martinsen (Martinsen 1996, s.59). Den virkeligheten adoptivmoren lever i, er vanskelig å forstå. Når denne virkeligheten utspiller seg daglig i ens eget hjem, er livet vanskelig å leve i mottakelse. Adoptivmoren kan håpe, ønske, ville møte barnet i mottakelse, men det er en tosidighet i det forpliktende møtet. Barnet har ikke forpliktet seg. Barnet beskytter seg, ved å avvise den annen i møtet. Dette medfører at tilliten og kjærligheten ikke får rom til å utfolde seg i foreldre- barn- relasjonen. Løgstrup bruker uttrykket ”Vi drister oss frem på for å bli imøtekommet (Løgstrup 1956, s.39). Et tilknytningsskadet barn gjør det motsatte. Det avviser nettopp for å ikke bli imøtekommet: ”To make herself unlovable”. (Ryen 2006, s.82).

Løgstrup bruker en metafor i sin beskrivelse av møtet mellom mennesker, han bruker en ”bro”: Det er lettere å få til en bro mellom to mennesker hvis de er vendt mot hverandre. I materialet kommer det frem hvor vanskelig det er å få til et møte eller en bro mellom to mennesker hvis den ene, ”stadig vender seg vekk”, og ikke er villig eller tør å engasjere seg i møtet med den andre. Andersen med referanse til Løgstrup, skriver at mennesket involveres i avhengighets- og ansvarsforhold til andre (Andersen 2006, s.25). For at et menneske skal bli involvert, er det ikke nok at den ene inkluderer den andre, det forutsetter også at den andre

mennesket selv involverer seg. Dersom barnet reserverer seg i relasjonen, lar det seg ikke involvere. I materialet ser vi at adoptivbarnet har en avvisende holdning fordi det gjerne i tidlig alder har opplevd skuffelser og ødelagte tillitsforhold, eller ikke fått anledning til tilknytning. Det åpner seg ikke for tilliten som gjør at det kan tørre å engasjere seg i møtet med adoptivmoren.

Martinsen med referanse til Skjervheim, sier at et møte består av tre ledd; meg, den andre og dette noe vi har felles eller er sammen om (Martinsen 2006, s.263). Vi er i felleskap opptatt av noe sammen med den andre. Dette er vanskelig å få til når barnet ikke engasjerer seg i møtet: *"Hun vil ikke ha innblanding fra meg"*. Et annet sted sier moren: *"Hun ser på meg som fienden, egentlig."* Martinsen viser hvor viktig tilliten er, og hvor høy prisen er for å reservere og gardere seg i relasjonen: *"Interdependensen er grunnleggende. Selv når vi er mest suverene og selvstendige, er vår styrke og uavhengighet fundamentalt sett en avhengighet av andre"* (Martinsen 2007, s.317). Barnet er avhengig av moren, men stenger henne likevel ute. Kjærligheten gis ikke rom.

Løgstrup sier at hvis forholdet til familien blomstrer, så føler foreldrene at de har lyktes (Løgstrup 1956, s.149). Ved den *"naturlige kjærligheten"* gir man av seg selv og blir selv møtt i kjærlighet. Gleden ved å få lov til å komme nær og gi kjærlighet er tosidig. Løgstrup sier videre: *"Hvis foreldrene har omsorg for barna sine og oppdrar dem fornuftig, er det ikke bare sjanser for at barnas liv lykkes, men også foreldrenes eget. Deres forhold til barna lykkes."* (Løgstrup 1956, s.149). Motsatt kan vi kanskje si at dersom foreldrene føler at de *ikke* lykkes ved ivaretagelsen av den andres liv, for eksempel fordi barnet stenger dem ute, så kan foreldrene føle seg mislykket. Som det fremgår av empirikapittelet, føler adoptivmoren seg mislykket som mor; *"Jeg føler meg ikke som mor"*. Hun føler at hun ikke lykkes i sitt forhold til barnet, og hun føler seg dermed mislykket som forelder. I denne sammenheng har det ikke med foreldrenes oppdragelse å gjøre, da adoptivforeldrene nok også oppdrar sine barn fornuftig. Grunnen til at de føler at de mislykkes, er at barnet mangler tryggheten som skal til for spontant å gi tilliten rom. Tillit er nødvendig for at barnet skal klare å knytte seg til dem som foreldre.

Løgstrup viser til at vi under normale omstendigheter møter hverandre med en naturlig tillit (Løgstrup 1956, s.29). De spontane livsytringene viser hvor viktig *tilliten* er i ethvert møte. Og da spesielt i de nære relasjonene. Uten tillit er det vanskelig å få til en ekte og nær

relasjon. Tillit er grunnleggende i møtet med den andre. I materialet kommer det frem at adoptivbarnet er skadet i sin evne til ny tilknytning. Barnet risikerer ikke å gi rom for tilliten som må til for å kunne ta imot den kjærlighet og omsorg som gis det. For noen adoptivbarn er dette begrenset til en midlertidig periode. Når de opplever omsorgen og kjærlighet de får fra de nye adoptivforeldrene, kan barnet etter en tid i giverlandet sakte med sikkert bygge opp ny trygghet som gir rom for tillit og åpenhet. For noen barn kan dette ta lang tid. Dessverre er det slik at noen adoptivbarn er så tilknytningsskadet at det kan bli vanskelig, og nærmest umulig å bygge opp ny trygghet. Ryen (2006) med referanse til Main skriver at klassifiseringen forblir konsistent over tid (Ryen 2006, s.23). Dermed møter de adoptivforeldrene med mistillit og avvisning.

De suverene livsytringene er grunnlaget for vår eksistens, uten dem ville vi ikke kunne eksistere som mennesker (Løgstrup 1956, Lomborg 2000, s.72). Det vil si at den etiske fordring har med grunnlaget for vår eksistens å gjøre. Det er i møte med den andre at vi eksisterer. Alene er vi *nihil*. Eller intet. "Den elementære avhengigheten" kaller Løgstrup den asymmetriske relasjonen mellom barnet og den voksne (Pahuus 2006, s.245-246). Det er denne avhengigheten vi mennesker har av hverandre, som er det etiske livs grunnfenomen, ifølge Løgstrup (Pahuus 2006, s.242). Den etiske fordring stiller krav til foreldrene. Forholdet mellom foreldre og barn er stedet der den ene i mest vidtrekkende og skjebnesvanger forstand er prisgitt den andre, fremhever Løgstrup (Løgstrup 1956, s.36). I materialet ser vi at adoptivmoren er seg bevisst sitt ansvar: *"Jeg er den voksne, og den som skal ta styringen i situasjonen."* Et annet sted sier hun: *"Du er den voksne, du har et barn som har et problem, og da må du være den som klarer å håndtere det. Fordi du skal på en måte reparere dette her, og gi og gi og gi..."*

Selv om barnet er den svake part og avhengig av den voksnes omsorg, sier Løgstrup: "Den naturlige kjærligheten oppstår ikke av at andre i større eller mindre grad er avhengig av vår omsorg" (Løgstrup 1956, s.168). Løgstrup sier her at omsorg i seg selv ikke er nok. Det skal noe annet og noe mer til. De suverene livsytringene kan ikke tvinges frem. Det at barnet er avhengig av morens omsorg, fører ikke automatisk til at den naturlige kjærligheten oppstår. "Den elementære avhengigheten" som barnet har av den voksne, er ikke noe som i seg selv, fører til at den naturlige kjærligheten oppstår. Når det ikke er snakk om den naturlige kjærligheten, blir det hele som adoptivmoren sier, redusert til en jobb: *"Jeg klarer nesten ikke*

huske lenger, hvordan jeg trodde det skulle bli, men i alle fall så føler jeg meg ikke som mor. Jeg føler og kjenner det langt inn i hjertet, og ryggmargen, at dette er en jobb.”

Den fordrede kjærligheten er gjerne den vi står igjen med når den naturlige kjærligheten ikke lar seg innfri. ”Den fordrede kjærligheten er alltid en *nedskrivning* av den spontane kjærligheten” (Martinsen 1993, s.91). Når adoptivmoren opplever sin rolle som mor redusert til en jobb, er det en klar nedskrivning av den naturlige kjærligheten. Den naturlige kjærligheten er ikke umulig i en adoptivfamilie, men det kan være vanskelig når barnet er tilknytningsskadet. Om den fordrede kjærligheten skriver Løgstrup at den er samfunnsskapt, knyttet til holdninger, konvensjoner og regler i kulturen. De sosiale normene blir en erstatning for spontaniteten som den naturlige kjærligheten representerer (Martinsen 1993, s.91). Den fordrede kjærligheten og de sosiale normene medfører at moren påtar seg *jobben* det er å være omsorgsperson for barnet. Selv om hun ikke slipper til som en spontan og kjærlig mor, slik intensjonen med adopsjonen opprinnelig var.

Pahuus skriver med referanse til Løgstrup at mennesket rommer noe annet og mer enn bare behov, og at den virkelighet vi står overfor er noe annet og mer enn ressurser og omgivelser (Pahuus 1999, s.99). Adoptivmoren opplever at kontakten med barnet blir redusert til en jobb, som går ut på å dekke barnets behov i form av mat, klær, husly og økonomisk trygghet. På grunn av barnets avvisning, slipper ikke adoptivmoren til i forhold til å møte barnets trang for kjærlighet og trygghet. Adoptivmoren opplever det som om hennes innsats som mor er redusert til en jobb. Det som går tapt er selve *livsgleden*. Pahuus (1999) sier det slik:

Det mest levende i mennesket, dets livsmod og livsglæde, og det, der betyder mest for os hos andre mennesker, er noget andet end det behovsmessige og kommer til udtryk i noget andet end arbejde, præstationer, indsats, uanset hvor værdifuld denne end er (Paahuus 1999, s.99).

Det er *møtet* mellom mennesker som virkelig betyr noe, og som er med til å øke vårt livsmot og livsglede. Buber sier det slik: ”Alt virkelig liv er møte” imellom personer (Breindahl 1999, s. 92). I materialet fremkommer det at: ”*Du har barn, og du skulle hatt mange gleder, men du har ingen gleder lenger.*” Å bli avvist i sitt eget hjem gjør noe med adoptivmoren som menneske: ”*Jeg kjenner at det er ødeleggende for meg. Det dreper deg litt etter litt innvendig.*” Det setter seg i kroppen. Det dreper livsgleden.

Går fordringens ensidighet ut på at man ikke får lov til å ha noen forventninger?, spør Løgstrup (1956, s.163). "Alle mennesker krever gjengjeldelse i alle sine handlinger, enten de er selviske eller uselviske, for gjengjeldesløse handlinger er en konstruksjon som er psykologiske umulig" (Løgstrup 1956, s.162). Mennesker har forventninger til livet, at livet skal lykkes. Fordringens ensidighet går ut på at i denne kampen mellom egne forventninger til livet og ivaretagelsen av den andre, skal egne forventninger vike (Løgstrup 1956, s.163). Ensidigheten i den etiske fordring setter dermed forholdet vi står i til den andre under *press* (Martinsen 2007, s.317). Adoptivmoren føler seg ikke som mor. Løgstrup sier at den etiske fordring ikke har krav på gjenytelse. Fordringen er ensidig. Likevel kan vi forstå at adoptivmoren er skuffet over mangel på uttrykt kjærlighet fra barnets side, og gleden det gir å oppleve at barnet mottar kjærligheten som det blir gitt.

Når barnet ikke våger å vise dem som adoptivforeldre naturlig og spontan kjærlighet, opplever adoptivforeldrene at de ikke kan innfri kravet fra den etiske fordring om å møte den andre med spontan kjærlighet. Forutsetningen for møtet er ikke til stede. Foreldrene blir avvist. "Avvisning i dens mange forskjellige former er ikke bare mulig, det er også - stadig ifølge Løgstrup - vanlig" (Vetlesen 2003, s.79). Avvisning blant barn er ikke vanlig, da de fleste barn har trygg tilknytning. Likevel kan alle barn avvise foreldrene fra tid til annen. "*Alle unger er slik av og til, ja, men min er slik hele tiden... Det er det som er normalen for oss*", sier adoptivmoren. Det er formen, varigheten og intensiteten i barnets avvisning som tapper moren for livsglede.

Vetlesen (2003) skriver med referanse til Løgstrup: "Avvisningen det være seg i form av uberørthet, likegyldighet, eller i sterkere varianter i form av kulde, eller sågar overlatt ydmykelse og andre forsøk på å ramme den andre.. - er fullt mulig" (Vetlesen 2003, s.79). Adoptivmoren reagerer på kulden i barnets avvisning: Barnet opptrer likegyldig, som i eksempelet når moren hadde vært bortreist og gledet seg til å møte datteren igjen: "*Hun gikk rett forbi meg. Hun så egentlig på meg, men hun foretrakk ikke en mine, ingenting.*" Barnet opptrer uberørt: "*... hun er helt upåvirkelig for mine følelser*" eller barnet opptrer kaldt som i tilfelle når barnet så at adoptivmoren gråt: "*Det er akkurat som om det er en tilfredsstillelse for henne å se at jeg begynner å grine. Da smiler hun, et sånn hånlige flir.*" Et annet sted uttrykker adoptivmoren at datteren føler et slags hat mot henne. "*Det er kulden, det at det er så følelseskaldt som gjør at jeg bruker ordet "hat."*" Et annet sted sier hun det slik: "*Det er*

rett og slett steinkald avvisning... med steinkald avvisning så mener jeg det at jeg ser det, og det er slik det føles.” Hat er et sterkt ord, men adoptivmoren bruker det for å beskrive kulden i barnets avvisning.

Løgstrup sier at det er forskjell på vrede og hat; ”Mens vrede er åpenhet, er hat forstillelse” (Løgstrup 1956, s.55). I vredesutbrudd våger man seg frem. I hatet ligger avmakt og forstillelse, sier Løgstrup (1956, s.54-55). Det er vanskelig å si om barnet føler hat mot moren, men adoptivmoren opplever det som hat, noe som gir avmakt i forhold til barnets avvisning, lukkethet, taushet, forstillelse. Bowlby (1969) bruker begrepet ”affectionless personalities” for å beskrive barn som ikke klarer å utrykke varme følelser for andre (Bowlby 1969, s. xiii-xiv).

”Hvor mistillit, likegyldighet, hat og ubarmhjertighet råder grunnen, har livsytringene ingen vilkår” (Alvsvåg 2000, s.26). De suverene livsytringene er grunnleggende for at vårt menneskelige samvær kan bestå og utfolde seg (Martinsen 1993, s.60). Det som moren reagerer sterkest på er barnets bruk av taushet. *”Det som hun bruker aller, aller mest, det er taushet.*” Taushet kan oppleves som en veldig sterk kommunikasjonsform. Taushet kan ofte si mer enn ord. Tausheten er lukket og vanskelig å gripe fatt i. Tausheten er på et vis ”uangripelig”. Det er som adoptivmoren sier: Hadde barnet bare sagt noe. Da kunne de tatt det opp. Grepet fatt i det. Kranglet om så var. Blitt ferdig med ting. Men tausheten er der hver dag, som en del av hverdagen. På samme måte som med kjærighet og tillit, kan ikke moren tvinge barnet til å snakke. Det kan ikke ”tvinges” frem. Taushet er en effektiv og lukket form for avvisning. Ved hjelp av taushet kan man stenge den andre ute, uten at den andre kan ta en for det. For man har ikke gjort eller sagt eller handlet galt. Tausheten er i sitt vesen uangripelig, på samme måten som hatet er det. Uttrykt sinne og uttrykt tale kan en forholde seg til og ta opp.

En annen ting som adoptivmoren reagerer på, er barnets bruk av blikket. Moren opplever det som at barnet bruker blikket bevisst for å oppnå en form for kontroll, og at barnet ved hjelp av blikket og kroppsholdningen oppfører seg som om hun var luft: *”Jeg føler at det med å kikke på meg, det er på en måte til å ta kontrollen... det er en makt demonstrasjon for henne.”* Barnet bruker teknikken med å stirre, uten å svare. Taushet, kombinert med blikket, er en effektiv form for avvisning. Moren opplever det som om barnet ser rett gjennom henne: *”Hun kan se rett på meg, men hun ser meg ikke.”* Vi ser dette fenomenet også i eksempelet der

moren hadde vært bortreist i noen dager, og hadde gledet seg til å se datteren igjen: *"Hun gikk rett forbi meg. Hun så egentlig på meg, men hun foretrakk ikke en mine, ingenting."*

Kroppsspråket forsterker avvisningen. Barnet bruker en metode som Martinsen sier handler om å se uten å bli sett. "Den som blir sett betyr ikke noe for den som ser" (Martinsen 2006, s.266). Denne måten å være tilstede på gjør noe både med barnet og moren. Martinsen sier videre: "Ingen får tone frem som personer, de blir hindret i å gjøre erfaringer sammen... Gleden tas ut av livet, og begge parter lukker seg til" (Martinsen 2006, s.266). Barnets taushet hindrer dem begge i å finne tonen sammen. Ingen av dem finner tonen som personer. Løgstrup viser til at vi hver dag har makt over hverandres stemninger (Løgstrup 1956, s.75). Løgstrup påpeker at det er ikke først og fremst ved ordene vi bruker, men ved vår kropp og den holdningen kroppen viser, at vi setter tone på den andres liv (Martinsen 1993, s.53). "Vårt blikk og vårt språk setter farge på relasjonen" (Martinsen 1993, s.53). Vår kroppsholdning gjør noe med stemningen eller tonen i vårt møte med den andre. Taushet er en sterk og ordløs form for avvisning.

Når møtene utarter seg på en slik måte, kan det over tid medføre at begge parter lukker seg til. Grøn (2006) skriver at livsytringene krever hele personen. Hvis man forbeholder seg ødelegges livsytringen i relasjonen (Grøn 2006, s.32). Det blir nødvendig for begge parter å beskytte seg i møtet med den annen. Vi ser at også adoptivmoren beskytter seg og forbereder seg på å bli avvist av barnet: *"Jeg hadde bestemt meg for på forhånd, at når hun kommer, så skal jeg gå bort og ta rundt henne... men når hun kom mot meg, og jeg så blikket og kroppen (kroppsholdningen) hennes, klarte jeg ikke å gjøre det."* Alle forsøkene fra moren sin side på å møte barnet, og alle gangene hun har prøvd uten å lykkes, gjør noe med de fremtidige møtene: *"Jeg føler jeg har prøvd, og prøvd, og prøvd, og prøvd så mange ganger. Og så kjenner jeg at, det gjør noe med meg for hver gang det mislykkes. Jeg kjenner at det er ødeleggende for meg."*

Adoptivmoren reagerer på det krampeaktige og unaturlige i barnets kroppskontakt. Dette står i motsetning til det spontane og ekte. Hun sier videre at hun har problemer med at barnet skal komme nær henne, fordi nærheten ikke oppleves som ekte og naturlig: *"... du føler det blir krampeaktig, det blir unaturlig."* I følge Løgstrup er det å leve i tillit det naturlige, det uanstrengte, det vi føler oss vel med. Å leve i mistillit fordrer en forstillelse (Vetlesen 2003, s.81). Det blir dermed krampaktig, unaturlig, anstrengt og falskt.

Det er det ekte og spontane moren savner i møtet med barnet. De spontane klemmene. Det gode blikket. Varmen i møtet mellom dem. Den gode tonen. Den naturlige kroppskontakten. Det at de to i fellesskap kan være opptatt med noe sammen. Vi kan si det slik at det er de suverene livsytringenes rom i relasjonen moren savner i kontakten med barnet. Det er de spontane livsytringene som er grunnlaget for vår eksistens (Lomborg 2000, s.72). Uten dem bryter livet i de menneskelige relasjoner sammen (Martinsen 1993, s.21). Som vi ser i materialet, gjør barnets avvisning noe med relasjonen. Det spontane, ekte, varme og gledelige er fraværende i møte med barnet. Barnet møter moren med avvisning og kulde, tilliten har ikke rom i møtet. Det vi har sett i empirien, er at barnet ikke slipper moren inn på seg verken i ord, handling eller oppførsel. "Ikke å slippe den andre til verken i ord, handling eller oppførsel... er *livsfornektende*", ifølge Løgstrup (1956, s35). Mistillit, løgn og forstillelse gjør at våre liv visner (Løgstrup 1956, s.29-30). Eller som adoptivmoren sier: "*Det dreper deg litt etter litt innvendig.*"

5.2.2 Den etiske fordring som kritisk instans

Essensen i den etiske fordring er spørsmålet om hvorvidt en handlet til det beste for den annen. Den etiske fordring som kritisk instans vil alltid få oss til å spørre: Gjorde jeg det godt nok? Hva unnlot jeg å gjøre? Kunne jeg har gjort noe bedre? (Martinsen 2007, s.318). I materialet ser vi at adoptivmoren stiller seg slike spørsmål. Hun kjemper en indre kamp med seg selv: "*Jeg vet det veldig godt at dette ikke har noe med meg å gjøre. Men du kan si at jeg faller litt tilbake til den av og til, at hvis jeg hadde gjort slik og slik... Det er slik du tenker når du er fortvilet.*"

På tross av at adoptivmoren sier hun vet at dette ikke har noe med henne å gjøre, viser empirien at det er en ambivalens eller stadig tilbakevendende problemstilling for henne: "*For du går jo rundt og tror at du er helt mislykket. At det er deg det er noe galt med.*" Vi ser at implisitt i dette ligger det tanker hos adoptivmoren i form av at den etiske fordring som kritisk instans får henne til å spørre seg selv: Er det meg det er noe galt med? Er det min skyld at barnet ikke knytter seg til meg? Hun går så langt at hun føler seg som "den ondskapsfulle" når hun forteller om barnets avvisning.

Den etiske fordring som kritisk instans er tydelig til stede. Det sier noe om at hun ikke opptre selvsk. Hun er opptatt av om hun handlet til det beste for barnet. Selv om hun ikke føler seg

som mor, er hun innstilt på å gjøre en best mulig jobb i forhold til barnet: *"Det er en jobb og det er det jeg kan gå inn for. Å gjøre en best mulig jobb, og så la resten være. Det er det jeg kan gjøre. Det føler jeg."*

Siden barnets forhold til den voksne er et asymmetrisk forhold, blir den etiske fordring som kritisk instans ekstra tydelig. Denne ulikheten stiller etiske krav til den voksne, om omsorg og ivaretagelse av barnet (Pahuus 2006, s.245-246). Moren sier: *"Du er den voksne, og du har et barn, som har et problem, og da må du være den som klarer å håndtere det. Fordi du skal på en måte reparere dette her, og gi og gi og gi og gi og gi. Men til slutt så gir du opp. Og da føler du at du, egentlig, burde ha gjort noe annerledes. Ja, du burde egentlig ha..."* Men hva hun kunne ha gjort? Kjærlighet og tillit kan ikke tvinges frem. Adoptivmoren kan ønske det og håpe på det, men det handler om gjensidighet i relasjonen eller møtet: *"... jeg kjenner at jeg har gitt opp, fordi jeg kjenner at uansett hva jeg gjør, så kommer det ikke til å bli annerledes,"* sier adoptivmoren.

Adoptivmoren har ambivalente følelser i forhold til å ta på seg "skylden" for at barnet hennes er tilknytningsskadet. På den ene siden vet hun at barnet er tilknytningsskadet og at barnets manglende tilknytning ikke er noe hun er skyld i. På den annen side, ser hun at barnet trenger henne, og hun føler hun skal reparere skaden ved "å gi og gi" som hun sier. Men uansett hvor mye hun gir, så vil ikke barnets tilknytningsskade forsvinne. Den vil være der. Likevel tenker adoptivmoren på om hun kunne gitt mer, gjort noe annerledes. *"Fortell meg hvordan jeg skal håndtere dette. Fortell meg hva jeg gjør feil. Fortell meg hva jeg gjør godt ... fortell meg hva jeg skal gjøre."* Selv om adoptivmoren er bundet via appellen i den etiske fordring og hun svært gjerne vil hjelpe datteren og forsøke å nå inn til henne, opplever hun gang på gang at hun mislykkes i sine forsøk. *"Det er det som er så vanskelig. Jeg vet ikke hvordan jeg skal angripe det."*

All avvisning berører. Av materialet har vi sett at adoptivmoren opplever at avvisningen setter seg i kroppen hennes. Martinsen skriver at vi kan bli syke og føle skam når vi føler at vi ikke strekker til eller får gitt den omsorg som vi ser at det andre mennesket så sår trenger (Martinsen 2007, s.339). Det er vondt for adoptivmoren å ikke få lov å slippe til. Hun opplever tilværelsen som uutholdelig. Hun sier: *"Det setter seg i kroppen, både fysisk og psykisk... Hvis det ikke snart blir slutt på dette konstante kaoset, så blir du syk"*. Vetlesen

viser til at en tilværelse som er preget av mistro og løgnaktighet, er ikke til å holde ut. ”Menneskene blir syke av en slik tilværelse, de kan nok overleve fysisk i den, men vil bli psykisk utmattet” (Vetlesen 2003, s.82). Også mentalt føler adoptivmoren at hun har gitt opp. ”Jeg føler rett og slett: Jeg har ikke mer å gi henne.” Et annet sted sier hun. ”Jeg orker ikke mer.” Å leve i naturlig tillit og kjærlighet er det naturlige. Det vi føler oss vel med (Vetlesen 2003, s.81). Å leve i mistillit er utmattende. Martinsen med referanse til Løgstrup sier at det er rangforskjell mellom tillit og mistillit. Å leve i et samfunn hvor mistillit råder er umenneskelig (Martinsen 1993, s.60-61).

Hvor langt skal moren strekke seg for å møte barnet? Når kjærlighet ikke er nok? Hva da? Denne moren står i fare for i sitt arbeid med barnet å opptre selvutslettende. Adoptivmoren opplever at uansett hva hun gjør, er det ikke ”godt nok”, og den etiske fordring er ikke i nærheten av å kunne innfris. Likevel legger den etiske fordring et press på henne. Det er som hun sier selv: Hun har selv valgt å adoptere, det er et ansvar hun har tatt på seg. Selv om hun er utslitt og opplever at hun ikke orker mer. Hun må fortsette likevel, fordi det ikke er lov å gi opp. Det er ikke lov å snakke om disse følelsene: ”... *det er helt uakseptabelt*”, sier adoptivmoren.

Den etiske fordring pålegger oss et ansvar for det liv vi har fått i våre hender. Det er som Martinsen sier: Den etiske fordring vil alltid få oss til å spørre om vi gjorde godt nok i forhold til fordringen om å ta vare på det liv som er oss betrodd? (Martinsen 2007, s.318). Den etiske fordring stiller krav til foreldrene. Og dette kravet blir ikke mindre ved at barnet er adoptert. Adoptivmoren føler presset fra den etiske fordring, selv om den ikke kan innfris på grunn av barnets avvisning. Barnet er likevel hennes ansvar, hun kan ikke vende seg bort fra det. Den etiske fordring blir stående, uavhengig av om den kan innfris eller ikke. Widmann (2006) sier at det å stå under den etiske fordring, er et avgjørende trekk ved menneskets eksistens. Mennesket står under en fordring som ikke utgår fra naturlige drifter eller andres krav eller samfunnets normer eller egne tanker og interesser, men fra en absolutt instans, som ingen har makt over (Widmann 2006, s.135). Det vi ikke har makt over bestemmer. Den etiske fordring er ”ubetinget”, ”uendelig” og ”absolutt” (Løgstrup 1956, s.68). Vi har ikke makt over den etiske fordring, men vi har makt til å gi den rom mellom oss.

5.3 Adoptivmorens møte med omverden

5.3.1 Den etiske fordring og de sosiale normene

Samfunnet har et sett med normer og idealer i forhold til hvordan det vurderer en vellykket adopsjon. Et kjennetegn er at barnet knytter seg til de nye foreldrene. Når dette ikke innfris, leter man gjerne etter årsaker hos adoptivforeldrene. Adoptivforeldrene har i utgangspunktet hatt de samme forventningene og normene som resten av samfunnet de lever i. Dette kommer de i konflikt med når de opplever en virkelighet som ikke stemmer med det de hadde forventet. I tillegg ønsker de gjerne ikke å utlevere verken seg selv eller barnet ved å fortelle om at tilknytningen ikke er som de skulle ønsket at den var. Wiedemann (2006) sier at de sosiale normene er uunnværlige, men også utilstrekkelige. Da det å etterkomme dem ikke i seg selv oppfyller fordringen (Wiedemann 2006, s.135). Adoptivforeldrene kan dermed havne i et *dobbelt press* med krav fra den etiske fordring og fra samfunnets normer. De kan ikke innfri verken den etiske fordring eller samfunnets normer, selv om det er adoptivforeldrene høyeste ønske å møte barnet. Adoptivforeldrene skulle selvsagt ønsket at adopsjonen var slik man ut fra samfunnets normer betegner en ”vellykket” adopsjon. Men virkeligheten er dessverre ikke slik.

”Omverden forventer at jeg skal være glad og lykkelig for at jeg har fått lov til å adoptere,” forteller moren. I forhold til de rådende sosiale normene i samfunnet opplever adoptivmoren det som tabu og utleverende å fortelle om barnets manglende tilknytning. Det er tabu å fortelle at ens egne barn avviser en, og hun bærer på en redsel for å ikke bli trodd.

Adoptivmoren har opplevd å ikke bli trodd når hun forteller om barnets tilknytningsskade. Hun føler hun må ha med seg bevis for å bli trodd. Hun føler at hun må legitimere at hun snakker sant. Slik jeg tolker adoptivmoren, er det to grunner til det: Den ene grunnen er at hennes fortelling går på tvers av samfunnets normer og bilde av en vellykket adopsjon. Den andre grunnen er at barnets tilknytningsskade i mange tilfeller er usynlig for omverden og at tilknytningsskade er et relativt ukjent fenomen for folk flest. I det følgende vil jeg utdype dette.

Løgstrup viser at det helst bør være samsvar mellom vår egen livsforståelse og de sosiale normene (Løgstrup 1965, s.82). Vi har lettere for å lykkes som mennesker hvis vår livsforståelse passer inn i de gjeldende samfunnsnormene. I materialet kommer det frem at adoptivmoren føler seg som ”mislykket”, nettopp fordi hennes livsforståelse ikke er på linje

med det bilde vi har av en lykkelig adoptivfamilie, eller "solskinshistorien" som jeg kaller det. Adoptivmoren føler at hun bare ved å fortelle om barnets avvisning, bryter med de sosiale normene og forventningene: *"Det er ikke ønskelig å høre det, og det skal ganske mye til å tørre å si det."*

De sosiale normene beskytter mennesket (Løgstrup 1956, s.81). Ved brudd på de samfunnsskapte normene eller konvensjonene, kan vi oppleve at normene ikke beskytter oss, men kanskje tvert imot "tar" oss. Det er det adoptivmoren opplever. Hun har selv valgt å adoptere. Hun føler dermed at hun ikke har lov til å gi opp eller snakke om problematikken. Normene sperrer henne inne. Hun forteller om noe som bryter med normene, at alt ikke er idyll med enhver adopsjon.

Det krever *mot* å bryte med de sosiale normene. Fordi vi da kan risikere å bli stående alene, og fordi brudd på normene besvares med bestemte reaksjoner. Løgstrup viser til at reaksjonene på brudd med de moralske og konvensjonelle normene kan variere på en skala fra at man dømmer handlingen som taktløs og upassende, til at man fordømmer handlingen som ansvarsløs og *ond* (Løgstrup 1956, s.78). Moren sier: *"Og når du sier slik, så føler du faktisk at du er den ondskapsfulle oppi det hele, som får deg til å si slikt."* Den manglende forståelsen hun opplever når hun forteller om adoptivbarnets problemer med ny tilknytning, gjør at det er hun som sitter igjen og føler seg som *den onde*. Det er viktig å ta på alvor hennes følelse av å være den onde som sier slikt. Hun kjenner selv normene og hun kjenner seg fordømt av dem.

Det skal *mot* til å bryte med normene. Å tørre å fortelle at ens egne barn avviser en, er en utlevering. Det bryter ikke bare med samfunnets forventninger og forestillinger om adopsjon, men også med ens egne forventninger og drømmer. En slik utlevering er en blottstillelse. Å utlevere seg medfører sårbarhet. Det er en sårbar utlevering i den forstand at man kan føle seg mislykket i foreldrerollen. Martinsen skriver at enhver henvendelse innebærer en risiko. En risiko ved at man i det man henvender seg til den annen, samtidig blottstiller seg selv overfor angrep eller likegyldighet (Martinsen 2007, s.316-317). *"Jeg har vært veldig redd for at folk ikke skulle tro meg"*. Når adoptivmoren forteller om barnets avvisning ser vi at hun opplever det som en utlevering og at hun bærer på en redsel for å ikke bli trodd: *"På et vis sitter jeg der og føler at det er jeg som kommer i et dårlig lys."* Dersom avvisningen er usynlig for omverden, blir det vanskelig for adoptivmoren å si noe om det. Fordi omverden

ikke vil kunne forstå det hun sier, fordi de ser det ikke slik, mener hun: *"Naboen ville jo tro jeg var gal hvis jeg hadde prøvd å forklare dette"*.

Adoptivmoren reagerer på det hun tolker som falskheter i relasjonen. Eller det hun kaller et spill fra barnets side. Der barnet fremtrer som en kameleon, som kan forandre atferd og tilpasse seg til de ulike menneskene og arenaene hun opptrer i. *"Their ability to hide their worst behaviors makes it very difficult to outsiders to believe mothers who complain about their child's actions"* (Ryen 2006, s. 143). I empirien har vi sett at barnet ifølge moren er opptatt av hvordan det selv fremstiller seg, og at dette kan variere ut fra hva barnet er villig til å vise på de ulike arenaene. På den måten kan relasjonsskaden bli tilnærmet usynlig for omverden. Det krever gjerne at man har hatt erfaring med problematikken for i det hele tatt å kunne se at barnet er tilknytningsskadet. Det er som adoptivmoren sier: *"Jeg er sikker på at hadde jeg fortalt noen i dag, som ikke har hatt noen befatning med tilknytningsskader, så hadde de ikke trodd på meg"*. Fordi dette spillet er så utrolig kan omverden tro at det er foreldrene det er "noe i veien" med. Vi ser også gjerne det vi helst vil se. Det å se at et barn er "falsk" i relasjonen, ønsker vi ikke. Som adoptivmoren sier: *"Det er ikke ønskelig å høre det, og det skal ganske mye til å tørre å si det."*

Noen ganger kan det gjerne også være slik at dette møtet ikke er så synlig som adoptivmoren tenker seg at det er. Fordi hun selv ragerer på falskheten i barnets væremåte, er det ikke sikkert at omverden gjennomskuer dette. Omverden kan forledes til å tro at barnet er både tillitsfull og åpen, fordi barnet opptrer ukritisk åpen mot fremmede og tilsynelatende tillitsfull. Så kan vi spørre oss hvorvidt dette er ekte åpenhet og tillit. Det kan være at det er en forstillelse.

Gomnæs (2003) referer til Bowlby som sier at det er sannsynlig at barnet er emosjonelt forstyrret hvis barnet ikke skiller klart mellom tilknytningen til nærpersionene men derimot oppfører seg like fortrolig overfor alle det møter. (Gomnæs 2003, s.63). Et tilknytningsskadet barn kan søke ukritisk kontakt i uforpliktende møter. Som nevnt under de ulike tilknytningsmønstrene kan et tilknytningsskadet barn være mer positiv eller responsiv overfor fremmede personer enn overfor tilknytningsspersonen (Ainsworth 1971, s.23). De kan demonstrere vennlighet overfor fremmede. Omverden er gjerne ikke klar over dette. Det kan føre til at adoptivforeldrene ikke blir trodd når de forteller om sin opplevelse av falskheter eller manglende nærhet i relasjonen. En fremmed kan skiftes ut og velges vekk etter behov. Barnet

mestrer uforpliktende kontakt og overfladiske møter. Omverden ser ikke det som overfladiskhet. De opplever gjerne tvert imot barnet som svært åpen, tillitsfull og kontaktsøkende. Moren føler frustrasjon over at barnet hennes foretrekker kontakt med fremmede og kan få et tilsynelatende nært forhold til for eksempel nabokonen eller en tilfeldig assistent på skolen. Moren resonnerer slik: ”..men det ligger vel i det at hun vet at det er ikke der hun hører til, så det er trygt å få et nært forhold til en fremmed.” Omverdens manglende kjennskap til tilknytningsskader og de sosiale normene som gjelder på adopsjonsfeltet, kombinert med barnets evne til å kamuflere vanskene, gjør det vanskelig for moren å bli trodd når hun forteller om problematikken.

5.3.2 Normene som nest beste etikk

Normene som nest beste etikk trer inn når den etiske fordring ikke kan innfris (Martinsen 2007). Den fordrede kjærligheten er styrt av samfunnets normer og konvensjoner. Det er den fordrede kjærligheten og den nest beste etikk adoptivmoren må ty til, fordi den spontane kjærligheten uteblir. I det følgende vil jeg drøfte hva det vil si at normene blir nest beste etikk, og en diskusjon rundt hvor barnet og foreldrene stiller seg i en slik situasjon.

Martinsen viser til den danske teologen Ole Jensen som fremlegger Løgstrups etikk som en ”som om-etikk”, eller som den nest beste etikk. Ifølge Jensen handler etikk og moral alltid om det nest beste: ”Etikk og moral er det, der så bliver nødvendig... når det beste er uopnåelige, fordi fordringen viser seg at være uopfyldelig” (Martinsen 2007, s.318). Appellen i den etiske fordring er ensidig, men hvordan den andre velger å svare på appellen, har med gjensidighet å gjøre. Når den etiske fordring ikke lar seg innfri eller gjennomføre, fordi den andre avviser en eller ikke er villig til å komme en i møte, da trer normene inn. På den måten kan normene fungere som den nest beste etikk.

”At vi er hverandres verden betyr ikke at det ene mennesket har det andre menneskets vilje i sine hender” (Løgstrup 1956, s.47). Den andres individualitet og vilje er ikke prisgitt en. Et tilknytningsskadet barn kan avvise moren, uten at moren med sin vilje kan endre dette forhold. Hva med barnets vilje? Har barnet selv et valg i forhold til avvisningen av moren? I hvilken grad er avvisningen bevisst eller ikke bevisst? Når moren viser overfor barnet at hun reagerer på avvisningen hennes, ”..flirer hun, et slik hånlig flir.” Vi kan spørre; er dette bevisst eller er det ubevisst?

Vetlesen (2003) sier at det ligger makt i det faktum at vi kan velge å svare positivt eller negativt, ivaretakende eller avvisende på den andres appell (Vetlesen 2003, s.80). Vårt motsvar kan gi oss en makt over den andre. Vi kan også spørre oss; Hvem har makten i dette møtet mellom moren og det avvisende barnet? Det ligger makt i det å avvise den andre. Men vi vet at barnet er skadet i sin evne til tilknytning til nærpersionene. Av den grunn er det lett å si at barnet kan ikke noe for det, at det ikke har noe valg. Likevel mener jeg det kan være for enkelt å si at vi ikke har grunnlag for å forvente noe av barnet. Dette vil bli utdypet i det følgende.

Gjør ensidigheten i fordringen at en ikke kan kreve å bli møtt med anstendighet i møtet av den annen? Det at den andre er et barn, eller det at den andre er tilknytningsskadet, medfører det at vi ikke har lov til å stille spørsmålstegn ved måten det møter den andre på? Det at den andre er et barn, gjør det at vi ikke kan forvente at barnet skal møte moren? Moren har også en appell om å bli møtt. Hun har først og fremst et ønske om å få være der for barnet, og den etiske fordring sier at hun kan ikke kreve at barnet skal møte henne med tillit og gjensidighet.

Barnet er til forskjell fra de voksne ikke i stand til å vise en forbeholden tillit. Da må de nemlig ha lært å reservere seg, hevder Løgstrup. Å reservere seg bevisst og med selvbeherskelse, det kan et barn ikke. Barnets reservasjon skjer i kraft av en psykisk automatikk, påstår Løgstrup (1956, s.36). Jeg er langt på vei enig med Løgstrup her. Samtidig som jeg tror at også barn kan lære å reservere seg. Å reservere seg gir barnet en beskyttelse mot å bli skuffet igjen. På den måten kan barnet også reservere seg i relasjonen eller i møtet med den annen. Så kan man diskutere hvorvidt barnets reservasjon skjer psykisk automatisk som Løgstrup påstår, eller i hvilken grad barnets reservasjon er bevisst.

Vi kan ha forståelse for at avvisning er vanlig når barnet er tilknytningsskadet. Men har barnet selv et valg? Vetlesen skriver: "Jeg *kan* velge å forholde seg kald, likegyldig eller avvisende til appellen" (Vetlesen 2003, s.79). Jeg spurte adoptivmoren om hvorvidt hun mente at barnet selv har et valg i forhold til måten det møter henne på: "*Skaden (tilknytningsskaden) til barnet vil alltid være der. Men barnet kan velge å samarbeide... Barnet har et valg i forhold til å være med å samarbeide på et praktisk plan. Men barnet har ikke et valg i forhold til følelsene sine. Det kan ikke barnet. Det må fagfolk gripe fatt i.*" Videre ser vi at adoptivmoren uttaler: "*Det er vel denne høsten her jeg kjenner at jeg har gitt opp, fordi at jeg kjenner at uansett*

hva jeg gjør, så kommer det ikke til å bli annerledes... Det er hennes. Det er noe hun må være med å ta tak i.” Adoptivmoren mener at barnet har et valg. Barnet har et valg i forhold til å være med og samarbeide på et praktisk plan, mener adoptivmoren.

Ordet *Ansvar* betyr å *svare an* i hverandres liv. Det er et relasjonsord (Martinsen 2007, s.321). Har den andre et ansvar for å *svare an* når vi imøtekommer ham eller henne? Som jeg har vært inne på tidligere, er fordringen ensidig. Vi kan ikke kreve gjenytelser til møtet. Tillit er ikke noe vi kan bestemme oss for. Det er ikke noe vi kan oppøve. Vi kan for eksempel ikke bestemme oss for å vise tillit til dem vi møter (Lomborg 2000, s.75). Det samme gjelder for kjærlighet. Vi kan ikke bestemme oss for at kjærligheten skal være til stede i relasjonen. Tillit og kjærlighet er suverene livsytringer. De kan ikke bestemmes over eller graderes. Enten er de der eller ikke. På den måten kan ikke adoptivmoren forlange at barnet skal møte henne med tillit og kjærlighet i møtet med henne.

Martinsen (2007) spør seg om hva som kan oppøves. (Martinsen 2007, s.319- 320). Hva har adoptivmoren grunnlag for å forvente seg i møtet med barnet? Når fordringen ikke kan innfris av barnet, kan vi håpe at barnet kan lære normativitet. Når fordringen ikke kan innfris av moren fordi barnet avviser henne, må moren bruke normer, det vil si, ”det nest beste”. Martinsen viser til at oppførsel og opptreden kan oppøves. Å handle i forhold til sosiale normer kan oppøves. Vi kan lære oss holdninger, dannelselse og selvbeherskelse (Martinsen 2007, s.319- 320). ”For begge parter gjelder det å bli hverandres tillit verdig”, fremhever Martinsen (2007, s.320). Barnet er mest utsatt og i en sårbar posisjon, men også barnet må føre seg. Det kan diskuteres hvorvidt barnets alder spiller inn her. Det er lett å si at en ikke kan forvente så mye av et lite barn. Men jeg er av den oppfatning, at barn må lære å oppføre seg etter normer. Ta et eksempel der adoptivforeldrene henter barnet sitt i barnehagen, og barnet overser foreldrene og ikke hilser dem i møtet. I slike tilfeller, kan personalet lære barnet at det er fint å hilse på foreldrene når de kommer for å hente barnet. Normer læres tidlig, og et møte er et møte, også for et lite barn. Foreldrene trenger omverdens støtte i å lære barn med tilknytningsskader holdninger, selvbeherskelse, dannelselse. Man må gå via ”hodet” for å nå frem til ”hjertet” i møte med barnet.

Når den etiske fordring ikke kan innfris, da trer normene inn som den ”nest beste etikk”. Det er her håpet ligger (Martinsen 2007). I den nest beste etikk er vi henvist til å gå omveien om regler, lover, konvensjoner, forordninger, ritualer og normer som eksisterer i den kulturen og

det samfunnet vi lever i (Martinsen 2007, s.319). Etter hver som barnet lærer seg normene, lærer barnet hvordan det skal oppføre seg. Faren kan være at barnet gjør det som forventes av det, uten at det dermed er dybde i relasjonen eller ekte kjærlighet og tillit. Slik kan barnet lære å oppføre seg etter normer, oppføre seg som om de ønsker hverandre godhet og kjærlighet. Det kan bli lettere for foreldrene å leve med, men det kan også bli oppfattet som en forstillelse eller falskhet. Det kan bli "falskt" men "normativt". Likevel når den naturlige kjærligheten ikke er til stede, er det den fordrede kjærligheten vi sitter igjen med. Både foreldrene og barnet må oppføre seg etter normer, oppføre seg som om de ønsker hverandre godhet og kjærlighet. Den fordrede kjærligheten er styrt av normer og moral, av normene som nest beste etikk. Martinsen (1993) sier at den fordrede kjærligheten gir livsytringene et sosialt rom å leve i (Martinsen 1993, s.91). Tilliten og kjærligheten kan ikke tvinges frem, men normene og den fordrede kjærligheten kan hjelpe oss i vårt møte med den andre.

Det neste kapittelet inneholder en oppsummering med avsluttende kommentarer.

6.0 Avsluttende kommentar

I denne studien har jeg vært opptatt av møter. Vi har fått en beskrivelse av hvordan en adoptivmor opplever møtet med et barn som avviser henne. Videre har vi fått en beskrivelse av hvordan en adoptivmor opplever møtet med omverden og hjelpeapparatet. Ved hjelp av Løgstrups beskrivelse av *”Møtet med den annen”* har jeg forsøkt å løfte frem og vise hvordan et møte kan oppleves når møtet ikke er preget av den ånd og kjærighet som Løgstrup betegner som grunnlaget for et møte.

Tror vi på denne moren? Hvis ikke, hvorfor skulle hun utlevere seg? Det å fortelle at ens egne barn avviser en, er en utlevrende innrømmelse. Dalen (1999) sier at adoptivforeldre vegrer seg i det lengste for å søke å ta kontakt med hjelpeapparatet. De har blitt godkjent som foreldre og har selv tatt initiativ til å reise rundt halve jorden for å bringe med seg et barn til Norge: *”They fell they have to master the situation”* (Dalen 1999, s.37). Som profesjonelle hjelpere skal vi være bevisst hvordan vi *møter* en mor som kommer med en slik innrømmelse. Vi skal huske at ikke alle adopterte får problemer med ny tilknytning, men vi skal ha øynene åpne for at: *”... slik kan det også være”*.

Fagfolk kan ha teoretisk kunnskapen om tilknytningsskade. Det de gjerne ikke vet er hvordan det kan oppleves å leve med et tilknytningsskadet barn. Teori og praksis kan være to vidt forskjellige ting. Jeg håper at jeg med denne studien kan gi fagfolk et innblikk i hvordan dette kan oppleves i virkeligheten. Temaet er tabubelagt, og det har vært lite forskning på konsekvenser som barnets manglende tilknytning kan medføre. *Hvordan opplever en adoptivmoren barnets manglende tilknytning?* Det perspektivet har vært tilnærmet fraværende i forskningssammenheng. Temaet er tabuisert, men jeg håper sammen med min informant at denne studien kan bidra til større åpenhet rundt problematikken. Det er som adoptivmoren sier: *”Jeg føler at jeg må liksom være litt sånn på vakt, hvem vet hva dette (tilknytningsskade) er?”*

Denne studiens er foruten Ryen (2006) en av få studier som tar utgangspunkt i en adoptivmors erfaringer med et tilknytningsskadet barn. Det er behov for ytterligere forskning og faglitteratur på området. Siden det kan være tabu og utleverende for adoptivfamilien og fortelle at ens egne barn avviser en, kan vi anta at det finnes mørketall. Det kunne vært interessant å undersøke omfanget av problemer med ny tilknytning i forbindelse med adopsjon. Videre

kunne det kunne vært spennende å undersøke om tiltak som brukes i forhold til barn med tilknytningsskade har dokumentert effekt? Eller er det slik at barnets tilknytningsskade er noe en adoptivfamilie må lære seg å leve med, hvordan kan barnet og familien da best støttes?

Det kunne vært interessant og foretatt en longitudinell studie der man fulgte flere adoptivmødre som har barn med tilknytningsskade for å se om utviklingen eventuelt endret seg over år. Det kunne også vært forsket videre på de helsemessige konsekvensene det kan ha for adoptivmoren å leve med en slik problematikk så tett på kroppen. Ryen (2006) viser i sin undersøkelse at adoptivmødrene opplever ”stress”(Ryen 2006, s.153). Adoptivmødrenes opplevelse av mangel på kontroll over situasjonen og opplevelse av å ikke lykkes i sine mange forsøk på å nå inn til barnet kan gjøre noe med en som menneske.

Forskning viser at tid tilbrakt på institusjon i giverlandet øker risikoen for at et barn utvikler tilknytingsvansker (Ryen 2006, s. 159, Dalen & Rygvold 1999, s.12 og s.34). I forhold til et politisk nivå kunne det vært interessant med en debatt om en eventuell øvre aldersgrense for adopterte barn som har oppholdt seg i institusjon i giverlandet i flere år før de kommer til Norge. Det ville vært fint dersom adopsjonsbyråene og de statlige adopsjonskontorene i større grad kunne hatt tilknytningsskader hos adopterte barn på agendaen. Det kan stilles spørsmål ved om adoptivforeldre får nok informasjon i forkant av adopsjonen. Vet adoptivforeldre hva de går til når de adopterer et tilknytningsskadet barn som har oppholdt seg på institusjon i flere år? Videre kunne det vært interessant og se på rutinene for hvordan adoptivforeldre med et tilknytningsskadet barn blir møtt av hjelpeapparatet den første tiden etter ankomsten til Norge. Adoptivforeldre kan i en slik situasjon ha behov for informasjon, oppfølging og veiledning allerede fra de første månedene i Norge. Det kan også være at adoptivforeldre med et tilknytningsskadet barn har behov for tilbud om avlasting på lik linje med fosterfamilier.

Empirien har vist oss at adoptivmoren opplever en kamp for å mestre hverdagen i forhold til tre nivå: *Adoptivmorens møte med barnet* har vist oss hvordan adoptivmoren kjemper i møtet med barnet i hverdagen. *Den etiske fordring som kritisk instans* har vist oss hvordan adoptivmoren kjemper en indre kamp mot egen samvittighet for å ikke ta på seg skylden for at barnet hennes er tilknytningsskadet. *Adoptivmorens møte med omverden* har vist oss hvordan adoptivmoren kjemper en kamp mot samfunnets normer for å bli trodd og for å få hjelp til seg selv og barnet. De tre nivåene kan være viktig å ha i bakhodet når vi som profesjonelle hjelpere møter en adoptivmor som kommer til oss og forteller om barnets manglende tilknytning.

Dersom vi som profesjonelle hjelpere kan få en dypere forståelse for adoptivmorens opplevelse av hvordan det kan være å leve med et tilknytningsskadet barn, har jeg lyktes i målet med studien. ”Å være hjelpere og veiledere i forhold til andre menneskers hverdagsliv... setter store krav til forståelse, innlevelse og bevissthet knyttet til liv som vi står på utsiden av” (Arntzen 2002, s.120).

Informasjon og kunnskap om en problematikk er en forutsetning for å kunne yte adekvat hjelp. Informasjon og kunnskap om tilknytningsproblemer bør formidles til barnehager og skoler, pedagogisk utdanning og utdanning for helsesøstere, psykologer, sosionomer og annet helsepersonell som kommer i kontakt med adoptivfamilier med tilknytningsskadede barn.

Adoptivmoren kan ikke tvinge barnet verken til å være åpen, tillitsfull eller oppriktig. Hun må ”holde ut” og håpe på at det vil bli bedre. Kunsten blir å leve med det. Og i så måte har vi som profesjonelle hjelpere et ansvar: Vi må godta at barnet *er*, og gjerne kommer til å forbli, tilknytningsskadet. Og vi må hjelpe moren med hennes *jobb* i forhold til barnet. Kunnskap og informasjon om tilknytningsproblematikk er en forutsetning. Det er viktig at slik informasjon når frem til skole og barnehagepersonell. For adoptivforeldrene kan det å bli avvist ikke bare en gang, men gjerne flere ganger til dagen, gjennom mange år, noe med en som menneske. Det kan, som Løgstrup sier, suge livskraft ut av en. Det kan være vondt å være i slike relasjoner, da vi ikke fullt ut får gleden ved å være i relasjonen. Dette må vi som fagfolk ta inn over oss og forsøke å forstå.

Uvitenhet om tilknytningsskader kan føre til at hjelpeapparatet møter adoptivforeldrene på en uheldig måte. Howe (2003) skriver at mange adoptivforeldre som har henvendt seg til hjelpeapparatet, har opplevd at fokus blir på deres egnethet som foreldre, og at barnets historie og barnets tilknytningsproblemer blir ignorert (Howe 2003, s. 265). Adoptivmoren sier følgende om møtet med hjelpeapparatet: *”På et vis sitter jeg og føler at det er jeg som kommer i et dårlig lys...”*. Dersom møtet med hjelpeapparatet oppleves som en kamp for å bli trodd og for å få hjelp til barnet, kan adoptivforeldrene oppleve det som om de blir avvist også i møtet med hjelpeapparatet. Slik kan møtet med hjelpeapparatet være med på å øke belastningen på adoptivforeldrene. Spesielt gjelder dette for adoptivmoren, da barnet avvisning ofte rammer mødre hardest. Maxey (2004) uttrykker det slik: *”In addition the child acting out more with the mother can create situations in which professionals untrained and*

inexperienced with attachment disordered children mistrust the mother and often inadvertently make the situation worse (Maxey 2004, s.1062). Adoptivmoren har opplevd det som om hun står alene med problematikken rundt barnets tilknytingsvansker: ”*Jeg klarer ikke ta tak i det, når ingen hjelper meg.*” Det er for enkelt for en hjelpeinstans å si ”det går seg nok til”. Hva når det ikke gjør det? Skal adoptivforeldrene vente i mange år, før de tilfeldigvis møter en person i systemet som ser dem og griper fatt i problemet? Hvorvidt man får hjelp er avhengig av hvem man møter på i systemet, hørte vi moren uttale. ”*Jeg hadde faktisk en oppegående person som møtte meg, og som vet hva dette var.*” En person som møtte meg, sier adoptivmoren. Slik kan et profesjonelt møte være på sitt beste. En person som både møter moren på et mellommenneskelig plan og som på et faglig plan vet hva tilknytingsvansker er.

Adoptivmoren erkjenner at dette er en jobb. Hun slipper ikke til som mor i forholdt til barnet. Hun er innstilt på å gjøre en best mulig jobb for barnet og trenger et hjelpeapparat som støtter henne. Når den etiske fordring ikke kan innfris, fordi den spontane kjærligheten uteblir, må vi bruke normene som den neste beste etikk. Adoptivforeldrene trenger omverdens støtte og forståelse for at *det er slik det er*. Tilliten og kjærligheten kan ikke tvinges frem, men normene og den fordrede kjærligheten kan hjelpe oss i vårt møte med den andre. Adoptivforeldrene trenger et hjelpeapparat som støtter dem i å lære barnet å oppføre seg som om det ønsket foreldrene godhet og kjærlighet. Selv om dette ikke er spontane men normative handlinger, er det lettere for adoptivforeldrene å leve med enn barnets totale avvisning. Kanskje vil dette også hjelpe barnet å føre sitt liv i møte med andre både i den private og den offentlige sfære.

”Å ha noe i sine hender” er en metafor. Uttrykket viser i vanlig språkbruk til en noe svevende situasjon der alt er på vippen. ”Å ha et annet menneskes liv i sine hender” er et uttrykk med en sterk emosjonell kraft. Uttrykket forsterkes ved at hele tyngden er samlet hos den enkelte (Løgstrup 1956, s.49). Men, fortsetter Løgstrup: ”Ansaret for den andre kan aldri gå ut på å overta hans eget ansvar” (Løgstrup 1956, s.50). Problemet slik jeg ser det, er den elementære avhengigheten barnet har av de voksne. Vi kan stille spørsmål ved om ikke adoptivbarnet også har et ansvar i forhold til måten det møter adoptivforeldrene på. Men til syvende og sist, faller ansvaret på foreldrene. Selv om barnets manglende tilknytning gjør at moren ikke føler seg som mor. Adoptivmoren forteller at dette ansvaret er redusert til *en jobb*. Hun skulle så gjerne tatt ansvar med hele sitt hjerte og begge sine hender, om barnet bare hadde våget å møte henne.

Litteraturliste

- Ainsworth, M. D. S., Bell, S. M. V., & Stayton, D. J. (1971): Individual Differences in Strange-Situation Behavior of One-year-olds. I H. R. Schaffer (red.), *The origins of human Social Relations*. (s.17-57). London: Academic press.
- Alvsvåg, H. (2000): Menneskesynet- fra kroppsfenomenologi til skapelsesfenomenologi. I H. Alvsvåg, & E. Gjengedal (red.), *Omsorgstenking*. (s. 19-36). Bergen: Fagbokforlaget.
- Andersen, S. (2006): Erfaringsbeskrivelse. Løgstrup og fænomenologien. I D. Bugge., P. Rose, & P. A. Sørensen (red.), *Løgstrups mange ansikter*. (s.13-26). København: Anis.
- Andreasen, T. E. (2008): Videnskabens sande karakter: Sanhedens nødvendighet. I *Dansk Tidsskrift for sygeplejeforskning*. Nr. 2/2008. s.3-12.
- Arntzen, C. (2002): "Lys er ikke mulig uten mørke". *En kvalitativ studie basert på fem livshistorier om å leve med en poliorammet kropp*. Universitet i Tromsø: Hovedfagsoppgave, Seksjon for sykepleie og helsefag.
- Bowlby, J. (1969): *Attachment and loss: Bd.I. Attachment*. London: Hogarth press.
- Breindahl, P. (1999): Eksistenspædagogikken, -at lære at være. I N. Reinsholm, & H. S. Pedersen, (red), *Pædagogiske grundfortællinger*. (s.83-94). Århus: Børge Møllers Grafiske Hus.
- Christoffersen, S. A. (2000): Forordet. I K. E. Løgstrup. *Den etiske fordring*. (s.9-19). Trondheim: AIT Trondheim AS.
- Dalen, M. (1999): *The status of knowledge of foreign adoptions. A summary of the results of key foreign-adoption research projects based in Scandinavia*. Departement of Special Needs Education, Faculty of Education, University of Oslo. Oslo: GAN Grafisk a.s.
- Dalen, M., & Rygvold, A. L. (2004): *Barn adoptert fra Kina- i familien og på skolen*. Institutt for spesialpedagogikk, Universitet i Oslo. Oslo: Stokke trykk.
- Eliasson, R. (1987): *Forskningsetik & Perspektivval*. FoU-rapport 7 A. Stocholm: Socialförvatning.

- Fahlberg V. I. (1994) *A Child`s Journey through Placement. British Agencies for Adoption and Fostering*. London: Russel Press Limited.
- Fog, J. (2005): *Med samtalen som utgangspunkt. Det kvalitative forskningsintervju*. København: Akademisk Forlag.
- Fossåskaret, E. (1997): Ustrukturerte intervjuer med få informanter gir i seg selv ikke noen kvalitativ undersøkelse. I E. Fossåskaret., O. L. Fuglestad, & T. H. Aase (red.), *Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolkning av kvalitative data*. (s. 11-45). Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Fuglestad O.L. (1997): Skriveprosessen i kvalitativ forskning. I E. Fossåskaret., O. L. Fuglestad, & T. H. Aase (red.), *Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolkning av kvalitative data*. (s. 237-256). Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Gomnæs, L. G. (2003): *Når følelsene kommer i veien*. Oslo: Yrkeslitteratur as.
- Grøn, A. (2006): Livsytring, person, situasjon. Løgstrup og subjektiviteten. I D. Bugge., P. Rose, & P. A. Sørensen (red.), *Løgstrups mange ansikter*. (s.27-42). København: Anis.
- Howe, D. (2003): Attachment disorders: Disinhibited attachment behaviours and secure base distortions with special reference to adopted children. *Attachment & Human Development*. Vol 5 (3) (Sept 2003), s.265-270.
- Johannessen, A., Tufte, P.A., & Kristoffersen, L. (2004): *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig Metode*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Kvale, S. (1997): *Interview. En introduksjon til det kvalitative forskningsintervjuet*. København: Hans Reitzels Forlag a.s.
- Lomborg, K. (2000): Livsytringer og etikk. I H. Alvsvåg, & E. Gjengedal (red.), *Omsorgstenking*. (s.71-83). Bergen: Fagbokforlaget.
- Løgstrup, K. E. (1956 /2000): *Den etiske fordring*. Trondheim: AIT Trondheim AS.
- Martinsen, K. (1993): *Fra Marx til Løgstrup. Om etikk og sanselighet i sykepleien*. Oslo: Tano.
- Martinsen, K. (1997): De etiske fortellinger. I *Omsorg. Nordisk Tidsskrift for Palliativ medisin*. nr.1/1997. s. 58-63.

- Martinsen, K. (2000): *Øyet og kallet*. Bergen: Fagbokforlaget. (s.9-46).
- Martinsen, K. (2006): Sårbarheten og omveiene. Løgstrup og sykepleien. I D. Bugge., P. Rose, & P. A. Sørensen (red.), *Løgstrups mange ansikter*. (s.255-268). København: Anis.
- Martinsen, K. (2007): Angår du meg? Etisk fordring og disiplinert godhet. I H. Alvsvåg, & O. Førland (red.), *Engasjement og læring*. (s.315-344). Oslo: Akribe as.
- Maxey, D. M. (2004): The relationship of parental gender, number of placements, and length of time in an orphanage on the perceptions of parents scoring the attachment disordered behaviours of their foster or adoptive child. *Dissertation Abstract International: Section B: The science and Engineering*. Vol 65 (2-B), 2004, s.1063.
- Measor, L., & Sikes, P. (1992): Visiting Lives, Ethics and methodology in life history. I I. F. Goodson (red.), *Studying Teacher Lives*. (s. 209-233). London: Biddles Ltd.
- Pahuus, A. M. (2006): Selvudlevering, ansvar og magt. Løgstrup og afhængighedsetikken. I D. Bugge., P. Rose, & P. A. Sørensen (red.), *Løgstrups mange ansikter*. (s.241-252). København: Anis.
- Pahuus, M. (1999): Det levende mennesket frem for det moralske princip. I N. Reinsholm, & H. S. Pedersen, (red), *Pædagogiske grundfortællinger*. (s.95-104). Århus: Børge Møllers Grafiske Hus.
- Postholm, M. B. (2005): *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ringdal, K. (2001): *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskapelig forskning og Kvantitativ Metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Rutter, M. (1998): Developmental Catch-up, and Deficit, Following Adoption after Severe Global Early Privation. English and Romanian Adoptees (ERA) Study Team. I *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. s. 465 -476.
- Ryen, T. W. (2006): *The lived experience of mothers who have adopted post-institutionalized children from eastern Europe with attachment disorder*. Doctor of nursing science at Louisiana State University Health Sciences Center. New Orleans, Louisiana.
- Smith, L. (2002): *Tilknytning og barns utvikling*. Kristiansand: Høyskoleforlaget as.
- Thagaard, T. (2002): *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen:

Fagbokforlaget.

Van Manen, M. (1990): *Researching Lived Experience. Human Science for an Action Sensitive pedagogy*. New York: State University of New York Press.

Vetlesen, A. J. (2003): Det forpliktende møtet, IKT og Undervisning. I Y. Fritze., G. Haugsbakk, & Y. T. Nordkvelle (red.) *Dialog og nærhet*. (s.76-93). Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Wadel, C. (1991): *Feltarbeid i egen kultur*. Flekkefjord: Seek.

Widmann, P. (2005): Det vi ikke har magt over bestemmer alt. Løgstrup og teologien. I D. Bugge., P. Rose, & P. A. Sørensen (red.), *Løgstrups mange ansikter*. (s.125-146). København: Anis.

FORESPØRSEL OM Å VÆRE MED I FORSKNINGSPROSJEKT - INFORMASJONSSKRIV.

”Problemer med ny tilknytning og avvisning i nære relasjoner.”

Mitt navn er Elisabeth Irgens. Jeg skal skrive en masteroppgave i pedagogikk ved Universitet i Bergen. Tema for masteroppgaven min er *Problemer med ny tilknytning og avvisning i nære relasjoner*. Det vil bli en undersøkelse om hvordan adoptivmødre kan oppleve relasjonen til adoptivbarn som er skadet i sin evne til tilknytning.

Problemstillingen for prosjektet er:

Hvordan kan det oppleves å bli avvist av sine egne barn, i sitt eget hjem?

Selv er jeg adoptivmor og spesialpedagog. Mitt inntrykk er at problemer med ny tilknytning er et sensitivt og tabubelagt område, som adoptivmødre dermed gjerne vegrer seg for å fortelle om. Det er i denne forbindelse at jeg henvender meg til deg, da jeg vet at du har kjennskap og interesse av problemstillingen. Jeg vil med dette spørre om du vil delta som informant i prosjektet mitt. Min veileder er l.amanuensis Herdis Alsvåg, Institutt for utdanning og Helse, Universitetet i Bergen.

Oppgaven vil bli skrevet som en fortelling, med utgangspunkt i en-tre adoptivmødres historie om hvordan det kan være å leve i en familie med et tilknytningsskadet barn. Metoden jeg kommer til å bruke er *dybdeintervju*. Det kan bli aktuelt å bruke møtereferater og dagboknotater i tillegg dersom det er ønskelig.

Jeg understreker at mitt perspektiv blir ikke å se på *hvorfor* barn utvikler tilknytingsvansker. Mitt perspektiv vil bli å undersøke *hvordan* dette kan oppleves for en adoptivmor. Spørsmålene i intervjuet vil handle om dine erfaringer og opplevelser som adoptivmor. Jeg er også interessert i å få kunnskap om hvordan du opplever at samfunnet oppfatter deg som adoptivmor. Som en del av oppgaven vil jeg også å belyse jeg hva det er som kan gjøre at adoptivmødre vegrer seg for å fortelle om problemene med ny tilknytning. Målet med prosjektet er å forsøke å bidra til en større forståelse for denne typen problemer.

Under intervjuene vil jeg bruke båndopptager og ta notater. Det vil bli til sammen ca. tre intervju. I tillegg kommer to til tre oppfølgingssamtaler. Hvert intervju vil ta omtrent en time.

Resultatet vil bli formidlet gjennom min masteroppgave. Alle data vil bli behandlet konfidensielt. Jeg har taushetsplikt. Opplysningene anonymiseres og opptakene slettes når oppgaven er ferdig, innen utgangen av 2007.

Det understrekes at din deltagelse i prosjektet er frivillig, og at du står fritt til å trekke deg ut av prosjektet på et hvilket som helst tidspunkt, uten at du trenger oppgi noe nærmere grunn.

Dersom du er interessert i å være med i dette i prosjektet, ber jeg deg signere den vedlagte samtykkeerklæringen og sende den til meg.

Dersom du har noen spørsmål vedrørende prosjektet, må du gjerne ta kontakt med meg, 95 148417, eller e-post. Du kan også ta kontakt med prosjektansvarlig Herdis Alsvåg, på Institutt for Utdanning og Helse på telefonnummer 55 58 48 51.

Prosjektet er tilrådd av Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Med vennlig hilsen Elisabeth Irgens, Bispengsgaten 5, 5018 BERGEN

SAMTYKKEERKLÆRING

Jeg har lest informasjonen vedrørende prosjektet:

Problemer med ny tilknytning og avvisning i nære relasjoner.

Jeg er informert om at intervjuet skal dreie seg om mine opplevelser og erfaringer som adoptivmor.

Intervjuet er frivillig. Jeg kan når som helst trekke meg fra undersøkelsen uten begrunnelse.

Alle opplysninger vil bli behandlet konfidensielt og anonymisert. Når prosjektet er avsluttet – innen utgangen av 2007- vil lydbåndopptak bli slettet.

Jeg samtykker i å være med i dette prosjektet.

Dato: .....

Sted: .....

.....
Intervjuperson

.....
Mastergradstudent

MELDING TIL INFORMANT VEDRØRENDE NY DATO FOR PROSJEKTET
AVSLUTNING.

Jeg vil med dette informere deg om at studien ***Problemer med ny tilknytning og avvising i nære relasjoner*** er blitt utsatt. Ny dato for prosjektets avslutning er satt til desember 2008.

Med hilsen

.....

Mastergradstudent

Intervju- guide:

Dette blir *de tre nøkkelspørsmålene* som jeg ønsker å få tak i og fortelle om:

1) Kan du fortelle om dine erfaringer og opplevelser som adoptivmor? Jeg vil be deg beskrive hverdagen med barnet? Hva er de spesielle utfordringene i hverdagen? Kan du beskrive det som ikke har gått seg til med adopsjonen, og hvordan dere mestrer det? Hva gjør det med deg?

2) Hvordan opplever du at samfunnet oppfatter deg som adoptivmor?

3) Hvordan har møtet med barnehage/skole/det profesjonelle hjelpeapparatet vært?

Aktuelle Tilleggsspørsmål:

4) Hvilke tanker gjør du deg om hva det er som kan gjøre at adoptivmødre vegrer seg for å fortelle om problemene med ny tilknytning?

5) Hvordan tror du at fortellingen ville blitt fortalt om den ble fortalt av en adoptivfar?

6) Var du forberedt på møtet med barnet? Hvilken informasjon fikk dere i forkant?

Jeg tenker her ikke på direkte konkret informasjon om barnet, men hvordan adoptivforeningen har gitt dere informasjon i forkant. Eventuelt også hvordan adoptivforeningene følger dere opp i etterkant når det oppstår eventuelle problemer.

7) Hvordan ble adoptivfamilien sitt møte med helsestasjonen?

8) Hvordan mener du at samfunnet skal møte et tilknytningsskadet barn og foreldrene?

9) Hvordan tror du barnet opplever dette med manglende tilknytning?

I forhold til familie, venner, skolen.

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org nr. 985 321 884

Herdis Alvsvåg
Institutt for utdanning og helse
Universitetet i Bergen
Christiesgate 13
5015 BERGEN

Vår dato: 18.10.2006

Vår ref: 15325/JE

Deres dato:

Deres ref:

KVITTERING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 06.09.2006. Meldingen gjelder prosjektet:

15325	<i>Problemer med ny tilknytning og avvising i nære relasjoner</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Bergen, ved institusjonens overste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Herdis Alvsvåg</i>
Student	<i>Elisabeth Irgens</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

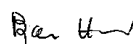
Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/endringskjema>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/database/>

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 18.12.2007 rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Bjørn Henrichsen

Janne Sigbjørnsen Eie

Kontaktperson: Janne Sigbjørnsen Eie tlf: 55 58 31 52

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Elisabeth Irgens, Bispenggt 5, 5018 BERGEN

Avdelingskontorer / District Offices

OSLO: NSD Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11 nsd@uio.no

TRONDHEIM: NSD Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07 kyrre.svarva@svt.ntnu.no

TROMSØ: NSD SVF Universitetet i Tromsø 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36 nsdmaa@svt.uit.no

Personvernombudet for forskning, NSD

Prosjektvurdering - Kommentar

15325

Personvernombudet finner at behandlingen kan hjemles i personopplysningsloven § 8 første ledd.

Ombudet finner informasjonsskrivet tilfredsstillende.

Ved prosjektslutt 18.12.2007 skal datamaterialet anonymiseres. Anonymisering innebærer at indirekte personidentifiserende opplysninger slettes eller omkodes (grovkategoriseres), lydopptak destrueres.

MAILKORRESPONDANSE MED NSD VEDRØRENDE NY DATO FOR PROSJEKTSLUTT

Dato: Wed, 19 Dec 2007 10:45:17 +0100

Emne: Prosjektnr: 15325. Problemer med ny tilknytning og avvisning i nære relasjoner

Til: Elisabeth.Irgens@student.uib.no

Viser til statusrapport for prosjektet 15325 "Problemer med ny tilknytning og avvisning i nære relasjoner", mottatt på telefon i dag fra prosjektleder Elisabeth Irgens.

Personvernombudet har nå registrert 30. juni 2008 som ny dato for prosjektslutt.

Lykke til videre med prosjektet!

Vennlig hilsen

Janne Sigbjørnsen Eie
Fagkonsulent

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
Personvernombud for forskning
Harald Hårfagres gate 29, 5007 BERGEN

Dato: Thu, 03 Jul 2008 08:51:58 +0200

Fra: Siv Midthassel <Siv.Midthassel@nsd.uib.no>

Emne: Prosjektnr: 15325. Problemer med ny tilknytning og avvisning i nære relasjoner

Til: Elisabeth.Irgens@student.uib.no

Viser til telefonsamtale tidligere i dag angående status for prosjektet. Vi har registrert 01.10.2008 som ny dato for prosjektslutt. Det legges til grunn at datamaterialet på dette tidspunkt anonymiseres. Dersom det blir aktuelt å oppbevare personopplysninger utover nevnte tidspunkt bør det vurderes å gå ut med tilleggsinformasjon til utvalget. For øvrig vises det til vår vurdering av 18.10.2006.

Vennlig hilsen,

Siv Midthassel
Spesialrådgiver
(Senior Adviser)

Personvernombud for forskning,
Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
(Norwegian Social Science Data Services)
Harald Hårfagres gate 29, 5007 BERGEN

Dato: Tue, 18 Nov 2008 14:45:40 +0100
Fra: Kjersti Håvardstun <kjersti.havardstun@nsd.uib.no>
Emne: Re: Prosjektnr: 15325. Problemer med ny tilknytning og
avvisning i nære relasjoner
Til: Elisabeth.Irgens@student.uib.no

Ombudet viser til statusrapport mottatt per e-post fra student den 11.11.08, og registrerer ny prosjektslutt til 31.12.2008. Det er lagt til grunn at prosjektopplegget for øvrig er i tråd med det som før er meldt.
Du vil noe i forkant av prosjektslutt motta en ny statushenvendelse fra ombudet.

Vennlig hilsen
Kjersti Håvardstun
Rådgiver
(Adviser)

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
(Norwegian Social Science Data Services)
Personvernombud for forskning
Harald Hårfagres gate 29, 5007 BERGEN